

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

12 MART'TAN 12 EYLÜL'E
68 KUŞAĞI ÖĞRENCİ HAREKETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim ŞAHİN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT

İZMİR

2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “12 Mart’tan 12 Eylül’e 68 Kuşığı Öğrenci Hareketleri” adlı çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, eserlerin kaynakçada gösterilenler olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

İbrahim ŞAHİN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün 25.04.2014 tarih ve 874/1 sayılı yönetim kurulu toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 30. Maddesine göre Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi **2011880006** numaralı **İbrahim ŞAHİN**' in "**12 Mart'tan 12 Eylül'e 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri** " konulu Tezi' incelenmiş ve aday 12.05.2014 saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Ana Bilim dalından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek adayın tezini başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

TEZ NOTU: (85)
Seksen beş

Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT

Başkan

Yrd. Doç. Dr. Alev GÖZCÜ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK

Üye

ÖNSÖZ

1968 yılı, tüm dünya gençliğinin ve özellikle de toplumun en ilerici ve dinamik unsurları olan üniversite gençliğinin sokaklara döküldüğü yıldır. Düşünen, okuyan, sorgulayan gençlik, yaşadığı çağın sorunlarına tepkisiz kalmamış, dolayısıyla 1968 yılı Dünya’da ve ülkemizde tarihin önemli bir dönüm noktası olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra “Soğuk Savaş” içerisinde kalan dünya, her an yeni bir dünya savaşının ortaya çıkacağı endişesini taşımış, 1950’den sonra emperyalizmin etkisi özellikle üçüncü dünya ülkelerinde iyice hissedilir bir duruma gelmiştir.

Türkiye’de ise 1950’li yıllar, Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu, binlerce gencin Kore’ye savaşa sürüklendiği yıllardır. Demokrat Parti’nin anti-demokratik uygulamaları, Amerika’ya ve NATO’ya verdiği tavizler, gençlik kitlelerini ve ilerici unsurları harekete geçirmiştir. 1960 yılında ordunun gerçekleştirdiği darbe ve ardından gelen 1961 Anayasasının getirdiği özgürlük ortamında gençlik, örgütlenmeye ve taleplerini dile getirmeye başlamıştır. İşte bu noktada 1980’lere kadar uzanacak olaylar zincirinin ilk halkaları oluşmaya başlamıştır.

Bu çalışma, olaylar zincirinin Dünya ve Türkiye ölçeğinde özellikle öğrenci- gençlik kitlelerinin rolünün analizini yapmayı, Mustafa Kemal Atatürk’ün “Bütün ümidim gençliktir” dediği gençliğin, bir döneme adını veren 68 ve 78 Kuşağının eylemlerini tarihsel gerçekliğiyle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Öncelikle, tez yazım sürecinde yardımlarını esirgemeyen, gösterdiği anlayış ve sabır için minnettar olduğum saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT’e çok teşekkür ederim. Yine çalışmalarım sırasında desteklerini gördüğüm başta Prof. Dr. Kemal ARI olmak üzere Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü’nde görevli tüm hocalarıma ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Yaptığım röportajlarda verdikleri bilgilerle çalışmama büyük katkıları olan 68 ve 78 Kuşağının önemli temsilcileri; Okan YÜKSEL, Nail YÜCE, Özkan BAŞER, Mustafa MOROĞLU ve Alaattin YÜKSEL’e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, ablalarım Nesrin BOZPINAR ve Nermin ŞAHİN’e çok teşekkür ederim.

Ibrahim ŞAHİN

İzmir/2014

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, 68 Kuşığı öğrenci hareketlerinin özellikle 12 Mart Muhtırası'ndan 12 Eylül Darbesi'ne kadar geçen süre içerisindeki eylemlerini ortaya koymaktır. Dünya'da ve Türkiye'deki 68 öğrenci hareketleri bir döneme damga vurmuş, önemli bir dönemeç olmuştur.

Üniversite gençliği, üniversite sorunlarıyla başlayan mücadelesini giderek mevcut düzene yönelmiş ve hareket öğrenci-gençlik kitleleri arasında hızla yayılmıştır. Üniversite gençliği; eğitimle ilgili sorunlarının çözümü, üniversite yönetimine katılma vb. taleplerle işgaller, boykotlar gerçekleştirmiştir. Bu taleplerin çözümünün ise mevcut sistemden kaynaklandığını düşünerek hareketini mevcut düzeni değiştirme amacına yönelmiştir.

Öğrenci hareketleri, 1968 yılında tüm dünyada aynı anda yaşanmıştır. Fakat aynı anda yaşanmasına rağmen hareketin niteliği her ülkede farklı özellikler göstermiştir. Gelişmiş, sosyo-ekonomik yönden refah düzeyde olan ülkelerde üniversite gençliğinin talepleri daha çok üniversite sorunlarının çözümüne yönelik iken, az gelişmiş ülkelerde hareket, anti-empyralist bir niteliktedir. Sömürülen ya da yarı sömürge durumda bulunan ülkelerde gençlik, "tam bağımsızlık" sloganıyla hareket etmiştir. Bu nedenle sözünü ettiğimiz sömürge durumunda bulunan ülkelerde hareket, eylemlilik ve radikalleşme yönünden daha yoğun olarak yaşanmıştır.

Ülkemizde 68 hareketinin boyutları 12 Mart Muhtırası'ndan sonra çok farklı bir şekillenme göstermiştir. 12 Eylül Darbesi'ne gelirken de hareket eskiye oranla çok daha radikalleşmeye ve bununla birlikte kitleselleşmeye başlamıştır. Ülkenin kaosa sürüklendiği bu süreçte sayısız ölümler, faili meçhul cinayetler yaşanmıştır. 12 Eylül 1980 günü ise öğrenci-gençlik hareketinin sonu olacak, kaçınılmaz bir son olarak sahnede artık askerler olacaktır.

ABSTRACT

The subject of this thesis is about the demonstrative actions by students of 1968's, especially between 12 March memorandum and 12 September coup. The movements of students marked the 1968's all-around world and Turkey and represented an important turn.

University youth started demonstrations for problems of their universities and spread it to current order in time. University youth did occupations, protests against the problems in education, involvement in management. Thinking that these problems occur because of the current order, they aimed to change the current order.

Student protests of 1968's took place at the same time all around the globe. But the effect was different depending on the country. While the student protests in developed countries were merely about problems in the universities, the movement of developing countries became anti-imperialist. Youth in exploited or dependent countries moved with the slogan "full independence". For that reason in these countries the movement became denser in term of radicalism and activism.

In our country movement of 1968's gained another form after 12 March memorandum. Approaching to 12 September Coup, the movement became more radical and massed. In this chaotic environment many died and murdered. The morning of 12 September 1980 was going to be the end of the youth movement and the soldiers would be in stage from then on.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABTRACT	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

DÜNYA'DA 68 KUŞAĞI

1- 68 KUŞAĞI ÖĞRENCİ HAREKETLERİ: NEDENLERİ VE GELİŞİMİ	4
A- DÖNEMİN KOŞULLARI VE ÖĞRENCİ HAREKETLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	5
2- DÜNYAYA YAYILAN 68 HAREKETİ	8
A- FRANSA “MAYIS 68”	9
B- AMERİKA'DA 68.....	11
C- ALMANYA	14
D- İTALYA	16
E- İNGİLTERE.....	18
F- PRAG BAHARI.....	19
G- JAPONYA	21
H- LATİN AMERİKA.....	21
İ- POLONYA.....	23
3- DÜNYA 68 BAHARININ SONU VE ETKİLERİ	24

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 68

1- DÜNYA 68 HAREKETİNİN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI: BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR	26
---	----

2- TÜRKİYE’DE 68 HAREKETİNİN KÖKENLERİ, NEDENLERİ VE GELİŞİMİ.....	28
A- SOLDAKİ ÖRGÜTLENMELER.....	29
B- SAĞDAKİ ÖRGÜTLENMELER	33
3- 68 KUŞAĞI ÖĞRENCİ HAREKETLERİ: “İLK EYLEMLER”	37
A- 6. FİLO OLAYLARI.....	39
B- KOMMER OLAYI	41
C- TAM BAĞIMSIZ TÜRKİYE İÇİN “MUSTAFA KEMAL YÜRÜYÜŞÜ”	43
D- KANLI PAZAR.....	45

3. BÖLÜM

12 MART ASKERİ MUHTIRASI VE SONRASI ÖĞRENCİ GENÇLİK HAREKETLERİ

1- 12 MART ASKERİ MUHTIRASI VE SONRASI.....	47
A- 1971 OLAYLARI.....	50
B- THKO DAVASI	51
C- KIZILDERE OLAYI	55
D- DENİZ GEZMİŞ, YUSUF ASLAN VE HÜSEYİN İNAN’IN İDAMI.....	58

4. BÖLÜM

“78 KUŞAĞI” ÖĞRENCİ HAREKETLERİ

1- 12 MART REJİMİ VE ÖĞRENCİ GENÇLİK HAREKETLERİ	68
2- SİYASAL VE SOSYAL İSTİKRARSIZLIK DÖNEMİ: 1973 GENEL SEÇİMLERİ VE SONRASI	70
A- 12 MART SONRASI İLK GENÇLİK ÖRGÜTLENMELERİ VE BÖLÜNMELELER	73
B- “KANLI 1 MAYIS” (1 MAYIS 1977)	77
3- 12 EYLÜL’E GELİNİRKEN	81

5. BÖLÜM
68 VE 78 KUŞAĞI TEMSİLCİLERİNİN GÖZÜYLE
ÖĞRENCİ-GENÇLİK HAREKETLERİ

1- OKAN YÜKSEL İLE YAPILAN 20.03.14 TARİHLİ RÖPORTAJ	84
2- NAİL YÜCE İLE 20.03.14 TARİHİNDE YAPILAN RÖPORTAJ	92
3- ÖZKAN BAŞER İLE 26.03.14 TARİHİNDE YAPILAN RÖPORTAJ.....	98
4- ALAATTİN YÜKSEL İLE 11.04.2014 TARİHİNDE YAPILAN RÖPORTAJ.....	105
5- MUSTAFA MOROĞLU İLE 14.04.2014 TARİHİNDE YAPILAN RÖPORTAJ .	110
SONUÇ.....	115
EKLER	118
KAYNAKÇA	130

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADYÖD	: Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği
AP	: Adalet Parti
Bkz.	: Bakınız
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
Der	: Derleyen(ler)
Dev-Genç	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
Dev-Güç	: Devrimci Kuruluşlar Güç Birliği
DGDF	: Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DÖB	: Devrimci Öğrenci Birliği
DP	: Demokrat Parti
DTCF	: Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GSB	: Genç Sosyalist Birliği
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İYÖKD	: İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği

MDD	: Milli Demokratik Devrim
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÖTK	: Öğrenci Temsilcileri Konseyi
SFK	: Sosyalist Fikir Kulüpleri
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TEP	: Türkiye Emekçi Partisi
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİİKP	: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİKKO	: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TKP/ML	: Türkiye Komünist Partisi/ Marksist Leninist
TMGT	: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TÖS	: Türkiye Devrimci Öğretmenler Sendikası

TRT : Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSİP : Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
YDGF : Yurtsever Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu

GİRİŞ

Gençlik kavramının, nesnel bir ölçü olarak, ilk akla getirdiği belirli bir yaş dilimini oluşturan toplumsal kategoridir. Fakat gerçekte gençlik, sadece bu basit ölçüyle açıklanamaz. Bunun ötesinde gençlik, tarihin ve toplumların her döneminde var olan ve var olacak olan bir kategoridir. Öğrenci gençlik ise, bu kategori içerisinde ayrı bir sosyal grubu oluşturmaktadır.

“Öğrenci olayları” deyişinin siyasi literatüre girişi, Batı Avrupa’daki “1968 Mayıs’ı ile gerçekleşmiştir. Fransa’da başlayıp zamanla tüm Batı Avrupa’ya ve hatta ABD’ye yayılan öğrenci hareketleri, bir anda tüm dünyanın dikkatlerini üzerine çeker. Üniversitelerin modernleşmesi, üniversite yönetimde söz sahibi olma vb. talepler üniversite gençliğinin başlıca talepleri olmuştur. Bu taleplerin mevcut yönetimler tarafından reddedilmesi, gençliği sorunlarının çözümü noktasında başka yöntemlere itecek, öğrenci hareketleri giderek “mevcut düzene” karşı bir tutum sergileyecektir. Toplumun en dinamik ve yaratıcı unsuru olan gençlik, haklarını sokaklarda, alanlarda aramaya başlayacaktır.

Aristo, gençliği “...ölçü tanımamak, ihtirasla hareket etmek, her şeyde aşırılığa kaçmak” şeklinde tanımlar. Yine benzer bir tanımlama yapan Hegel’e göre gençlik, “gerçekler karşısında hoşnutsuzluk ve aşamalar yapmak için hayalcilik” halidir. Bu iki tanımlamada da dikkati çeken kavramlar “aşırılık” ve “hayalcilik”tir. Kuşkusuz gençlik, onu toplumun diğer kesimlerinden ayıran bazı davranış özellikleri gösterir. Fakat atılganlık, cesaret, yeniliğe açık olmak vb. olarak nitelendirebileceğimiz bu özellikler bir olumsuzluk ifade etmez. Ülkesinin ve halkının her açıdan daha iyiye, daha güzele ulaşmasını isteyen hiç kimse bu özellikleri olumsuz değerlendirmeyecektir. Dolayısıyla öğrenci hareketlerinin zaman zaman söylendiği gibi aşırılığa kaçması veya hayalciliğe kapılmasını gençliğin getirdiği olumsuz bir tutum olarak değerlendirmek de yanlış olur.

Türkiye’de öğrenci-gençlik hareketleri, 1950’li yıllarda Demokrat Parti’nin iktidarı döneminde kendisini göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı sürecinde, savaşa girmemesine rağmen savaşın tüm sıkıntılarını yaşayan Türkiye’de halk, bunun sorumlusunu Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı olarak görmüş, 1946’da kurulan, “Yeter Söz Milletin” sloganıyla seçim kampanyaları yürüten DP’yi 1950 yılında iktidara taşımıştır. Böylelikle daha önce iki kez denenmiş fakat başarıya ulaşamayan çok partili hayata geçiş denemesi bu kez başarılı olmuş, iktidar kansız bir şekilde el değiştirmiştir. Fakat DP’nin iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arasındaki uygulamaları, özellikle ordu ve gençlik arasında huzursuzluğa neden olur. Bu huzursuzluğun en önemli nedeni ise, DP’nin adı ile tam tersi doğrultuda gerçekleştirdiği antidemokratik uygulamalarıdır. Basının ve muhalefetin susturulmak istenmesi, hükümetin radyoyu propaganda aracı olarak kullanması, orduda tasfiye hareketlerine girişilmesi, öğretim üyelerinin siyasetle uğraşmalarının yasaklanması ve birçok öğretim üyesinin görevinden alınması, Vatan Cephesi ve Tahkikat Komisyonu’nun kurulması, Halkevlerinin kapatılması vb. bir dizi demokrasi karşıtı uygulama gidişatın aslında hangi yönde olduğunu göstermiştir. Toplumun kutuplaşmasına neden olan bu olaylar, 1960 yılında ordunun müdahalesiyle son bulacak, partinin yöneticileri hapse atılacak, idam edilecek ve DP kapatılacaktır. Darbeden sonra 1961 yılında hazırlanan anayasada ise, özgürlüklere geniş yer verilmiştir. Özgürlüklerin kısıtlandığı bir süreçten sonra oluşan bu ortam, dönemin gençliğinin kendisini yetiştirmesinde, düşüncelerini dile getirmesinde önemli kazanımlar sağlar. 1968 yılında kitlesel anlamda harekete geçecek olan gençliğin en büyük kazanımlarından biri de bu olacaktır.

1940’lı yılların sonlarında doğan nesil, 1960’lı yılların ortalarında düşüncelerini olgunlaştırmaya başlar. Ayrıca bu yıllar Türkiye’de sol, sosyalist fikirlerin özellikle üniversite öğrencileri ve aydınlar arasında yaygınlaştığı yıllardır. Zira 1965 yılında yapılan genel seçimlerde TİP, 15 milletvekilliği kazanmıştır. Toplumda yayılan sol, sosyalist fikirler de daha çok gençlik arasında kendisine taraftar bulur. Gençliğin politize olması, ülke sorunlarına eğilimi bu süreçte artar. Gençlik artık yaşadığı çağın sorunlarına seyirci kalmayacaktır. İnsan hakları, eşitlik, özgürlük, demokrasi gençliğin özlemleri olur ve mücadelesini bu hedeflere yöneltir. 1968’e gelindiğinde ise artık dünyayı değiştirmeyi hedefleyen, enternasyonel bir gençlik hareketi ortaya çıkar. Bu

hareketin lokomotifi de üniversite gençliği olur. Okuyan, düşünen, sorgulayan bu gençlik tüm dünyayı çalkalayan bir hareket başlatır. Dalga dalga yayılan öğrenci- gençlik hareketleri ülkeler arasında farklılıklar gösterse de, temel hareket noktalarından biri de anti-emperyalizmdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyayı yeniden şekillendirmeyi planlayan emperyalist güçlere karşı bir direniş başlatır gençlik. Sömürünün, baskının olmadığı, bir dünya arzular.

Ülkemizde de tüm dünyada olduğu gibi 1968 yılında öğrenci hareketleri kitleselleşir. Üniversite işgalleri, boykotlar, Amerikan karşıtı gösteriler, 6. Filo olayları gibi sayısız eylem gerçekleştirir üniversite gençliği. Fakat eylemlerinin bedelini de çok ağır ödemek durumunda kalır. Sayısız genç, okulunu yarıda bırakmak zorunda kalır. Kimi hapse atılır, kimi faili meçhul cinayetlere kurban gider. Kimileri katledilir, kimileri de idam sehpasında can verir. Fakat tüm bu baskıya, zulme rağmen gençlik mücadelesini sürdürür. Çünkü kendisi için değil, ülkesi ve halkı için mücadeleye atılmış, canı pahasına inandığı değerleri savunmuştur.

12 Mart 1971'den 12 Eylül 1980'e kadar gelen süreç sokakların tam bir anarşi ortamına dönüştüğü ve aslında dönüştürüldüğü yıllardır. 12 Mart Muhtırası ile birlikte gençliğin mücadelesi daha farklı şekillenmeye başlamış, bir durgunluk dönemi ve ardından yeniden örgütlenmeyle birlikte bölünmeler de yaşanmıştır. Ve artık bu süreçle birlikte soldaki ve sağdaki gençlik örgütlerinin eylemleri daha da radikalleşmeye başlar. Zaman zaman gruplar arasında silahlı çatışmalar yaşanır. Gençliğin eylemlerinin keskinleşmesi, bu eylemlere karşı alınan tedbirlerin de sertleşmesine neden olmuştur. Alınan bu sert tedbirler ve uygulamalar bir neslin yok edilmesine kadar gidecek olan bir sürecin başlaması olur. Dolayısıyla; özellikle 1974 sonrasında hem yapılan eylemlerin şekli ve hem de devletin eylemcilere karşı uyguladığı baskı, ülkede tam bir kaosun yaşanmasına yol açmıştır.

68 Kuşağından 78 Kuşağına süren öğrenci gençlik hareketleri, yakın tarihimize damga vuran olayların başında gelmektedir. Olayların baş aktörleri olan gençlik, yukarıda da belirttiğimiz gibi, dün olduğu gibi bugün de var olan ve yarın da var olan gençliktir. Okuyan, sorgulayan üniversite gençliği dünyayı değiştirmek, dönüştürmek için bir yola çıkmış, adını tarihe yazdırmıştır.

1.BÖLÜM

DÜNYA'DA 68 KUŞAĞI

1- 68 KUŞAĞI ÖĞRENCİ HAREKETLERİ: NEDENLERİ VE GELİŞİMİ

1968 yılı, tüm dünyaya öğrenci gençlik hareketlerinin damgasını vurduğu bir yıldır. 68 gençliği toplumlarında etkin olan iktidar sistemlerinin radikal eleştiricisi olmuşlardır.

Özellikle 1960'lı yıllarda batı ülkelerinde ortaya çıkan öğrenci eylemleri, başta kapitalist ülkeler olmak üzere tüm dünyaya yayıldı. Ve giderek “öğrenci” eylemleri “gençlik” eylemlerini niteleyen bir anlam kazandı. “Gençlik” kavramı öğrenci gençliği ve özellikle de üniversite gençliğini karşılar olmuştur.¹ Gençlik sorunlarının bir yansıması olarak ortaya çıkan öğrenci eylemleri, üniversite işgalleri ve boykotlarla başlayıp, toplumun diğer kesimlerini de harekete geçiren bir eylem halini aldı. Üniversite gençliğinin okul yönetimine katılma, eğitimin kalitesinin yükseltilmesi vb. taleplerini toplumun çeşitli kesimlerinin talepleri izlemiş, bu düşünce ve talepler bir anda tüm dünyaya yayılarak önemli bir boyut kazanmıştı.² Tüm dünya gençliği, mevcut düzene, insanın insan tarafından sömürülmesine başkaldırmıştı. Gençlik; özgürlük, eşitlik, barış ve kardeşlik istiyor, savaşa ve sömürüye karşı sesini duyurabilmek adına sokaklara dökülüyordu. Yürüyüşlerle, boykotlarla, işgallerle; üniversitelerde, yollarda, fabrikalarda, meydanlarda direniyor, kurulu düzeni derinden sarsıyordu.³

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalizm, ABD öncülüğünde yükselişe geçmiş, dünya ticareti hızlı bir gelişme göstermişti. Fakat bu ekonomik atılım uzun sürmemiş 20 yıllık yükselişin ardından gelen kriz ve kriz ile birlikte gelen işsizlik, ücretlerin ve

¹ Fulya Gürses, Hasan B. Gürses. *Dünya'da ve Türkiye'de Gençlik*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1997, s.45.

² Feryat Bulut, *68 Kuşağı Düşünce Yapısında Atatürk ve Atatürkçülük* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2009, s.6.

³ Haşmet Atahan, *68 Başkaldırısı*, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2008, s.35.

sosyal hakların kısıtlanması, hayat pahalılığı ve gelir düzeyindeki eşitsizlik “Mayıs Patlaması”nın sosyo-ekonomik temellerini oluşturmuştu.⁴

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1960’lı yıllardan itibaren tüm dünyaya dalga dalga yayılan gençlik eylemleri gençlik sorunlarının (başlangıçta üniversite gençliği sorunlarının) bir yansımasıydı. İkinci dünya savaşı sonrasında doğan nesil, toplumu modernleştirmek adına hem kendi uluslarında, hem de uluslararası alanda etkileri görülecek büyük bir hareket başlatmıştı. “1960’larda hiç beklenmeyen bir anda Prag’dan Paris’e, Londra’dan Tokyo’ya, San Fransisco’dan Pekin’e kurulu düzeni tehdit eden öğrenci ayaklanmaları ortaya çıkmıştı. Bu ayaklanmaların şaşırtıcı yönü; yalnız Üçüncü Dünya’da değil, İkinci ve Birinci Dünya’da da aynı anda patlak vermesiydi... Dünyanın her yerinde eş zamanlı olarak yaşanan 68 olayları, sosyal hareketliliğin yaşanmasıyla birlikte belki de dünyada küreselleşmenin ilk habercisiydi.”⁵

A- DÖNEMİN KOŞULLARI VE ÖĞRENCİ HAREKETLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya, iki kutba ayrılmıştı. Doğu Bloğu ve Batı Bloğu olarak ayrılmış olan bu iki kutbu; bir tarafta Sovyet Rusya’nın başını çektiği “Komünizm” (Doğu Bloğu), diğer tarafta Amerika’nın başını çektiği “Kapitalizm” (Batı Bloğu) oluşturuyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında dünya, daha önce görülmedik bir şekilde nükleer bir yıkım yaşadı. Savaş sonrasında iki uzlaşmaz blok olarak dondurulmuş olan dünya, “Soğuk Savaş” sürecine girdi.

ABD savaştan hemen hemen yara almadan çıkmış, savaş sonrasında ekonomik ve askeri yönden öncü bir rol üstlenmişti. ABD, ayrıca anti-komünist kampanyaların da merkezi konumundaydı.⁶ Sosyalist ülkeler ise kapitalist ülkelere göre birçok alanda daha üstündüler, fakat baskıcı yönetim, parti diktası büyük bir dezavantajdı. Doğu bloğu olarak adlandırılan sosyalist ülkelerdeki bu baskıcı tutum, sol içerisinde tartışmalara

⁴ Mete Kızılk, *Küresel İsyân ’68*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2011, s.87.

⁵ Bulut, s.8.

⁶ Ronald Fraser, *1968 İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı*, (Çev. Kudret Emiroğlu), Belge Yay., İstanbul, 2008, s.24-25.

neden oldu. Bunun sonucu olarak da sosyalizmin özgürlükçü, eşitlikçi ve baskısız olması gerektiğini savunan bir anlayış doğdu.⁷

1950'lerden 1960'ların ilk yarısına kadar gerçekleşen ekonomik atılım, dönemin sosyo-ekonomik durumu açısından önemliydi. Söz konusu atılım, savaş sonrası kuşağın yaşamında önemli değişiklikler yaratmış, ekonomik refah eşitsiz de olsa geniş bir dağılıma kavuşmuştu. Eskiden yalnızca varlıklıların ulaşabildikleri tüketim mallarına artık ulaşılabilirdi.

Fakat bu olumlu havayla birlikte, ileride olumsuz sonuçlar doğuracak önemli faktörler de oluşmaya başlamıştı. 1960 sonrasında ABD'deki üniversitelerde öğrenci sayısı savaş öncesine göre yüzde 70 oranında artış gösterdi. Üniversiteli öğrenci sayısı Fransa'da üç, Batı Almanya'da iki katına çıktı. İngiltere ve İtalya'da ise yüzde 60 ve 50'lik artış görülüyordu. Artışın nedeni, büyük oranda, doğum oranının artmış olmasıydı. İngiltere ve Fransa'da 1963 yılında on yıl öncesine göre 800.000'den fazla genç vardı.⁸ Üniversitelerdeki öğrenci sayılarının bu denli hızlı artış göstermesi birçok sorunu da beraberinde getiriyordu. Ayrıca 1968'e gelinirken, savaş sonrasında yaşanan ekonomik gelişmelerin giderek darboğaza girmesi, öğrenci saflarındaki huzursuzluğu arttırıyordu. Yine bu yıllar, öğrencilerin "üniversitelerde reform" taleplerini arttırdığı yıllardı. Üniversite gençliği, öğretimin içeriği ve biçiminin değiştirilmesini ve bu yapılırken de söz sahibi olmayı istiyordu.⁹

Öğrenci hareketlerinin üniversiteyi değiştirmek amacıyla ortaya çıkışının temelinde; aslında üniversitelerin, öğrencilerin beklentilerini karşılayamaması vardı. Öğrenci sayısı hızla artarken üniversite olanakları (derslik, yurt, kütüphane, laboratuvar vb.) aynı oranda artmamış, kalabalıklaşan sınıflarda öğrenci ve öğretim görevlisi arasındaki iletişim azalmıştı. Öğrenci ayaklanmalarına yol açan en önemli etkenlerden birisi de; artan öğrenci sayısını karşılayabilecek iş olanaklarının olmamasıydı. Sanayileşmiş kapitalist ülkelerde bile "diplomalı işsiz" sorunu ortaya çıktı. Bu nedenle;

⁷ Kızılk, s.109.

⁸ Fraser, s.83-84.

⁹ M.C. Lavabre-H.Rey, "1968 Hareketleri", *Sokakta ve Duvarda 1968*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s.22.

başlangıçta üniversite içi sorunlarla ilgili olarak başlayan huzursuzluk, giderek “rejim”e ve “mevcut düzen”e yöneldi.¹⁰

Öğrenci hareketlerinin kitleselleşmesinde, önemli boyutlara ulaşmasında etkili olan önemli bir unsur da “Vietnam Savaşı” oldu. ABD başta olmak üzere birçok ülkede Vietnam Savaşı karşıtı eylemler kendisini gösterdi.

1954 Cenevre Antlaşması’yla 17. Paralelden kuzey ve güney olarak ikiye bölünen Vietnam, eski bir Fransız sömürgesiydi. Fransa’ya karşı ulusal bağımsızlık savaşı veren Ho Chi Minh yönetimindeki Vietnam Demokratik Cumhuriyeti komünizmi benimsemişti. Güney Vietnam yönetimi ise; Amerika etkisi altındaki iktidarlar tarafından sürdürülmekteydi. Fakat güneyde nüfusun büyük bölümü ülkenin bölünmesine karşı çıkıyor, komünistlerin yönetimindeki ulusal akıma destek veriyordu. Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC) içinde örgütlenen bu eğilim, Kuzey Vietnam’ın bağımsız bir müttefiki durumundaydı. Özellikle kırsal nüfusun büyük desteğini alan UKC’ye, Güney Vietnam’ın antikomünist rejimi karşı koyamamış ve ABD’den destek istemişti. ABD’nin Vietnam’a tam anlamıyla müdahalesi Kennedy döneminde gerçekleşecek (Şubat 1965), Johnson döneminde ise 300.000 ABD askeri Vietnam’da savaşıyordu.¹¹

“Böylesi bir ortamda, 1968 döneminin ilk antiemperyalist gösterilerinin başladığı yer, ABD olmuştu. Amerikan Kongresi, öğrencileri askerlikten muaf tutan yasayı kaldırıyor ve milyonlarca genci Vietnam kapısına sürüyordu. Gençlik “Gitmeyeceğiz” (We don’t go) kampanyaları başlatıyordu.”¹²

“Avrupa’nın sanayileşmiş ülkelerinde, özellikle de Batı Avrupa ülkelerinde büyümekte olan sınıf ve öğrenci hareketi, Çin’de Mao öncülüğünde yaşanan Kültür Devrimi, Latin Amerika’da Fidel Castro ve Ernesto Che Guavera’nın önderliğinde yürütülen gerilla mücadelesi ile başarıya ulaşan Küba Devrimi ve ABD emperyalizminin saldırılarına karşı tüm dünyada yankılanan Vietnam direnişi, 60’larda

¹⁰ Ahmet Taner Kışlalı, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s.53-54.

¹¹ “ABD’nin geliştirdiği “domino teorisi”ne göre, Vietnam komünizme karşı savaşta esas taşı olmaktadır. Vietnam düştüğü anda üçüncü dünyanın tümü onu izleyecek ve bloklar arasındaki denge yeniden sağlanabilecektir.” Bkz. Lavabre-Rey, s.42-43.

¹² Kızık, s.26.

gelişen öğrenci hareketine ivme kazandırmıştı.”¹³ Nitekim 1960’larda başlayan, 1968’de doruk noktasına ulaşan ve tüm dünyaya dalga dalga yayılan siyasal-toplumsal, kültürel ve ekonomik krizin başını da öğrenci gençlik çekecekti.¹⁴

2- DÜNYAYA YAYILAN 68 HAREKETLERİ

1968 Olayları, Fransa’da başlamış ve yalnızca Fransa ile sınırlı kalmayarak dünya geneline yayılmıştı. Amerika’da aylarca süren protestolar, Başkan Johnson’un seçim kampanyalarından çekilmesine neden oldu. Meksika’daki protestolar ise; başkent Mexico City’de bulunan La Plaza de las Tres Culturas’ta yaşanan silahlı çatışmalarla son buldu. İtalya ve Arjantin’de öğrenciler ve işçiler birlikte hareket ederken, Almanya ve Amerika’da işçilerin öğrenci hareketlerine katılımı az olmuştu.

Fransa’da başlayan Mayıs 68 Olayları, özgürlük, eşitlik, kadın hakları vb. toplumun her alanında değişimleri hedefleyen toplumsal bir isyan ve mücadele idi. 1968’de Amerika’da, Vietnam savaşı karşıtlığı ile başlayan, barış taraftarı, farklı bir yaşam tarzını benimsemiş gençlik “Hippi” akımını başlatmışlardı. Ayrıca, 68 Kuşağını harekete geçiren önemli bir olay da; Latin Amerikalı devrimci lider Ernesto Che Guevera’nın 1967 yılında Bolivya dağlarında yakalanarak öldürülmesi olmuştu.

İlerideki bölümlerde ayrıntılarıyla ele alacağımız Türkiye’de 68 hareketinin boyutu ise; daha çok Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya gibi devrimci önderlerin liderliğinde oluşan sol hareketle özdeşleşmişti.¹⁵

“1960’ların başlarında, Atlantığın iki yanında da az sayıdaki öğrencinin kurduğu gruplar veya başlattığı hareketler, on yılın sonuna doğru yaşanan ayaklanmalarda anahtar roller oynadılar... Batı Almanya’da yeni Marksizm yorumları, Amerika Birleşik Devletleri’nde liberal köktencilik ve yurttaşlık hakları, Fransa’da Komünist partiyi yeniden biçimlendirme girişimi, İtalya’da demokrasinin anlamını genişletme

¹³ Tarkan Tufan, *İbrahim Kaypakkaya’nın Hayatı ve Fikirleri*, Nokta Kitap, İstanbul, 2012, s.69.

¹⁴ A. Bağış Erten, “Türkiye’de 68”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce “Sol”*, C.8, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s. 834.

¹⁵ Ali Çimen, “68 Öğrenci Olayları ve ‘68’ Kuşağı Efsanesi” *Popüler Tarih Dizisi Tarihi Değiştiren Olaylar*, Timaş Yay., İstanbul, 2012, ss. 217-219.

hareketleri. Öğrenci Hareketlerinin kökenleri bunlardı ve on yılın sonunda hepsi birbiriyle benzeşecekti.”¹⁶

A- FRANSA “MAYIS 68”

Fransa’da öğrenci örgütleri, eskiden olduğu gibi, 68’e gelirken de siyasal nitelik taşıyorlardı. Siyasal akımların hemen her zaman Fransız üniversitelerinde kolları bulunuyordu.¹⁷ Ayrıca üniversitelerde yaşanan sorunlar da yeni değildi. Yıllardır üniversite içi sorunlar nedeniyle grevler ve boykotlar yapılıyordu. Üniversiteler, modernizasyon ve teknolojik gelişmelerle bir çelişki halindeydi. Hükümet aksaklıkları kabul ediyor, “Fouchet Planı” denilen bir reformdan söz ediyordu. Fakat reform tasarısı senelerdir sözü edilen ama uygulanmayan bir tasarıydı. Zaten öğrenci ve hocalar da tasarıya karşıydı. Tasarı öğrencilerin isteklerine cevap vermiyordu. Ayrıca; öğrenciler, kendi geleceklerini ilgilendiren konularda söz sahibi olmak istiyor, kendilerine empoze edilmek istenen reformları kabul etmiyorlardı.¹⁸

1965 yılı ve sonrasında Amerika’da gençlerin Vietnam Savaşı’nı protesto etmek için düzenledikleri gösteriler, Fransa’daki öğrencilere esin kaynağı olan olayların başında geliyordu. Fransız gençliğini etkileyen bir diğer önemli olay da ırkçılık karşıtı hareketlerin liderlerinden Martin Luther King’in 4 Nisan 1968’de öldürülmesi oldu. Suikastin duyulmasıyla ırkçılık karşıtı binlerce öğrenci ayaklanmış, üniversitelerde eylemler düzenlenmişti.

Fransa’da gençliğin Vietnam Savaşı’na karşı gösterdiği tepki büyük yankı uyandırmıştı. Sivil toplum örgütleri, aydınlar, sanatçılar ve yazarlarca büyük gösteriler düzenlendi.¹⁹ Şubat ayında başlayan Vietnam savaşı karşıtı gösteriler, 1968’in ilkbaharında giderek artmaya başladı. Paris’te öğrencilerin Amerikan karşıtı eylemlerinde polisle çatışmalar yaşandı. Bu süreçteki öğrenci hareketleri içerisindeki en

¹⁶ Fraser, s.64.

¹⁷ Kışlalı, s.55.

¹⁸ Can Kolukısa, *Fransa’da Mayıs Patlaması (Paris’te Gençliğin Ayaklanması)*, Kitap Yay., İstanbul, 1968, s. 16-17.

¹⁹ Hıfzı Topuz, *Paris ’68: Bir Devrim Denemesi*, Agora Kitaplığı Yay., İstanbul, 2008, s.45.

sert eylemler ise; Paris'in en yeni ve modern okulu Nonterre Üniversitesi'nde gerçekleşecekti.

1967 Kasım'ından itibaren üniversite gençliği, öğrenim koşullarının iyileştirilmesi, eğitim ve öğretimin demokratikleştirilmesi ve daha iyi bir ekonomik sistem talebiyle, Gaullizmin 5. Cumhuriyeti'ne karşı ayaklanma başlattı. 1968 Ocak ayında ise, lise öğrencilerinin protesto eylemleri başlamıştı. Eğitimin kalitesini yükseltme ve demokratik bir yaşam talebiyle başlayan eylemler, daha çok Troçkist bir örgütlenme olan Devrimci-Komünist Gençlik ve Komünist Öğrenciler Birliği tarafından gerçekleştirildi.²⁰

Fransa'daki öğrencilerin esinlendiği düşünceler arasında Almanya'daki sosyalist öğrencilerin etkisi büyüktü. Özellikle işçi hareketinden bağımsız bir öğrenci hareketinin başarılı olamayacağı düşüncesi Almanya'da geliştirilmiş ve Fransa'daki öğrenci kitlelerini de etkilemişti.²¹

1968 yılında Fransız Kamuoyu Enstitüsü'nün lise ve üniversite öğrencileri arasında yaptığı anketin sonuçlarına göre; öğrenciler arasında, sadece üniversiteyi değil toplum düzenini kökünden değiştirmek isteyenlerin oranının yüzde 12 olduğu görüldü. Üniversite öğrencileri arasında, liselilere göre bu oranın daha yüksek olduğu beklense de, mevcut düzeni değiştirmek isteyenlerin azınlıkta kaldığı anlaşılmaktadır.²² “Manuel Castells'in bir makalesinde dediği gibi: “Çünkü sonuçta, Mayıs 1968 Devrimi politik değil, kültürel idi. İktidarı ele geçirmeye can atmıyordu, iktidarı feshetmeye çalışıyordu.”²³ Fakat dönemin önemli gençlik liderlerinden Cohn-Bendit ve arkadaşları, hareketin bu yönünü değiştirerek, harekete “mevcut düzene karşı olma” niteliğini de kazandırmayı başarmışlardı.

Cohn-Bendit fikirleri, hitabeti ve kişiliği sayesinde Mayıs hareketinin önemli liderlerinden biri haline gelmişti. Hareketin politik stratejisini çizen ve aynı zamanda en aşırı uçlarından birisi olan Cohn-Bendit, “önemli olan üniversiteyi değiştirmek değil,

²⁰ Kızık, ss.93-95.

²¹ Işitan Gündüz, '68 Mayısında Paris, Parşömen Yay., İstanbul, 2009, s. 78.

²² Kolukisa, s.120.

²³ Daniel Bensaid, Alain Krivine, 1968 Son ve Devam, (Çev. Gülüm Şener), Yazın Yay., İstanbul, 2008, s. 14.

ana yapıyı değiştirmek, insanlar arasındaki münasebeti değiştirmektir. Hiyerarşik ve otoriter olmayan bir düzen kurmak gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için sokaktaki eylem bir yoldur. Fakat bunun başka biçimleri de vardır.” diyordu.²⁴

68 Haziran ayında yapılan seçimlerde Gaullistler 487 milletvekilinin 358’ini kazanmıştı. Birkaç ay önce ‘devrim’ diye milyonların sokağa döküldüğü ülkede, seçimleri sağcılar kazanmıştı.1969 da ise Gaulle, önerdiği reformun halk tarafından reddedilmesi üzerine istifa etmişti. “Ancak seçimlerde yüzde 60 oy alan muhafazakrlar ülkeyi 10 yıl daha yönetmişti. Gaullistler RPR’ye (Yeni Guallisler) dönüşmüş ve diğer sağ partilerle birlikte Halk Hareketi Birliği’ne (UMP) katılmıştı. Bu yapı, 2007 yılında Sarkozy başkanlığındaki hükümeti doğuracaktı. Hatta Sarkozy, seçim kampanyasında “68 hareketinin mirasını ortadan kaldırmak için iyi bir fırsat” söylemini kullanacaktı...”²⁵

B- AMERİKA’DA 68

ABD’de ğrenci hareketleri, 1964-65 yıllarına gelinceye kadar niversite içi sorunlar ve Vietnam Savaşı gibi ülke çapındaki sorunlara tepki olarak doğmuştu. 1970’lere doğru ise, çok sayıda ğrenci; Amerikan kurumlarının toplumun değerlerini yansıtmayan ve ideallerini yaşatacak kadar güçlü olmayan bir yapıda olduğunu düşünmeye başlamıştı. “Amerikan Eğitim Konseyi adına yapılan bir araştırmaya göre; öğrencilerin yüzde 76’sı, Amerikalıların daha iyi bir yaşam sürmelerini sağlayabilmek için “düzende temel değişikliklerin yapılması gerektiğine”, yüzde 44’ ise, “düzen dışından yapılacak radikal baskıların” toplumsal ilerlemeyi sağlamakta başarılı olacağına inanmaktaydı. Aynı araştırma, öğrencilerin sadece yüzde 58’inin gösterilere katıldıklarını, fakat yüzde 75’nin protestocuların amaçlarını benimsediklerini ortaya koymuştu.”²⁶

68’e gelinirken; en büyük dünya gücü olan Amerika, dönemin en kitlesel ğrenci hareketlerine sahne olmuştu. Bunun ilk rneği; Kuzey Kaliforniya’daki Berkeley

²⁴ Kolukısa, s.120.

²⁵ Kızık, s.107.

²⁶ Kışlalı, s.55.

Üniversitesi'nde gerçekleşti. Üniversitede oturma eylemi yapan öğrenciler polis baskısına maruz kaldı ve eylem 800 öğrencinin tutuklanmasıyla son buldu.

İrk ayrımı, kadın hakları ve her şeyden önce Vietnam savaşına karşı çıkmak konularında radikalleşen eylemler, giderek dev boyutlara ulaştı. Ülkede birçok genç savaşa katılmayı reddederken, savaşa gönderilen siyah gençlerin sayılarının çok yüksek olması nedeniyle, büyük şehirlerdeki siyahların yaşadığı gettolarda ırkçılık ve savaş karşıtı eylemler gerçekleşiyordu.²⁷

Aslında ilk olarak ABD'de kendisini gösteren 68 hareketleri, insan hakları savaşımının bir sonucuydu. ABD'de beyazların hakları yasalarla güvence altına alınmış ve ırkçılık ABD yasalarında olduğu kadar toplumda da benimsenmişti. Toplumun dışına itilen siyahlar, haklarını savunmak adına 1940'lı yılların başında mücadeleye girişmişlerdi. Siyahların bu eylemleri şiddetle durdurulmaya çalışıldı.

Eylemleri yöneten siyahilerin liderlerinden Martin Luther King 28 Ağustos 1963 tarihinde 250 binden fazla kişinin katıldığı yürüşte ünlü "I have a dream" (Bir hayalim var) başlıklı bildirisini okudu. King'in bu konuşması, FBI tarafından komünist olarak damgalanmasına ve özel yaşamının sıkça ihlal edilmesine yol açacaktı.²⁸

12 Nisan 1967'de gerçekleşen eylemde, ırkçılık ve savaş karşıtı tepkiler doruğa ulaştı. New York'ta siyahların başlattığı eylemi bastırmak için dört bin polis ve Ulusal Savunma Birliği askerleri görevlendirildi. Göstericiler ve güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalarda 27 kişi yaşamını yitirmiş, 1100 kişi de yaralanmıştı. Ölüm ve yaralanmalar tepkinin çoğalmasına neden olmuş, yaşananları protesto etmek amacıyla zincirleme eylemler düzenlenmişti.²⁹

Amerika'da 1940'larda başlayıp, 1967 yılına doğru giderek politikleşen önemli bir hareket de "Hippi" hareketiydi. Savaş karşıtlığının bir parçası olan hippiler, özellikle tutucu çevreler ve devlet yöneticileri tarafından "anarşist" olarak nitelendiriliyorlardı.

Hippi hareketi, diğer adıyla "Çiçeklerin Erki" hareketi, soğuk savaş döneminde politikadan uzak bir akımdı. Vietnam Savaşı'ndan sonra politikleşmeye başlayan bu

²⁷ Erol Kılınç, *İhtilal, İhtiras ve İdeal 68 Kuşağı Hakkında*, Ötüken Yay., İstanbul 2008, s.25-26.

²⁸ Kızık, s.18-19.

²⁹ A.g.e., s.29.

hareket, genel olarak 68 hareketinin karakteristiğinin tam tersine bireysel gelişimi ön plana alan, politik amaç ve araçlardan bireyin uzak kalması gerektiğini savunan bir anlayış getiriyordu. Amerikalı şair Allen Ginsberg'in ortaya attığı Flower Power (Çiçeklerin Erki) kavramı hippie hareketinin hedefi olan insancıl ve barışçıl yaşam biçimini simgeliyordu.³⁰

Amerika'da, 68 öncesi ve sonrasında birçok önemli suikast gerçekleşmişti. 1965 yılında siyahi lider Malcolm X öldürüldü. Bu cinayet de 1963 yılında Kennedy'nin öldürülmesine duyulan benzer tepkiler doğurmuştu.

68 Hareketi üzerinde önemli etkiler yaratan bir diğer suikast ise, 4 nisan 1968'de Amerikalı siyahi lider Martin Luther King'in öldürülmesi oldu. King'in ölümünden sonra "Kara Güç" örgütünün lideri Carmichael şu açıklamayı yapmıştı: "Beyaz Amerika, Dr. King'i öldürmekle bize savaş ilan etti. Evlerinize gidin ve tüfeklerinizi kapın!" Bu çağrı üzerine Washington'da nüfusun yüzde 75'ini oluşturan siyahlar büyük bir öfkeyle ayaklandı. Beyaz Saray'a doğru yürüyen eylemciler polis tarafından zorlukla durdurulabilmişlerdi.

King'in ölümü, üniversitelerde sadece siyahlar arasında değil beyazlar tarafından da büyük tepkiyle karşılandı. Columbia Üniversitesi'nde siyahların ve beyazların ortak gerçekleştirdikleri eylemi polis şiddet kullanarak bastırmıştı.

5 Haziran 1968'de gerçekleşen bir diğer suikast sonucunda ise, daha önce öldürülen Kennedy'nin kardeşi Robert Kennedy öldürüldü. Robert Kennedy, Vietnam savaşını bitirme vaadiyle seçim kampanyalarına başlamış, ABD'nin içinde bulunduğu krizi, sistem içinde çözme umudunun temsilcisi olmuştu. Onun ölümü, öndersiz ve plansız bir kitlesel tepkiye neden olmuştu.³¹

ABD'de 68 hareketleri, 5 Kasım 1968'de Cumhuriyetçi Nixon'un başkanlığa seçilmesiyle birlikte uyguladığı özel politikalarla son bulmaya başladı. Nixon döneminde siyahi ve öğrenci örgütleri arasına CIA ve FBI ajanları sızdırılarak örgütleri içten çökertme operasyonları düzenlendi. Ayrıca kitle eylemlerine karşı polis şiddeti de arttırıldı. Ayrıca Nixon'un, toplumsal hareketlerin kitleselleşmesinde büyük rol oynayan

³⁰ A.g.e., s.33-34.

³¹ Aydın Çubukçu, *Bizim '68*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2011 s.31-32.

Vietnam Savaşı sorununun çözümü için, Vietnam'daki askeri güçleri yavaş yavaş geri çekmesi, muhalif hareketleri azalttı.

Bir diğer önemli gelişme de; seçmen yaşının 21'den 18'e düşürülmesiydi. Böylelikle gençlere, politikaya katılma ve yöneticilerini seçme yolu açılmış oluyordu. Ayrıca, siyahların ve diğer azınlıkların yasal statülerinde de iyileştirmeler yapılmıştı.³²

1970 yılına gelindiğinde Amerika'daki öğrenci hareketleri iyice azaldı. Daha sonraki yıllarda zaman zaman bazı büyük protestolar olsa da, öğrenci hareketi bir daha toparlanmamak üzere gücünü yitirmişti.³³

C- ALMANYA

Federal Almanya'da öğrenci hareketlerinin en şiddetli ve etkili görüldüğü yer, modern ve demokratik bir kuruluş olan Hür Berlin Üniversitesi idi.1948'de kurulan bu üniversitede huzursuzluk, kontenjanların artması ve dolayısıyla sınıfların kalabalıklaşmasıyla başladı.

Almanya'da büyük ve tanınmış üniversitelerde öğrenci hareketleri daha çok siyasal nitelik taşıırken, küçük üniversitelerde çoğunlukla üniversite içi (yönetime katılma ve reform gibi) sorunlar ön plana çıkıyordu. Bir diğer önemli nokta da: Federal Almanya'daki öğrencilerin siyasal sorunlarla ilgili toplantılardan çok, üniversite içi sorunları konu alan toplantılara ilgi göstermeleriydi. Bunun nedeni ise; Alman üniversitelerinin modernliği, üniversite olanaklarının gelişmişliği, öğrencilerin gelecekte iş bulma endişesi taşımamaları vb. nedenlerdi.³⁴

1965'den sonra, üniversitelerin politize olmasında büyük rol oynayan Vietnam Savaşı, üniversitelerde öncelikli gündem maddelerinden biri haline geldi. Vietnam'da ABD'nin napalm ve zehirli gazlar kullanması, Federal Almanya'nın bunu ideolojik ve stratejik olarak desteklemesi toplumda büyük bir tepki yarattı.³⁵ Bu durum sosyal demokratlardan kopmuş olan radikal solun etkisini arttırıyordu. Berlin'de aşırı solun

³² A.g.e., s.43-44.

³³ Fraser, s.348.

³⁴ Kışlalı, s.43.

³⁵ Kızık, s.53.

lideri Rudi Dutschke'ye düzenlenen silahlı saldırı da, hareketin radikalleşmesinde ve kitleselleşmesinde etkili olmuştu.³⁶

Almanya'da, Amerika'nın Vietnam'a yönelik saldırılarını protesto etmek amacıyla düzenlenen ilk büyük gençlik eylemi 6 Şubat 1966'da gerçekleşti. Aynı yıl Aralık ayında ikinci büyük gösteri yapıldı. Bu gösteriler Amerika'yı oldukça rahatsız ediyordu. Amerikan egemenliğinden rahatsızlık duyan Alman gençliği ise, sokaklara dökülüyordu. Bunun yanında üniversitelerde; eğitim sistemi, sosyalist devrim, kültür ve kapitalizm konuları üniversite gençliği tarafından araştırılıyor ve tartışılıyordu. Gençler, "Yürüyeceğiz ve toplumun bütün gülünç yanlarını ortaya döneceğiz" diyorlardı.³⁷

17-18 Şubat 1967'de Berlin Teknik Üniversitesi'nde binlerce öğrencinin katıldığı "Uluslararası Vietnam Kongresi" düzenlendi. Kongre devam ederken Batı Berlin Senatosu'nun daha önce aldığı gösteri yasağı kararı kent meclisince kaldırıldı. Kongre bitiminde, yaklaşık 12 bin öğrenci "Nato Dağılsın" sloganı atarak Batı Berlin merkezine yürüyüşe geçti.³⁸

2 Haziran 1967'de öğrenciler, İran Şahı'nın ziyaretini protesto etmek için bir eylem düzenledi. Polisin şiddetle dağıtmak istediği eylemde 12 öğrenci yaralanmış, Benno Ohnesorg adlı öğrenci de vurularak öldürülmüştü. Söz konusu cinayet sadece Berlin'de değil tüm Almanya'da protesto edildi. İlk kez bir mitinge katılan Ohnesorg'u vuran polis ise kısa sürede beraat edilirken, eylemciler beş yıllık olası bir hapis cezasıyla karşı karşıya kalmıştı.

68'e gelirken devlet yönetiminde Nazi döneminden kalan isimler yer alıyordu. Ayrıca; yine nazi döneminden kalan polisler, hâkim ve savcılar, profesörler, öğretmenler hala görevdeydiler. 68 gençliğinin anne ve babalarının çoğunun da Nazilere dönemine karşı sempatisi devam ediyordu.³⁹

Bu ortamda gençlik hareketlerinin zirveye ulaştığı gün 11 Nisan 1968 oldu. Bild gazetesinde "Genç kızıl terörü durdurun", "Tüm pislikleri temizleme hareketi sadece polislere bırakılmamalıdır" gibi başlıkların atıldığı gün Dutschke'ye suikast düzenlendi.

³⁶ Kılınç, s.28.

³⁷ Topuz, s.7-8.

³⁸ Kızık, s.62.

³⁹ A.g.e., s.44-45.

Dutschke'nin komadan çıkıp sağlık durumunun iyileşmesi üzerine ise, Bild gazetesi "Dutschke yine kaçıyor" başlığını atacaktı.⁴⁰

D- İTALYA

İtalya'da öğrenci olaylarına yol açan neden; yükseköğrenim reformunun bir türlü yapılmamış olmasıydı. Üniversite reformunun İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılacağı açıklanmış, fakat aradan yirmi yıl geçmesine rağmen reform gerçekleştirilmemişti.

Bu arada öğrenci sorunları giderek artmaktaydı. Eğitim sistemi, yurtlar ve burslar vb. ile ilgili sorunlar üniversite gençliği için çekilmez hale gelmişti. 1968 yılına gelindiğinde tepkiler çoğaldı ve ayaklanmalar baş gösterdi. Trento Üniversitesi'nde başlayan eylemler; Milano, Torino, Trient üniversitelerine de sıçradı.⁴¹

"İtalya'da üniversiteyi değiştirmeye yönelik olarak başlayan hareket, çok kısa zamanda "endüstri uygarlığı"nı reddetme yolunda gelişti. Marcuse ve özellikle onun "Tek Boyutlu İnsan" kitabı bu eğilim içinde sık sık duyulan isimler oldu. Teknik araçların gitgide artan rasyonelliğiyle en gelişmiş toplumların irrasyonel yönleri arasındaki zıtlık, üniversite gençliğini rahatsız eden ve "sistemi reddetme"ye iten bir nedendi. Üniversite içinde gelişen hareket 1968 yılında üniversitenin dışına taşmış ve kendine toplumda müttefikler aramıştı."⁴²

İtalyan ekonomisi bu süreçte önemli ilerlemeler kaydediyor, teknolojik gelişmelerle birlikte makineleşme artıyordu. Fakat bu durum özellikle genç ve deneyimsiz işçiler için önemli sorunları da beraberinde getiriyordu. Sendikaların da ilgisiz kalması işçileri bağımsız eylemler yapmaya itiyordu.

Bu süreçte öğrencilerin sorunları da giderek artıyor, ezberci ve sıkıcı eğitim üniversitelerde tepkilere neden oluyordu. Yılda sadece 52 saat devam zorunluluğu olan üniversitelerde öğrenciler genellikle kendi başlarına öğrenmek zorundaydı. Sınavlar çoğunlukla sözlü yapılıyordu. Bu nedenle itiraz hakları ve sınav değerlendirmelerinin

⁴⁰ A.g.e., s.81.

⁴¹ A.g.e., ss.139-141.

⁴² Kışlalı, s.57.

kıstasları belli değildi. Ayrıca üniversite binalarının durumu da iyi değildi. Genellikle işçi ailelerden gelen öğrenciler için en önemli sorunlar ise; barınma ve harçtı.⁴³

Böylesi bir ortamda, öğrenci hareketleri 1967 yılının Kasım ayında başladı. 1968'in ilk aylarına kadar devam eden bu eylemler daha önce yapılanlardan farklı bir nitelik taşıyordu. Artık öğrenci hareketlerini organize ve kontrol edenler, siyasi partilerin gençlik kolları haline gelen geleneksel öğrenci grupları değildi.⁴⁴ Üniversite eylemleri kitleselleşmiş, büyük şehirlerde üniversite işgalleri başlamıştı. Polisin şiddet kullanarak bastırıldığı eylemler, kısmi işgaller ve boykotlarla devam etti.⁴⁵

68 yılının Mart ayında öğrenci eylemleri, genellikle Vietnam Savaşı'na ve üniversite yönetiminin politikalarına karşı geliyordu.⁴⁶ “ İtalyan öğrencilerin Vietnam Savaşı'na tepkisi, öteki ülkelerdeki kadar kesindi, fakat değişik bir siyasal bağlamda yer alıyordu. Birincisi, Komünist Parti, geniş savaş karşıtı cephe kurulmasında etkin bir rol oynamıştı. İkincisi, Büyük Komünist Partisi'nin etkin olduğu bir ülkede, savaştan beri sürdürülen Amerikan aleyhtarlığıyla, anti-emperyalist konuların öğrencileri zaten harekete geçirmiş bulunduğu bir ülkede, Vietnam Savaşı örneklerden yalnızca biriydi. Sonuncusu, radikalleşmiş öğrenciler, üniversitenin demokratlaştırılmasının, dışarıdaki büyük kavgayla yakından ilişkili olduğunu düşünüyorlardı. Yine de Vietnam, içeriğin değişmesinde niteliksel bir rol oynadı.”⁴⁷

İtalya'da 68 olayları, diğer ülkelerden daha uzun sürmüştü. Ayrıca, dünya 68 hareketlerine öğrenci ayaklanmaları damga vururken, İtalya'da aydın, işçi ve öğrencilerin birlikteliği söz konusuydu. İtalya'daki bu “Sıcak Bahar” dönemi on yıldan fazla sürecekti.⁴⁸

⁴³ Kızık, s.138-139.

⁴⁴ Esin Konanç, İtalya'daki Üniversite Reformu Hazırlıkları ve Öğrenci Hareketleri, *A.ü. Eğitim Fakültesi “Eğitim ve Toplum Araştırmaları Enstitüsü” tarafından 25-27 Kasım 1968 tarihleri arasında düzenlenen sempozyum: 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünya'da ve Türkiye'de), A.ü. Eğitim Fakültesi Yay., No.7, Ankara, 1969, s.107.*

⁴⁵ Çubukçu, s.37.

⁴⁶ Kılınç, s.27.

⁴⁷ Fraser, s.147.

⁴⁸ Kızık, s.138.

E- İNGİLTERE

İngiltere'nin 68'i de, diğer pek çok ülkede olduğu gibi, 1965'in sonlarında ABD'nin Vietnam'daki varlığını protesto eylemleriyle başladı. Öğrenci hareketlerinin kitleselleşmesini kolaylaştıran bu eylemler, sonraları, üniversite sorunlarını protesto etmek amacıyla gerçekleşen eylemlerin temelini oluşturdu.

1966 yılında pek çok sosyalist öğrenci örgütü kurulmuş, bu örgütler Vietnam ile dayanışma kampanyaları çerçevesinde gösteriler ve eylemler düzenlemişlerdi.

İlk üniversite işgali, Mart 1967'de gerçekleşti. Çoğunluğunu göçmen ya da misafir statüsüyle "üçüncü dünya" ülkelerinden gelme öğrencilerin oluşturduğu yaklaşık üç bin öğrenci, Londra Ekonomi Okulu'nu dokuz gün süreyle işgal etti.⁴⁹ 1967'nin aralık ayında ise, öğrenci temsilciliği talebiyle Regent Caddesi, Polyteknik'te ve Holborn Hukuk ve Ticaret Üniversitesi'nde oturma eylemleri gerçekleşti.

68'in Mayıs ve Haziran aylarında, Essex Üniversitesi, Hornsey Sanat Üniversitesi ve Hull, Bristol ve Keele üniversitelerinde eylemler gerçekleşti. Bu eylemler; Cryodan, Birmingham, Liverpool, Guildford üniversitelerindeki protesto eylemlerini de etkilemişti.

İngiltere'deki en kitlesel eylemlerden biri Ekim 1968 Londra'da gerçekleşti. Farklı kesimden öğrenci ve işçilerin bir araya geldiği eylemde, polisle çatışmalar yaşanmış, birçok öğrenci gözaltına alınmıştı.⁵⁰

İngiltere'de gerçekleşen eylemlerin dikkat çekici yönü mevcut düzene karşı olmamasıydı. Fakat eylemler, her zamankinden çok insanı harekete geçirmişti. Batı Almanya ve Fransa'da da görüldüğü gibi oluşan bu kitlesel gücü, siyasal güce dönüştürmede başarısız oldu. Yer yer gerçekleşen otorite karşıtı ayaklanmalar da, artık er ya da geç harekete geçeceği görülen kurulu düzene karşı yeterli değildi.⁵¹

⁴⁹ Çubukçu, s.40-41.

⁵⁰ Kılınç, s.27.

⁵¹ Fraser, s.314-315.

F- PRAG BAHARI

1968 baharından en çok etkilenen ülkelerden biri de Çekoslovakya olmuştu. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Batılı ülkelere yakın bir gelişmişlik düzeyine ulaşan Çekoslovakya'da, sanatsal ve entelektüel yaratıcılığa uygulanan sansür; yazar, gazeteci ve öğrenci çevrelerince büyük tepkiyle karşılanmış, sol içerisinde yeni tartışmalara yol açmıştı.⁵² Sovyetler Birliği'nde Kuruşçev'in düşmesinden sonra ise bu tartışmalar, sosyalizmin yeni bir şekline doğru gelişme başlattı. 1967 yılında sosyalizmin "özgürlükçü ve baskısız" olması gerektiğini savunan bu hareket "insancıl komünizm" adıyla başladı. " Aleksander Dubçek'in liderliğini yaptığı bu "insancıl komünizm" hareketi, esas itibariyle, Moskova'dan kopmayı ya da Varşova Paketi'nden çıkmayı değil, bunların hiçbirini yapmadan, sadece Çekoslovakya'da komünist sistemi insan haysiyetine yaraşır bir şekilde sokmayı amaçlıyordu.⁵³

"Çekoslovakya Komünist Partisi 9 Nisan 1968'de "Çekoslovakya'nın Sosyalizme Giden Yolu" adını alan, fakat genellikle "Hareket Programı" adı ile anılan bir belge yayınladı. Bunda amacın;

- Sosyalizmin dinamik gelişmesini geniş bir demokrasi ile birleştirerek yeni bir siyasi sistem kurmak olduğu söyleniyor,
- Parti ile devletin birbirinden ayrılacağı, partinin devlet idaresine müdahalesinin önleneyeceği, sosyalist devlet iktidarının tek bir partinin tekeli altına konamayacağı,
- Toplanma ve dernek, söz ve ifade, inanç ve kanaat, basın ve seyahat hürriyetlerinin kabul edileceği, sansürün tamamen kaldırılacağı,
- Komünist Partisi'nin çok partili bir hayatın şartlarını hazırlayacağı, tam manasıyla demokratik seçimlerin yapılmasını öngören bir seçim sisteminin kabul edileceği vs. belirtiliyor,
- Çekoslovakya'nın şartlarına tamamen uyan bir sosyalist toplumun yoğun bir demokratik modelini inşa etmek istiyoruz." deniyordu."⁵⁴

⁵² Lavabre-Rey, s.48.

⁵³ Kılınç, s.31.

⁵⁴ A.g.e., s.37.

Öğrenciler, söz konusu demokratikleşme sürecinde aydınların yanı sıra önemli bir gücü temsil ediyordu. Üniversite özerkliği talebi çerçevesinde kendi özerk sendikalarını oluşturan öğrenciler, yayın faaliyetlerini de sürdürmekteydiler.

Çekoslovakya’da öğrenci hareketi, iktidarla güçlü bağlara sahip olduğundan Batı’da olduğu gibi polis şiddetiyle karşılaşmadı. Fakat yine de siyasal reform yanlı hareket, Dubçek’in çevresiyle sınırlıydı. Muhafız kanadı ise reform hareketine karşı olan siyasal partiler oluşturmuyordu.

Çekoslovakya’daki sosyalizmin geçmişine yönelik eleştiriler diğer sosyalist ülkeleri de etkilemekteydi. Bunun üzerine Varşova Paktı üyesi ülkeler, Çekoslovakya’daki bu demokratikleşme yönündeki reform hareketine son vermesi ve yönetimdeki tutucu SSCB yanlılarının görevden uzaklaştırılmasına kesin gözüyle bakılan Komünist Parti Kongresi’nin ertelenmesi için baskı yapmışlardı.⁵⁵ Bunun yanında ülkede özgür basını denetim amaçlı tedbirler de uygulanıyor, Sovyet bloğu Çek basınına “asi” ve “başına buyruk” olarak nitelendiriyordu.⁵⁶

20-21 Ağustos 1968 gecesi Sovyet Birlikleri diğer Varşova Paktı üyesi; Polonya, Doğu Almanya, Macaristan ve Bulgaristan birliklerinin desteğiyle meydana gelen 250.000 kişilik bir kuvvetle Çekoslovakya’ya girdi. Ağustos sonunda bu kuvvet birliğinin sayısı 600.000’i bulacaktı.

İlk olarak Prag’a giren Sovyet birlikleri Çekoslovak Komünist Partisi genel merkez binasını işgal etti. Birinci sekreter Dubçek, Merkez Komitesi üyesi Smirkovsky ve Başkan Çernik tutuklanarak Moskova’ya götürüldü. Burada kendilerine tehdit ve baskıyla antlaşma imzalatıldı. Bu antlaşmaya göre; Çekoslovaklara tamamen geri adım attırılıyor, “Sosyalist birliği” ön plana alınıyordu.

27 Ağustos günü serbest bırakılan Çek liderler, ülkelerinde halkı yatıştırmaya çalışan konuşmalar yapmışlardı. Ocak ayında başlayan, Ağustos ayında biten “Prag Baharı” da böylelikle sona eriyordu.⁵⁷

⁵⁵ Lavabre-Rey, s.49.

⁵⁶ Mark Kurlansky, *1968 Dünyayı Sarsan Yıl*, (Çev. Zehra Savan), Everest Yay., İstanbul, 2011, s.420.

⁵⁷ Kılınç, ss.39-41.

G- JAPONYA

1968'de Japonya'da Amerikan karşıtlığı önemli oranda artmıştı. 1965'te Vietnam Savaşı büyük tepkiyle karşılanmış, Amerikan aleyhtarlığının temel nedeni olmuştu.

2 Nisan'da Norita Hava Alanı'ndan kalkan Amerikan uçaklarının Vietnam'ı bombalaması ve ardından bir Amerikan denizaltı gemisinin Japonya'ya gelmesi, öğrenciler tarafından protesto edildi.

Yine o günlerde öğrencilerin Okinowa'daki Amerikan üssünün kaldırılması için düzenledikleri gösterilerde polis ve eylemciler arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Olaylar sırasında yaşanan polis vahşeti büyük tepkilere yol açmış ve dünyanın birçok yerinde devrimci, barışsever öğrenciler arasında geniş yankı uyandırmıştı.⁵⁸

Japonya'da öğrenciler her ne kadar siyasi partilerin etkisinde gruplaşmışlarsa da, mücadelenin temel nedeni "üniversitenin demokratikleşmesi" talebiydi.⁵⁹ Üniversite yönetimine ve eğitimin içeriğinin belirlenmesine katılım talepleri, polis müdahaleleri, tutuklanmalar ve çatışmalar gibi bir genel görüntü, Japonya'da da yaşanmıştı.

1968-69 ders yılında mevcut üniversitelerin 71'inde karışıklıklar çıkmış ve bunlardan 53'ü kısmen veya tamamen öğrenimini tatil etmek zorunda kalmıştı.⁶⁰ 1968 yılının sonlarına doğru, öğrenci-polis çatışması sürmekle birlikte, üniversite yönetimleri birçok yerde ya istifa etmekte ya da öğrenci taleplerini kabul etmekteydi.⁶¹

H- LATİN AMERİKA

Öğrenci eylemleri Latin Amerika'da da kendisini göstermişti. Brezilya, Şili ve Venezuela başta olmak üzere, gençlik eylemleri geniş bir alana yayılmış ve sosyal hareketlilik giderek artmıştı.⁶²

⁵⁸ Topuz, s.6-7.

⁵⁹ Nermin Erdentuğ, *Japonya'da Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler*, A.ü. Eğitim Fakültesi "Eğitim ve Toplum Araştırmaları Enstitüsü" tarafından 25-27 Kasım 1968 tarihleri arasında düzenlenen sempozyum: *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünya'da ve Türkiye'de)*, A.ü. Eğitim Fakültesi Yay., No.7, Ankara, 1969, s.138.

⁶⁰ İsmet Giritli, *Gençlik Hareketleri ve Ötesi*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1970, s.62.

⁶¹ Lavabre-Rey, s.17.

⁶² Masis Kürkçügil, *Latin Amerika'nın Kaynayan Damarları*, İthaki Yay., İstanbul, 2004, s. 24-25.

28 Mart 1968'de Brezilya'nın başkenti Rio'da, Lima Souto isimli bir öğrencinin öldürülmesi büyük yankı uyandırdı. Sokağa dökülen gençler ile askerler arasında kanlı çatışmalar yaşandı. Bu olaydan bir hafta sonra bir öğrencinin daha öldürülmesi Brezilya'da gençliğin eylemlerini arttırmış, pek çok yerde olayı kınayan eylemler düzenlenmişti.

Öğrencilerin emperyalizme karşı düzenledikleri büyük bir eylem, Meksika'da 19. Olimpiyat oyunlarının oynandığı süreçte gerçekleşti. 2 Ekim 1968'de yaşanan olaylarda polis eylemciler üzerine ateş açmış, bir iç savaş görüntüsü veren olaylarda yüzlerce gösterici öldürülmüştü.

Başta Latin Amerika ülkelerinde olmak üzere, tüm dünyada geniş yankı uyandıran olay ise: Ernesto Che Guevara'nın 8 Ekim 1967'de Bolivya'da CIA'nın talimatıyla öldürülmesi oldu.

Che Guevara, Ocak 1966'da Havana'da Three Continental (Üç Anakara) Konferansı'na katılmış, ardından yakın dostu Fidel Castro'ya veda ederek beraberindeki 80 gerilla ile Bolivya'da çete savaşlarına girişmişti. Fakat orada komünistlerce desteklenmedi ve yakalandı. İdamına karar verilmiş olan Che Guevara, kendisine ateş edecek olan askere "ateş et, korkma" diye haykırdı ve otuz dokuz yaşında Bolivya dağlarında can verdi.⁶³

Ernesto Che Guevara, Vietnam'daki Amerikan saldırganlığını protesto eden gençlere sert ve savaşçı bir solagan da bırakmıştı: "*İki, üç daha fazla Vietnam*". Gençlik bu sloganı kullanacak ve "*Ernesto'ya bin selam*" şeklinde dile getirecekti. Ve bu sloganlar dünya genelinde tüm 68 kuşağı tarafından da kullanılacaktı.⁶⁴

⁶³ Topuz, s.10-12.

⁶⁴ Bulut, s. 36.

İ- POLONYA

Tüm dünyada olduğu gibi, Polonya’da da 68 olayları üniversite gençliğinin ayaklanmasıyla başladı.⁶⁵ Batı’daki öğrenci hareketleri, Sovyetlerin baskısına rağmen Doğu Avrupa’da da etkisini göstermişti.

Polonya’da 68’in ilk eylemi, Mickiewicz’in bir tiyatro oyununun sansüre uğramasıyla gerçekleşti.⁶⁶ Bu oyunda hükümeti rahatsız eden şey; hristiyanlığın ön plana çıkmış olmasıydı. Zira komünizmin dini reddeden anlayışı nedeniyle, oyunda hristiyanlığın dinsel inancına önem verilmesi, iktidar çevrelerce rahatsızlık duyulmasına neden olmuştu.⁶⁷

2 Şubat 1968’de Varşova Yazarlar Derneği bu yasaklamaya karşı çıktı. Öğrenciler de “Yaşasın yazarlar”, “Yaşasın anlatım özgürlüğü” vb. pankartlarla sokağa döküldü. Ayrıca, Polonya’nın en önemli okulu sayılan Politechnik Yüksek Okulu öğrencileri de boykot kararı almıştı.⁶⁸

Varşova Üniversitesi öğrencilerinin 8 Mart 1968’de eğitim sistemini protesto etmek amacıyla yaptıkları eylem ise, polis tarafından aşırı güç kullanılarak dağıtılmıştı. Ertesi gün olayları protesto etmek için öğrenciler yürüyüş düzenledi. Polonya Hükümeti ise, yürüyüşe katılan öğrencileri “Siyonistler” diyerek suçlamıştı.

68 baharına gelinirken eylemler de giderek artıyordu. Aralarında çok sayıda Yahudi’nin de bulunduğu bine yakın kişi tutuklandı. Ayrıca birçok Yahudi’nin devlet kadrolarındaki işlerine son verildiği, vatandaşlıktan atıldığı ve sürgüne gönderildiği görülüyordu.

Öğrenciler arasında ise tepkiler giderek büyüyor, özgürlük talepleri dile getiriliyordu. Öğrencilerin hazırladığı düşünce ve basın özgürlüğü taleplerinin yer aldığı “Açık Mektup” bildirgesi, Batı’da geniş yankı uyandırmıştı. Bu bildiride; temel olarak, baskı ve yasaklardan uzak “Açık Sosyalizm” talebi ön plana çıkıyordu.⁶⁹

⁶⁵ Kızık, s.167.

⁶⁶ Topuz, s.9.

⁶⁷ Kurlansky, s.108.

⁶⁸ Topuz, s.9-10.

⁶⁹ Kızık, s.167.

3- DÜNYA 68 BAHARININ SONU VE ETKİLERİ

Avrupa ve Amerika'daki 68 hareketini inceleyen tüm belgeler, hareketin ortaya çıkışında Vietnam Savaşı'nın merkezi bir rol oynadığı noktasında birleşmektedir. Dolayısıyla; 1968 yılında tüm dünyaya dalga dalga yayılan kitlesel gençlik hareketi, emperyalizmle ezilen halklar arasındaki başlıca çelişmenin bir yansımasıydı.

68 Hareketine katılanların pek çoğu, harekete katılmalarında ABD'ye duydukları öfkenin belirleyici olduğunu belirtmektedir. Zira bu öfke ABD içerisinde de kendisini gösterir. O dönemde Amerikan gençliğinin kullandığı başlıca sloganlardan birisi, Başkan Johnson'a yönelik "Bugün kaç çocuk öldürdün?" şeklindedir.

Hareketin önemli bir özelliği ise; metropol ülkelerde "saman alevi" gibi yanıp sönen bir nitelik taşıırken, sömürge ve yarı sömürge ülkelerde onlarca yıl devam eden bir sürecin başlangıcı olmasıdır. Hareketin kısa süreli olmasının en önemli nedenlerinden birisi; yer yer işçilerin katılımıyla desteklense de esas itibarıyla bir öğrenci gençlik hareketi olarak kalmasıdır.⁷⁰

Batı'da gerçekleşen 68 hareketleri, sisteme karşı duyulan güvensizlik sonucu ortaya çıkan bir öğrenci gençlik ve kısmi işçi hareketi niteliğiyle gelişmiş ve bu özelliklerine uygun bir biçimde son bulmuştur. Kuşkusuz bu hareket, eyleme geçen iki sosyal sınıfın, yani işçi ve öğrencilerin temel özelliklerini de yansıtıyordu. Fakat kimi zaman bu iki hareket kesişse de çoğunlukla ayrı ayrı hedeflere vurdu. "İşçiler, işbirlikçi sendikaların ve revizyonist partilerin etkisiyle, ekonomik mücadele boyutunu aşamadı. Öğrenciler ise, Vietnam savaşı, siyasi suikastler, üniversitelerin anti-demokratik işleyişi gibi, emperyalist kapitalizmin derin sarsıntısını yansıtan belirtilerine takıldılar. Bu görünüşler değiştiğinde de eylemlerine gerekçe bulmakta zorlandılar. Hareketin son dalgalarının geri çekilişi içindeki tartışmalardan ve sönmekte olan kitlesel eylemi yeniden yükseltebilecek bir biçim olarak şiddetin kullanılması düşüncesinden doğan silahlı eylem grupları ise, devrim isteği bakımından en güçlü grupları barındırmalarına rağmen, bilimsel bir devrim teorisinden ve tutarlı işçi sınıfı ideolojisinden yoksundu. Bu

⁷⁰ Çubukçu, s.42.

yüzden, ateşli çıkışlarının yarattığı yüksek sansasyona hiç de koşut olmayan bir çöküşle Batı'nın politik ortamından silindiler.”⁷¹

68 hareketleri demokratikleşme açısından, dünya ve toplumlar üzerinde önemli bir rol oynadı. O yıllarda yeşeren; çevre ve insan hakları, kadınların eşitlik mücadelesi, antikapitalist ve antiemperyalist hareketler, o günlerden bugüne ve yarınlara da kalacak olan bir miras niteliği taşıyor.⁷²

1968 eylemleri silahsızlanma, kadın hakları, çevre bilinci, yaşamın her alanında demokratikleşme gibi konularda toplumsal bir bilinç yaratmış, eğitimde de özgürlük anlayışını geliştirmişti. Savaşlara, silahlanmaya karşı muhalefet arttı. Ayrıca sosyal yaşamda da önemli değişiklikler oldu. “Sırt çantasıyla dış ülkelere seyahat, farklı kültürler ve insanlarla tanışma eğilimi arttı. Giyim kuşamda tüketim yerine ikinci el veya eskiler tercih edildi. Sanat dalları ve müzik akımları var olanı eleştiren açılımlar yaptı. Askerlik yapmayı reddetme, sivil askerlik gibi açılımlar gerçekleşti.”⁷³

Öyle ki bu gençlik hareketi bir mücadele sürecine kendi adını verecek ve bundan sonra hep “68 Kuşağı”ndan söz edilecekti.⁷⁴

⁷¹ A.g.e., s.47-48.

⁷² Kızık, s.15.

⁷³ A.g.e., s.175-176.

⁷⁴ Engin Höke, *1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi*, Simge Yayınevi, İstanbul, 1989, s.35.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 68

1- DÜNYA 68 HAREKETİNİN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI: BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR

1968'de meydana gelen öğrenci olayları, Avrupa'da ve Türkiye'de gençlik kitlelerinin kapitalist düzene karşı bir başkaldırısıydı.

Avrupa'da Mayıs 68'de ortaya çıkan olaylar, başta Fransa ve Almanya olmak üzere Avrupa'nın bütün kapitalist ülkelerini ve ayrıca ABD'yi sarsmıştı. Kuşkusuz, Avrupa'daki gençlik eylemleri Türkiye'yi de etkilemişti. Ancak şunu özellikle belirtmek gerekir ki, her iki hareketin içerisinde olduğu toplumsal koşullar farklıydı. Dolayısıyla, Avrupa'daki gençlik eylemlerinin Türkiye'ye etkisi oldukça sınırlıydı. Avrupa'da saman alevi gibi sönen eylemlerin aksine, Türkiye'deki gençlik hareketi, antiemperyalist bir içeriğe bürünerek yükseldi.⁷⁵ Türkiye'deki 68 hareketinin, Batı'daki 68 hareketinden önemli bir farkı da; Türkiye'deki sol işçi hareketi geleneğinin zayıflığıydı. Batı'da ise, güçlü sendikacılık hareketi bir süre sonra öğrenci eylemlerinin üstünde bir etkinlik kazanacaktı.⁷⁶

1960-71 yılları dünyada olduğu kadar Türkiye'de de sosyalist hareketin en önemli tarihsel kesitiydi. 1960'ların ortalarına gelindiğinde sosyalizm düşüncesi özellikle gençlik arasında yaygınlaşmaya başladı.⁷⁷ Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de gençlik hareketleri en yoğun olarak 1968 yılında yaşandı. Ayrıca, aynı yıl öğrenci hareketlerinde olduğu kadar, işçi hareketlerinde de, sınırlı da olsa bir artış görüldü.⁷⁸

⁷⁵ Engin Höke, *1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi*, Simge Yayınevi, İstanbul, 1989, s.35.

Avrupa'daki 68 hareketinin Türkiye'ye etkisi ile ilgili olarak dönemin gençlik liderlerinden Oğuzhan Müftüoğlu, Adnan Bostancıoğlu ile söyleşisinde şu değerlendirmeyi yapıyor: "1968 baharında Avrupa'da başlayan gençlik hareketleri dalgası Türkiye'deki üniversiteleri de ister istemez etkilemişti. Ama bizdeki boykotlar üniversitelerin özgül sorunlarından kaynaklandı. Türkiye'de, Batı'daki 68 hareketini yaratan bir fikri ve kültürel birikim henüz yoktu. Bu yüzden bizdeki üniversite hareketleri en azından başlangıçta, Batı'daki gibi mevcut düzeni hedefleyen bir başkaldırı şeklinde değil; üniversitelerin birikmiş sorunlarına karşıydı..." bkz. Söyleşi: Adnan Bostancıoğlu, *Bitmeyen Yolculuk Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011, s. 36.

⁷⁶ Şükran Soner, *Bizim 68'liler*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008, s.39.

⁷⁷ Hasan Yalçın, *68'in Sırrı*, Kaynak Yay., İstanbul, 2008, s.38.

⁷⁸ Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Güner Yay., İstanbul, 2007, s. 172.

Dolayısıyla, “68 Kuşağı” tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gençlik hareketine bir dinamizm kazandırdı. 1965 yılında FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) ile başlayan, 1969’da Dev-Genç ile ivme kazanan Türkiye’deki öğrenci-gençlik hareketleri, 1970’lere gelindiğinde birçok soruna çözüm üretmeye çalışan siyasal, devrimci örgütlere dönüşecekti.⁷⁹

O dönemde Türkiye’de gençliğin esin kaynakları; Filistin bağımsızlık hareketini yürüten FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü), Güney Amerika’daki bağımsızlık ve demokrasi savaşı sürdürürken öldürülen Ernesto Che Guevara, Mao tarafından yürütülen kültür devrimi idi. Gençlik kitleleri farklı biçimlerde bu örnekleri benimsemişler, hatta bir bölümü FKÖ’nün eğitim kamplarına katılmışlardı. Che Guevara ise, yurtiçinde gerçekleştirilmeye çalışılan gerilla hareketinin bir anlamda yol göstericisi olmuştu.⁸⁰

Türkiye’deki öğrenci hareketleri Avrupa’da olduğu gibi, “Üniversite Reformu” talebi etrafında gelişti.⁸¹ 1968’in boykot ve işgalleri, üniversite gençliğinin Avrupa’dan edindiği esini Türkçeye tercüme çabalarının ürünüydü.⁸² İşgaller ve boykotlarla başlayan olaylar, başlangıçta, Fransa’daki öğrenci eylemlerinin özentili bir taklidi gibi algılanarak önemsenmedi. Fakat haklarını elde etme konusunda son derece kararlı olan öğrenciler arasında demokratik bir üniversite özlemi giderek artıyordu.⁸³ İlk olarak “demokratik üniversite” sloganını ileri süren 68 gençliği, zamanla siyasallaşarak, “Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye”, “Kahrolsun Amerika”, sloganlarını dile getirerek bu temelde yükseldi.⁸⁴

⁷⁹ Tarkan Tufan, *Deniz Gezmiş Fırtınalı Yıllar*, Nokta Kitap, İstanbul, 2012, s.92.

⁸⁰ Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze*, İmge Kitapevi, Ankara, 2008, s.186.

⁸¹ Höke, s.35.

⁸² Ertuğrul Kürkçü, *Hala Bir “68 Kuşağı” Var Mı?*, Cogito, S. 14, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1998, s. 161.

⁸³ Çavdar, s.185.

⁸⁴ Yalçın, s.22.

2- TÜRKİYE'DE 68 GENÇLİK HAREKETLERİNİN KÖKENLERİ, NEDENLERİ VE GELİŞİMİ

Türkiye’de 68 gençlik hareketinin kökeni elbette 1960’lı yıllara ve öncesinde değişen dengelere dayanıyordu.⁸⁵

“İkinci Dünya Savaşı sonrasında emperyalist sistemde oluşan yeni dengeler Türkiye’yi de yakından etkilemişti. Dünya’da ilk kez emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşı veren ve bu savaş sonucu ulusal devletini kuran Türkiye, giderek bu bağımsızlıkçı tutumundan uzaklaşarak yeni ilişkiler içinde emperyalist sistemin jandarmalığını üstlenecek olan ABD emperyalizminin yörüngesine girdi. Truman doktrini bağlantısı içinde Marshall yardım planına dâhil edilen Türkiye, başlayan bu yeni süreçle birlikte giderek ABD emperyalizminin bir yeni sömürgesi haline getirildi.

Bu yeni sömürgeleşme süreci özellikle 1950’lerden sonra Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve siyasal tablosunda önemli değişimler yarattı. Öncelikle emperyalizm; tekelleriyle, askeri paktlarıyla, ekonomik sömürü örgütleriyle, kültürüyle gündelik yaşamın bir parçası haline geldi. Türkiye’de Amerikancılık yaygınlaştırılmaya, her fırsatta “dost ve müttefikimiz Amerika” nitelemesi tekrar edilmeye başlandı. Türkiye’nin “küçük Amerika” olacağı açıklandı.

1950’de başlayan Kore Savaşı sosyalist ve emperyalist sistemlerin aralarındaki ilk açık ve silahlı savaşı. ABD, Kore’de “özgürlük düşmanı” olarak nitelendirdiği komünistlere karşı demokrasi adına savaştığını iddia ediyordu. Daha sonraları görüldü ki; ABD, Kore’ye demokrasi değil, faşist bir diktatörlük ve kendi emperyalist çıkarlarını götürüyordu.

Bu dönemde iktidarda olan Menderes hükümeti, bu emperyalist çıkarların gönüllü savunucusu oldu. Açık bir Amerikancı politika izleyen Demokrat Parti, özellikle NATO’ya ve diğer emperyalist paktlara girme konusunda olağanüstü bir gayret gösterdi. Fakat bu açık Amerikancılık, baskıcı tutum ve yolsuzluklar, toplumda DP’ye karşı yoğun bir muhalefet ortaya çıkardı.

Bu ortamda gençliğin de tepkisiz kalması beklenemezdi. 1960’larda özellikle üniversite gençliğinin tepkisi ivme kazanmış, büyük boyutlara ulaşmıştı. Nitekim bu

⁸⁵ Soner, s.14.

tepkiler sonuçsuz kalmamış, toplumsal dayanaklarını yitiren DP iktidarı 27 Mayıs 1960 günü gerçekleşen bir askeri darbeye son bulmuştu. Ve artık Türkiye için yeni bir dönem başlıyordu.⁸⁶

1965 yılında yapılan genel seçimlerde, Adalet Parti seçimleri kazanmıştı. AP iktidarı da bu süreçte DP'nin mirası Amerikancı politikayı sürdürdü. Bunun sonucu olarak da tıpkı DP döneminde olduğu gibi AP döneminde de Türkiye'nin emperyalizme olan bağımlılığı arttı.

Türkiye'de gelişen kapitalizm, dünyanın başka ülkelerinde olduğu gibi, kendi karşıtlarını yaratmıştı. Sanayileşme süreci ile birlikte nicel ve nitel olarak işçi sınıfı da güçlenmeye başladı. Tam da bu noktada, koşulların siyaset sahnesine çıkardığı Türkiye İşçi Partisi başlattığı antikapitalist ve antiemperyalist kampanya ile ABD'nin Türkiye üzerinde oynadığı oyunları ortaya çıkarmada önemli bir işlev gördü. 1965 seçimlerinde TİP'in 15 milletvekilinin parlamentoya girebilmesi Türkiye'deki uyanışın önemli bir göstergesiydi.

Bu süreçte gençlik hareketi de bu gelişmelerin etrafında şekillenmeye başlıyordu. Gençlik örgütlenmeleri başlıca iki eğilim üzerinde şekilleniyordu. "Bunlardan birincisi MTTB'de (Milli Türk Talebe Birliği) örgütlenen ve AP hükümeti eliyle TMGT (Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı), TMTF (Türkiye Milli Talebe Federasyonu) gibi yarı resmi gençlik örgütlenmelerini ele geçirmeye çalışan sağcı gençlik örgütleri, ikincisi ise çeşitli SFK (Sosyalist Fikir Kulüpleri)'nin birleşmesiyle oluşturulan FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) idi.⁸⁷

A- SOLDAKİ ÖRGÜTLENMELER

Türkiye'de 1960'lara kadar oldukça ağır bir baskı altında tutulan, 1961 Anayasası ile bazı yasal sınırlamalar devam etmekle birlikte,⁸⁸ 1960'ların başında canlanmaya başlayan sosyalist hareket, iki ayrı koldan yürümüştü. Bu damarların kullandıkları ayrı sloganlara rağmen çoğu temsilcileri ortak, düşünceleri ve

⁸⁶ Höke, ss.17-22.

⁸⁷ A.g.e., ss.27-29.

⁸⁸ Murat Belge, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'dan Sonra)", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans., C.7, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s. 1955.

çözümlemeleri benzerdi. Bunlardan birincisi TİP, diğeri ise Doğan Avcıoğlu yönetimindeki YÖN dergisiydi.

TİP, “sosyalist devrim” düşüncesini ısrarla savunmuş, Türkiye’ye ilişkin tezlerinde bunu hareket noktası yapmıştı. Sonraki yıllarda da bu karakteristiğini korumuştur.

Yön dergisi ise, zamanla evrilerek Milli Demokratik Devrim (MDD) hattına dönüşmüş, giderek de birbirinden farklı Milli Demokratik Devrimcilerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. *Türk Solu* dergisi, *Aydınlık Sosyalist Dergi*, *Proleter Devrimci Aydınlık*, hep YÖN dergisinin yönünde bir çizgideydi.⁸⁹“İlk olarak YÖN ile ortaya sürülen MDD tezleri asıl olarak Türk Solu dergisiyle gelişme göstermişti. Ayrıca Türk Solu dergisi, MDD tezlerinin kitlelere ulaşmasında ve gençlik hareketini etkilemekte önemli bir rol oynadı. Ayrıca, milli demokratik devrimcilerin antiemperyalist yönü 1960’ların havasıyla uyum içindeydi. Bunun sonucu olarak da önceleri TİP çizgisinde olan FKF örgütlenmesi de MDD kanalına akmaya başladı.⁹⁰

Milli Demokratik Devrim görüşü, ilk kez YÖN dergisinde “E. Tüfekçi” imzasıyla yazılar yazan Mihri Belli’nin 5 Ağustos 1966’da yayımlanan “Demokratik Devrim: Kiminle Beraber Kime Karşı” adlı yazısıyla ortaya atılmıştı. “Mihri Belli daha sonraları bu görüşünü gözden geçirerek Türk Solu dergisinin 19 Kasım 1968 tarihli sayısına ek olarak yayımlanan bir broşür haline getirmişti. Bu görüşe göre; emperyalizmin sultanı altında, feodal ilişkilerini bütünüyle tasfiye edememiş bir ülkede (örneğin Türkiye)” sosyalist devrim yapmak olanaksızdı.⁹¹

TİP’in kuruluşuyla birlikte, özellikle üniversite gençliği ve aydınlar arasında sosyalizm tartışmaları gündeme gelmiş, bu tartışmaların etkisiyle de toplumun çeşitli kesimlerinde sosyalist eğilimler ortaya çıkmıştı. Bu sosyalist eğilimlerin ilk örgütlenmeleri de üniversitelerde kurulan Sosyalist Fikir Kulüpleri (SKF) olarak ortaya çıktı. 1965 yılında da SKF’ler tek bir federasyon altında birleşerek Fikir Kulüpleri Federasyonunu (FKF) oluşturdular.

⁸⁹ Ali Yıldırım, *FKF Dev-Genç Tarihi Belgelerle Bir Dönemin Serüveni*, Doruk Yay., Ankara, 1997, s.35

⁹⁰ A.g.e., s.37.

⁹¹ Çavdar, s.183.

FKF'nin kurucuları daha çok Türkiye İşçi Partisi üyeleri ve taraftarları idi. Fakat partinin FKF'nin kuruluşunda bir desteği ya da özendirilmesi olmamıştı. Aksine, parti yöneticilerinin bazıları FKF'nin kuruluşundan memnun olmamış, gençliğin partiden soğuyacağını düşünmüşlerdi.⁹²

1968 yılı, gençlik hareketleri adına dünyada olduğu kadar Türkiye'de de bir dönüm noktası oldu. Türkiye'de 1968-71 yılları arasında meydana gelen örgütlü ve bireysel gençlik olaylarının büyük bir çoğunluğu FKF'den Dev-Genç'e uzanan bir çizgideydi.⁹³ Dev-Genç, 68 kuşağı denilen Türk devrimci gençliğin FKF'den dönüşen, üniversite ve yüksek okullardaki örgütü olan TDGF'nin (Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu) kısa adıydı.⁹⁴

Sosyalist, sol görüşlü üniversiteli gençler tarafından kurulan FKF'nin merkezi Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi idi. 1967 yılında İstanbul ve diğer kentlerde de FKF'ye bağlı sekreterlikler kuruldu. “Böylece, o günlere kadar, şu ya da bu şekilde devletin gözetimi ve hatta koruması altındaki Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Milli Türk Talebe Birliği ile Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı dışında, özgür ve devlet kurumlarından bağımsız bir gençlik örgütü oluştu.”⁹⁵

FKF'nin tüzüğünde, federasyonun nitelik ve amacın belirtildiği 2. maddesinde şöyle deniyordu:

“Fikir Kulüpleri Federasyonu bilimsel düşünme ve davranma yetisine ulaşmış yüksek öğrenim gençlerinin aralarındaki dayanışmaya karşılıklı eğitime, iş ve eylem birliğine dayanan örgüttür.

Fikir Kulüpleri Federasyonu, gençlik, yurt ve dünya olaylarını bir bütün olarak alır, gençlerin mutluluğunu, insanın kendisini yetiştirebileceği olanakların var olduğu bir düzende görür, bu ileri düzene ulaşabilmek için gençlere ödevler düştüğü kanısındadır. Gençlerin ödevlerini yerine getirebilecek olgunluğa erişmesi, bilinçlenmesi, eş güdümlü ve örgütlü eylemlere girerek yurda ve dünyaya yön verebilmesini amaçlar.

⁹² Turhan Feyizoğlu, *FKF Fikir Kulüpleri Federasyonu*, Ozan Yay., İstanbul, 2004, s.17.

⁹³ Çavdar, s.182.

⁹⁴ Öner Yağcı, Bahrem Yıldız vd., *Sonsuza Rüzgardı '68*, Ozan Yay., İstanbul, 2012, s. 29.

⁹⁵ Çavdar, s.182.

Amacına varmak için toplantılar düzenler, sergiler açar, yasalarca yasaklanmayan her türlü eğitim ve sanat çalışmaları yapar.”⁹⁶

FKF'nin mücadelesi ise, başlıca üç temel üzerine şekilleniyordu. Bunlar; giderek yaygınlaşan sosyalizm tartışmaları, antiemperyalist gösteriler ve direnişti.⁹⁷ Sol görüşler arasında farklılıkların henüz tam olarak netleşmediği gençlik hareketlerinin ilk yıllarında ise; solun tek temsilcisi “Marksizm” olarak kabul ediliyordu.⁹⁸

FKF'nin Mart 1968'de yapılan kurultayında Doğu Perinçek genel başkanlığa getirildi. Bu sırada 27 kuruluşun katılımıyla “Devrimci Kuruluşlar Güç Birliği” (Dev-Güç) oluşturulmuş, daha sonra FKF'de bu birliğe katılmıştı. Fakat bu kuruluş beklenen etkinliğe kavuşamadı. 9-10 Ekim 1969'da gerçekleşen kulübün 4. Kurultayında Mahir Çayan, Münir Aktolga ve Mustafa Gürkan'ın öncülüğündeki grup ile Doğu Perinçek, Şahin Alpay, Erdoğan Güçbilmez ve Cengiz Çandar'ın içinde bulunduğu grup arasında tartışmalar yaşandı. Bu kurultayda örgütün adının değiştirilerek “Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu” olması kararı alındı ve artık örgüt kısaca; DEV-GENÇ olarak anılacaktı.

Atilla Sarp Dev-Genç'in genel başkanlığına seçildiği Merkez Yönetim Kurulu şu isimlerden oluşuyordu: Atilla Sarp, İrfan Uçar(Genel Sekreter), Ömer Özerturgut, Gün Zileli, Oral Çalışlar, Aktan İnce, Ergun Aydınoglu, Tuncay Çelen, Ahmet Bozkurt.⁹⁹Toplantı sırasında yaşanan tartışmalara taraf olmayan Sinan Cemgil, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Mustafa Yalçın, Gülay Özdeş, Atilla Keskin ve bir kısım ODTÜ'lü Sosyalist Fikir Kulübü üyesi silahlı mücadele kararı vererek Filistin'deki eğitim kamplarına katıldılar. Bu sırada Bursa Cezaevi'nde bulunan Deniz Gezmiş ve Ankara Cezaevi'nde bulunan Yusuf Küpeli (eski FKF Başkanı) bu gruplaşmada Doğu Perinçek'in karşısında yer almışlardı. Bu ayrışma Türk Solu dergisinin bir anlamda uzantısı olan Aydınlık dergisinin; “Aydınlık Sosyalist Dergi” ve “Proleter Devrimci Aydınlık” olarak ikiye bölünmesine yol açtı. Yaklaşık bir yıl sonra ise; Mahir Çayan,

⁹⁶ Feyizoğlu, s.48.

⁹⁷ Höke, s.31.

⁹⁸ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye 2000'li yıllarda Türkiye'nin Yapısı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2012, s.172.

⁹⁹ Oral Çalışlar, *'68 Anılarım*, Everest Yay., İstanbul, 2011, s. 78.

Ertuğrul Kürkçü, Münir Aktolga ve Yusuf Küpeli Aydınlik Sosyalist Dergi'den ayrılıp "Kurtuluş" grubunu oluşturdular.

Böylelikle Türkiye'deki sol hareketin bölünmesine neden olan bu gelişmeler, bir anlamda günümüze kadar sürdü. "Ele aldığımız 1960'lı yılların sonunda sosyalist hareketin temel grupları şunlardı:

1-Mihri Belli ile Hikmet Kıvılcımlı'nın¹⁰⁰ bir anlamda yol göstericiliğindeki Türk Solu ve Aydınlik çevresinde toplanan eski tüfekler

2-Mehmet Ali Aybar, Kemal Nebioğlu, Tarık Ziya Ekinci'nin bulunduğu Parlamentarist solcular

3-Behice Boran ve Sadun Aren'in başını çektiği "Emek" dergisi çevresi

4-Ant dergisi çevresindeki Fethi Naci, Doğan Özgüden ve diğerleri."¹⁰¹

Özellikle saldırıların artmasından sonra ve 12 Mart sonrasında; MDD'den kopan gençler kendi silahlı ve illegal örgütlerini kurmuş ve zayıflıklarına karşın görece maceracı bir devrim anlayışını benimsemişlerdi.

"Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının kurduğu Türk Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Mahir Çayan önderliğinde şekillenen (THKP-C), ve Doğu Perinçek liderliğindeki Maoist grubun oluşturduğu Proleter Devrimci Aydınlik Grubu (Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi) bu dönemin MDD stratejisini benimsemiş en önemli gruplarıydı. Yine İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşlarının kurduğu ve devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm'den uzaklaşma konusunda en istekli görünen TKP/ML-TİKKO grubu da sözü geçen bir oluşumdu."¹⁰²

B- SAĞDAKİ ÖRGÜTLENMELER

1968 yılı yalnız sol için değil, sağ kesimde de gençlerin eylemlerinin başlangıç yılıydı. Devlet destekli ideolojik ve fiziki eğitimler, sağ görüşlü öğrencilere adına genellikle "komando kampları" denilen yerlerde veriliyordu. Böylelikle sağ görüşlü

¹⁰⁰ "Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile ilgili ayrıntılı bilgi için" Bkz. Tarkan Tufan, *Hikmet Kıvılcımlı'nın Hayatı ve Eserleri*, Nokta Kitap, İstanbul, 2012.

¹⁰¹ Çavdar, s.184-185.

¹⁰² Tarkan Tufan, *İbrahim Kaypakkaya'nın Hayatı ve Fikirleri*, Nokta Kitap, İstanbul, 2012, s.76.

öğrencilerin eylemleri daha çok şiddet eylemleri olarak kendini göstermişti. 1960'larda "toplular namazlar" ve "komünizmle mücadele" dernekleri adıyla ortaya çıkan bu tür eylemler siyasal yaşamda "şiddeti" gündeme getirdi.

İlginç olan; sağ görüşlü öğrencilerin eğitildikleri bu kampların, geleneksel olarak gericilikle suçlanan dinci gruplarla bir ilişkisinin bulunmamasıydı. Daha çok ırkçı-Turancı düşünsel eylemlerle bütünleşme içindeydi. Dinci gruplar ise eylemlerini daha çok 1980 darbesinden sonra arttıracaklardı.¹⁰³

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (daha sonra Milliyetçi Hareket Partisi adını alacak) gençliğe özel bir önem veriyordu. 1968'de gençleri özel bir eğitimden geçirmek üzere (bu eğitimler saldırı ve saldırıdan korunma amaçlı yapılıyordu) ilk olarak İstanbul, Ankara ve İzmir yakınlarında açılan "Komando Kampları"nı kurdu.¹⁰⁴ 1969 yazında da 34 ilde komando kampları açıldı. Kamplar MBK'nın önemli isimlerinden Dündar Taşer'in yönetimindeydi. 1969 sonlarından itibaren ülkücüler, üniversite kavgalarında "komando" sıfatı ile isimlerini duyurmaya başlayacaktı.¹⁰⁵

CKMP lideri Alparslan Türkeş 18 Ağustos 1968 günü Haber Ajansı'na verdiği demeçte; "Gençlik kolları çeşitli sportif ve kültürel faaliyette bulunuyorlar. Bu arada kendilerine judo öğretiliyor. Komünistler memleketi sahipsiz sanıp da sokak hakimiyeti kuramazlar. Onların anlayacağı dilden konuşacak memleketçi-milliyetçi çocuklar vardır" diyordu.¹⁰⁶

"CKMP'nin yarı resmi organı *Milli Hareket* dergisine göre kampların günlük programı şöyleydi: Dua, iki saat beden eğitimi (judo, güreş, boks dahil), kahvaltı, okuma, öğle yemeği, iki saat beden eğitimi, (yukarıdaki gibi, ayrıca ipte yürüme ve duvara tırmanma), dua, uzun yürüyüşler ve spor, dua, akşam yemeği ve ders (Örneğin Komünizm karşısında milliyetçilik ruhu)."

Buna rağmen, gençlerin ateşli silahlarla eğitildiği yolunda söylentiler de yaygındı. Parti, bunları yalanlıyordu. Eğitim gören genç sayısı hiçbir zaman

¹⁰³ Kongar, s.174.

¹⁰⁴ Kabacalı, s.205.

¹⁰⁵ Mümtaz'er Türköne, *Darbe Peşinde Koşan Bir Nesil 68 Kuşağı*, Nesil Yay., İstanbul, 2012, s.78-79.

¹⁰⁶ Kabacalı, s.205.

açıklanmadı. Yalnızca tahminler ileri sürüldü. Kamplarda kimi yayınlara göre; birkaç yüz, kimi kaynaklara göre ise, 5 bin genç eğitim görüyordu.

Kamplarda yetişen militanların ilk şiddet eylemi; 31 Aralık 1968’de Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneğini basmaları ile gerçekleşti. Sağ görüşlü militanların eylemleri daha çok soldaki gençlik örgütlerinin eylemlerine karşı geliyor, kanlı olaylarla sonuçlanıyordu.¹⁰⁷

Komando kamplarında eğitim gören milliyetçi militanlar, başlangıçta kendileri için “komando” adını benimsemişlerdi. Fakat partinin (CKMP) de isteğiyle “milliyetçi toplumcular” adıyla anıldılar. Ardından “bozkurtlar” bir süre sonra da “ülkücüler” adını alacaklardı.¹⁰⁸

Üniversitelerde kendilerini ülkücü olarak nitelendiren öğrenciler, bir yandan yarı resmi öğrenci kuruluşlarında çalışırken, diğer taraftan kendi bağımsız örgütlerini de kurmuşlardı. Bunların başında da “Ülkü Ocakları” geliyordu. İlk kurulan ülkü ocağı 1966 Mart ayında açılan Ankara Hukuk Fakültesi Ülkü Ocağı idi. Ocağın kuruluş çalışmalarını yürütenlerin başında CKMP Gençlik Kolları Başkanı Namık Kemal Zeybek geliyordu. Derneğin amacı 3 maddede belirtiliyordu. Bunlar; Kanun, milli varlık ve menfaatler içinde; öğrencilerde milliyetçi, ülkücü toplumcu, ahlakçı duyguların kökleşmesini sağlamak, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirecek ve yaşatacak eserlerin yurt çapında dağıtımı için çalışmak, üniversite gençliği arasında dayanışma oluşturmak ve her türlü zararlı ve bölücü faaliyetlerin karşısında olmak, şeklindeydi.¹⁰⁹ Ayrıca Namık K. Zeybek ülkücü hareket hakkındaki yazılarında; hareketin sadece anti-komünizmden ibaret olmadığını, komünizme karşı bir reaksiyon değil, tezi olan bir aksiyon olduğunu söylüyordu.¹¹⁰

Ülkü Ocakları, 1966’da kurulmaya başladığı zaman amblem olarak üç hilali kullanmıştı. Ülkücülere göre üç hilalin birçok anlamı vardı. Bunlardan birincisi; Türk-

¹⁰⁷ Kabacalı, s.205.

¹⁰⁸ A.g.e., s.205.

¹⁰⁹ Turhan Feyizoğlu, *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*, Ozan Yay., İstanbul, 2005, s.27.

¹¹⁰ Namık Kemal Zeybek, *Ülkü Yolu*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul, 2006, s.18.

İslam birliğini, ikincisi ise; Türklerin Üç Kıta'da egemen olmalarını sembolize etmesiydi.¹¹¹

1968'e gelindiğinde hemen hemen tüm üniversitelerde ülkü ocakları açılıyordu. Bu ocaklar, 1969 Mayıs'ından sonra Ülkü Ocakları Birliğine dönüşecekti.¹¹²

9 Şubat 1969 tarihinde Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Türk siyasi hayatında yer almaya başladı.¹¹³ Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Vekili Dündar Taşer 16 Ekim 1969 günü verdiği demeçte, "Talebe teşekküllerinin asıl fonksiyonlarını yitirdiklerini ve günlük politikanın aleti haline geldiklerini" söylemiş ve milliyetçi hareketi benimseyen bütün milliyetçi üniversitelilerin Ülkü Ocaklarının çatısı altında toplanmasını istemişti. Milliyetçi üniversite gençliğinin, yozlaşmış bütün öğrenci dernekleriyle ilişkisini kesmesini isteyen Taşer, öğrenci dernekleri konusunda daha sonra şunları söylemişti:

"Bugün Talebe Cemiyetleri asıl vazifelerinden ayrılmış ve günlük politikanın aletleri haline getirilmiştir. Bu dernekler mensuplarını daha iyi, daha bilgili öğrenci yapma çabası yerine, işgal, boykot, fiili durum gibi yollara sevk eder hale düşmüştür. Bu durum Milliyetçi Hareketin başarısı için çaba sarf eden gönüllerini Milliyetçi Harekete bağlamış bulunan gençliğin çeşit teşekküllerde bulunması hem talebeliklerini zorlaştırmakta hem de lüzumsuz çatışmalara girerek ülkülerine zarar vermektedir. Bu sebeple Milliyetçi Gençlik bütün talebe teşekküllerinin idaresinden çekilmeli ve ülkülerini gerçek hale getirmek için Ülkü Ocaklarında toplanarak bu uğursuz ve faydasız mücadelenin dışına çıkmalıdır."¹¹⁴

Yine gençlik hareketleriyle ilgili olarak, o yıllarda Alparslan Türkeş şu değerlendirmeyi yapıyordu:

"...Türkiye'de son yıllarda, hükümetlerin gafleti yüzünden hızla yayılma imkanı bulan komünist ideolojiye karşı biz Türk milliyetçiliği ideolojisini tuttuk. Ve komünizme karşı, Türkiye'nin kalkınmasını, yükselmesini sağlayacak Dokuz Işık doktrini dedik. Biz ne kapitalizm; ne komünizm; üçüncü yol, yani İslamiyet ve Türk

¹¹¹ Feyizoğlu, s.45.

¹¹² Metin Turhan, *Ülkü Ocakları 1968-1980*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul, 2010, s.1.

¹¹³ Turgay Uzun, *Türk Milliyetçiliği ve MHP*, Ebabil Yay., Ankara, 2005, s. 267.

¹¹⁴ Turhan Feyizoğlu, *Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor*, Ozan Yay., İstanbul, 2010, s. 240.

milliyetçiliği manevi temellerine dayanan ve modern ilmi önder alan iktisadi, sosyal bir doktrin ortaya koyduk. Fikirlerimiz en çok yüksek öğrenim gençliği arasında itibar gördü ve heyecanla karşılandı. Beliren yabancı ideoloji saldırılarına karşı, gençleri uyarmayı ve milliyetçi bir ideoloji ile doldurmayı memleketin selameti için gerekli saydık. Bunda da çok başarılı olduk. Bugün yüz binlerce Türk genci bizim saflarımızdadır.”¹¹⁵ Diyordu.

3- 68 KUŞAĞI ÖĞRENCİ HAREKETLERİ: “İLK EYLEMLER”

Cumhuriyet tarihimizde 68 yılı, gençlik hareketlerinin zirvesi olarak görünmektedir.¹¹⁶ Bir kuşağa adını veren 1968 işgallerinin odağında ise; İstanbul Hukuk Fakültesi işgali vardır. Bu sürece kadar, çeşitli üniversite ve fakültelerde ilk olarak eğitim sorunlarının çözümüne yönelik tepkiler içeren bir dizi eylem, sınav boykotları vb. olaylar yaşanmıştır.¹¹⁷

Üniversite gençliği, üniversite reformu talebi doğrultusunda harekete geçmiş ve ilk kez 12 Ocak 1968’de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin işgali ile başlayan eylemler zamanla bütün üniversitelere yayılmıştı. Sol görüşlü öğrencilerin üniversite reformu talebiyle başlattıkları bu eylemler, sağ görüşlü öğrencilerin yönetiminde olan Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) gibi örgütler tarafından da desteklenmişti.¹¹⁸

10 Haziran 1968 günü Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencileri tarafından gerçekleştirilen işgalin nedeni ise; Latince sınavı yapılırken profesörün sınavı bir başka güne ertelemesiydi. Önce boykot kararı alan öğrenciler, öğle saatlerinden itibaren fakülteyi işgal ederek kapıları tuttular. Bu eylem sonunda gelişmeleri değerlendiren, üniversite sorunlarını tartışan öğrenciler, 13 maddelik bir reform paketi ile fakülte yönetiminin karşısına çıktılar.

¹¹⁵ Muhittin Nalbantoğlu, Alparslan Türkeş ile Tarihi Aydınlatan Sohbetler, Toker Yay., İstanbul, 2010, s. 79.

¹¹⁶ Yalçın, s.18.

¹¹⁷ Soner, s.64.

¹¹⁸ Höke, s.42-43.

Bugün için bakıldığında çok naif görünen öğrenci reform istekleri ise; fakülte dekanlarının Atatürk ilkelerine bağlı kişiler olmalarından, yönetmeliklere, öğrenci alımının ilkelerine, mezunların iş bulabilme koşullarına, bir günde birden fazla sınav yapılmamasına kadar uzanmaktadır.¹¹⁹

20 Haziran 1968 tarihinde üniversite öğrencilerinin yayınladıkları “İstanbul Üniversitesi genel reform tasarısı ve fakültele özgü istekler” başlıklı kırk sayfalık broşürde şu satırlar yer almaktadır:

“Üniversitemizde gerçekleştirilmesi zorunlu görülen değişimlerin, sadece üniversitelerin kuruluş ve işleyiş sistemiyle ilgili olamayacağı açıktır. Üniversite düzeni, bu müesseselerin kuruluş ve işleyiş biçimlerinden öğrencilerin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesine kadar varan bütün sorunları içine alan bir şekilde anlamaktayız. Eğitilmenin, özellikle yüksek eğitim yapabilmenin bir şans, bir imtiyaz durumunda olduğu ülkemizde, üniversite sorununun tüm eğitim sorunundan ayrılamayacağını, eğitim sorunlarının, temel düzen sorununa bağlı olduğunu bilmekteyiz.”

Söz konusu broşürdeki, öğrencilerin talebi; demokratik üniversite ve “oy sahibi olarak” yönetime katılmaktır. Konuyu inceleyen Ankara Üniversitesi Senatosunun özel bir komisyonunun aldığı kararda; öğrencilerin yönetime katılmalarına gerek olmadığı, fakat ilgili konularda öğrencilerin görüşlerinin alınabileceği sonucuna varmıştır. Alınan kararın gerekçesi ise; üniversitelerde öğrenci istismarının söz konusu olamayacağı, öğrencilerin üniversite sorunlarına ilişkin alınacak kararlarda ve üniversite yönetimine katılabilecek kadar bilgi, tecrübe ve zamana sahip olmadıkları şeklinde belirtilmiştir.

Başlangıçta, üniversite eylemlerinin en belirgin özelliği; yukarıda da belirttiğimiz gibi, genel eğitim sorunları ve üniversite içi sorunlar ile ilgili olmalarıdır. 1967-68 yıllarında yapılan boykotlardan 33’ü eğitim sitemine karşı, 7’si öğrencilik koşullarının düzeltilmesi talebiyle gerçekleşmiş ve sadece 1 boykot siyasi nitelikte

¹¹⁹ Soner, s.64.

olmuştur.¹²⁰ Öğrenciler yanlış yetiştirildiklerini dile getirecekler, eğitim kurumlarını robotlaştırma kurumu olarak niteleyeceklerdir.¹²¹

Fakat 1969 yılının ilk aylarından itibaren, protestoların genel niteliği değişerek siyasallaşmaya başlamıştır. Eylemlerde siyasal yönün ağırlaşmasının nedeni ise; öğrencilerin üniversite sorunlarını “var olan düzen”e bağlama eğiliminden doğmuştur.¹²²

Öğrenci eylemlerinin ilk zamanlarında gerçekleşen şiddet eylemlerine karşı hükümet, şiddete değil sola karşı bir tutum takınmıştır. Sonraki süreçte de sol görüşlü öğrencilere karşı sağcı militanları öğrenci eylemlerini bastırmakta kullanırlar. Hükümetin sola karşı bu tutumu, polisin tarafsızlığına duyulan güveni azaltmış, sol gruplar kendilerini savunmak için silahlanmaya başlamışlardır. Fakat bu silahlanma yer yer savunmanın ötesinde saldırı amacıyla da kullanılabilir hale gelmiştir.

Sağ ve sol gruplar arasına pek çok “kışkırtıcı ajan” da sızmıştır. Genç üniversite öğrencileri, başka temel nedenlerle birlikte, sağlam bir örgüt ve anlamlı bir önderlikten yoksun oldukları için bu ve benzeri etkilere açıktılar. Bu durum ise; son derece demokratik taleplerle başlayan öğrenci eylemlerini, gittikçe artan şiddet eylemlerine dönüştürmüştür.¹²³

A- 6. FİLO OLAYLARI

6. Filo 15 Temmuz 1968’de Dolmabahçe rıhtımına demirlendiğinde, öğrenci eylemleri 6. Filo’ya karşı bir anda yaygınlaşmaya başladı. Dolmabahçe rıhtımına gelen İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri, Türkiye’nin tam bağımsız olmadığını göstermek için, rıhtımdaki gönderlere bayrakları yarıya kadar çekerek protesto eylemlerini başlattılar.¹²⁴ Beyoğlu’na giren 6. Filo erleri öğrenciler tarafından

¹²⁰ Ahmet Taner Kışlalı, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s. 51-52.

¹²¹ Harun Karadeniz, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, Belge Yay., İstanbul, 1995, s. 104.

¹²² Kışlalı, s. 52.

¹²³ Kongar, s.172-173.

¹²⁴ Höke, s.45-46.

tartaklandı.¹²⁵ Polisin bu eylemlere karşı tepkisi son derece sert olmuş, yüzlerce öğrenci yaralanmıştı.

O günleri yakından yaşayan gençlik liderlerinden Harun Karadeniz, yaşanan olayları daha sonra şöyle anlatacaktı:

“Bizim gezemediğimiz kendi vatanımızda Amerikan erlerinin gezmesini düşünmek bile insanı deli ediyor. 6. Filo düpedüz işgal ordusu konumuna geliyordu günümüzde. Biz sokağa çıkmaya korkuyorduk. Fakat yurdun hemen karşısındaki bir otelin karşında bir Impala taksi duruyordu ve içinden bir Amerikalı er ile bir Türk hanımı iniyor ve otele gidiyorlardı. Bu sahne yüzlerce defa öğrencilerin ve polisin gözü önünde tekrarlanıyordu. Polis otelin kapısında nöbet tutuyor ve yoldan geçen arkadaşları topluyordu... Hiçbir ideolojik yapısı olmayan gençlerin bile en azından isyan edeceği olaylardı bunlar. Nitekim öyle oldu. O zamana kadar pek işe karışmayan birçok genç oteli taşa tutup camları indirdiler.”¹²⁶

17 Temmuz akşamı öğrencilerin eylemi İstanbul Teknik Üniversitesinde polisin müdahalesine rağmen devam etmiştir. Öğrenci Birliği Başkanı Harun Karadeniz İTÜ Rektörü Bedri Karafakioğlu’nu aramış, olayların büyümemesi için araya girmesini istemişti. Fakat Rektör müdahale edemeyeceğini söylemiştir.

O gece polisin Gümüşsuyu yurt binasına baskını gerçekleşti. Birçok öğrenci polis tarafından dövülmüş, Vedat Demircioğlu dövüldükten sonra yurdun ikinci katında pencereden atılmıştı. O gece Vedat Demircioğlu, Alpaslan Ertuğrul, Kerim Taşgören ağır yaralanmışlardı ve yoğun bakıma alındılar. Polis baskını birçok öğrencinin yaralanması ve gözaltına alınmasıyla son buldu.¹²⁷Beyoğlu İlk Yardım Hastanesi’ne yoğun bakıma kaldırılmış olan Vedat Demircioğlu 24 Temmuz günü hayatını kaybetti. Polis, Demircioğlu’nun cenazesini gizlice memleketi Konya’ya gönderdi.¹²⁸

Yurt baskınının gerçekleştiği günün ertesi sabahı ise; İstanbul Teknik Üniversitesi Fakültelerine bağlı Talebe Cemiyetleri, yaşanan olaylara karşı sert bir

¹²⁵ Kabacalı, s.195.

¹²⁶ Höke s.45.

¹²⁷ Kabacalı, s.196-197.

¹²⁸ A.g.e., s.200.

bildiri yayınladılar ve olayları protesto etmek amacıyla Taksim'e yürüyüş düzenleme kararı aldılar.

İTÜ öğrencileri, Gümüşsuyu yurt binasının polis tarafından basılması sırasında yaşanan olayları protesto etmek amacıyla Taksim Anıtı'na yaptıkları yürüyüşte, gençlerin bir kısmı yürüyüşü Teknik Üniversite önünde sona erdirmek istiyordu. Teknik Üniversite önüne gelindiğinde Deniz Gezmiş liderliğindeki ileride DÖB'lü (Devrimci Öğrenci Birliği) olarak anılacak bir grup Dolmabahçe'ye gidilmesini istediler. Burada Deniz Gezmiş'in yaptığı konuşma kitleyi harekete geçirdi ve Dolmabahçe'ye gelindiğinde 6. Filo'ya ait motorlar taşlandı. Amerikan erleri dövülerek denize atıldı. Olay yerine gelen Tümgeneral Selami Pekün gençlerin dağılmasını istemişti. Fakat Pekün bir anda kendisini öğrencilerin omuzlarında buldu ve öğrenciler, ordu lehine slogan atıyorlardı.¹²⁹

B- KOMMER OLAYI

ABD'nin yeni atanan Ankara Büyükelçisi Robert W.Kommer Kasım 1968'de Türkiye'ye gelişinin ardından, öğrenci kuruluşları protesto gösterileri düzenlediler.

FKF VE SBF Öğrenci Derneği, bir kitapçık yayınlarak, Kommer'i "istenmeyen adam" ilan ettiler. CIA'in adamı olduğu ve Vietnam'da "cephe" dışındaki milliyetçileri tasfiye etmek için yürütülen "Pasifikasyon" programının başında olduğu öne sürülen Kommer, öğrenciler tarafından "Vietnam Canavarı" olarak nitelendiriliyordu.

İstanbul ve Ankara'da öğrenciler Kommer'in gelişini protesto eden gösteriler düzenledi. Bu gösterilerden en çok gündeme geleni ODTÜ'deki protesto oldu.6 Ocak 1969 günü, ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş tarafından öğle yemeğine davet edilen Kommer'in arabası öğrenciler tarafından ateşe verildi.¹³⁰ Eylemi gerçekleştiren öğrenciler girişimlerini "*Halk savaşının ilk meşalesi*" olarak nitelemişlerdi.

¹²⁹ A.g.e., s.198.

¹³⁰ A.g.e., s.201-202.

Amerika ve NATO karşıtlığını tırmandıran bu eylem, siyasi partilerde tepkiler doğurmuş, Başbakan Demirel, bu olayın Türk-Amerikan dostluğunu zayıflatmak isteyenlerce gerçekleştirildiğini söylemişti. İsmet İnönü ise, CHP Parti Meclisi'nin 16 Ocak günkü toplantısında bu tehlikeli gidişin Türkiye'nin dış siyasasını ve güvenliğini etkileyebileceğine dikkatleri çekerek şunları söylemişti:

“Gençlik meseleleri, siyasi tartışmalarımızda yerini ön planda muhafaza etmektedir. Gençlik arasında en çok kullanılan ‘bağımsızlık’ ve ‘anti-emperyalist’ silahlarıdır... Dış politikada uyuşmazlık halinde bulunduğumuz çevreler, bizi dış politika alanında istedikleri yola sürüklemek için veya kendi emellerine karşı bizi zayıf düşürmek için bize karşı mücadele ederken, en son buldukları çare ‘bağımsızlık ve anti-emperyalizm’ mücadelesidir. Bunu, Birleşik Amerika’ya karşı mücadelenin ifadesi sayarlar. Biz, bağımsızlık savaşını ve anti-emperyalist mücadeleyi Milli Kurtuluş Savaşlarıyla vermişizdir. Oradan gelen bir partiyiz. Biz, Milli Mücadele’de anti-emperyalist mücadele yaparken de müttefik aramıştık. Muharebe yaparken Ruslarla müttefik idik. Şimdi Amerika’ya karşı düşmanlık ilan edilirken, bunun tabii bir neticesi, başka hazırlıklara sürüklenmektedir. Dış politika ile emniyet mülahazalarıyla (düşünceleriyle) gözü kapalı oynanamaz. Dış politikada türlü ihtimaller içinde politikamızı tespit etmişizdir: NATO’da kalacağız; Sovyetler Birliği ile Amerika’ya karşı düşmanlık politikası takip etmeyeceğiz...”¹³¹

“Yıllar sonra CIA’ya ait bir kuruluşa, Kommer gazeteci Ufuk Güldemir’e arabasının yakılışını anlatırken öğrencilerin açığa çıkardığı ve etkisiz kıldığı pasifikasyon yöntemlerini şöyle anlatacaktı;

“ODTÜ olayı bence siyaset bilimi açısından yeni bir gelişmenin göstergesiydi. Amerika’nın meselenin siyasi boyutunu göremeyip başarısızlığa uğramasının göstergesi. Biz o yıllarda müfredatını teknik alanlara oturtmak suretiyle ODTÜ öğrencilerini politika dışında tutabileceğimizi sanmıştık, elektriğin ve fiziğin ağır konsantrasyon gerektiren dersleri, o günkü kafamıza göre öğrencilerin politize olmasını

¹³¹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 5 Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 194.

önleyecekti. Halbuki üniversiteyi giderek politize olan Türkiye'nin dışında tutabilmek olanaksızdı.”

Kommer olayı kamuoyunda da geniş yankı uyandırmıştı. ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş istifa etti. Olaylara karışan 9 öğrenci hakkında polis tarafında arama emri çıkmış, fakat ODTÜ öğrencileri aralarında imza toplayarak arabayı 9 kişinin değil, hep birlikte yaktıklarını söylemişlerdi. Olaylar üzerine ODTÜ, Akademik Konseyin kararıyla; bir ay süreyle kapatıldı.¹³²

Cumhuriyet Gazetesi'nin, 7 Ocak günü “Amerikan B.Elçisinin arabası yakıldı” manşetli haberin içeriğinde şöyle deniyordu:

“Amerikan Büyükelçisi Robert Kommer'in 06 DC 001 plakalı makam otomobili, dün saat 13.30'da, Orta Doğu Teknik Üniversitesinde bir grup öğrenci tarafından yakılmış, geç saatlere kadar süren Savcılık soruşturması sonunda 9 öğrenci suçlu görülmüştür. Polis, Savcılığın tevkiflerini istediği bu öğrencileri, Sorgu Yargıçlığına sevk etmek üzere aramaktadır. Olay; Büyükelçinin, Rektör Kurdaş'ın yemeğine davetli olarak Üniversitede bulunduğu sırada meydana gelmiştir.”¹³³

C- TAM BAĞIMSIZ TÜRKİYE İÇİN “MUSTAFA KEMAL YÜRÜYÜŞÜ”

“Tam bağımsızlık için Mustafa Kemal Yürüyüşü”, Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB), FKF'nin “TİP yönetimine muhalif Ankaralı üyeleri”, 27 Mayıs Milli Devrim Derneği, TMTF, TMGT gibi örgütlerce ortaklaşa düzenlendi. Yürüyüşün amacı; Adalet Partisi iktidarını Atatürk'e ve yurttaşlara şikâyet etmek, “Tam Bağımsızlık” isteklerini ortaya koymaktı.

29 Ekim sabahı gençler, Ankara'dan Samsun'a gidecek, ertesi sabah Samsun'dan başlayan yürüyüş 10 Kasım'da Ankara'da noktalanacaktı. Bu arada; gerici basında, yürüyüş aleyhine şiddetli bir kampanya başlamıştı. Gençlerin Ankara'ya girmesiyle büyük olayların yaşanacağı iddia ediliyordu.¹³⁴

¹³² Höke, s.49-50.

¹³³ Cumhuriyet, 7 Ocak 1969.

¹³⁴ Aydın Çubukçu, *Bizim 68*, Evrensel Yay., İstanbul, 2011, s.86.

Samsun'dan yola çıkan öğrenciler 14'üncü kilometrede polis tarafından çevrilerek, izinsiz yürüyüş yaptıkları gerekçesiyle gözaltına alındılar. İfadeleri alınan öğrenciler serbest bırakıldıktan sonra, yürüyüşe kaldıkları yerden devam ettiler.¹³⁵ Fakat bu kez de Ankara yolunda Kayaş'a geldiklerinde polis tarafından engellendiler.¹³⁶ Gözaltına alınanlar oldu ve mahkemeye çıkarıldılar. Gençler mahkemede yargıca şöyle seslendiler:

“Burada bizleri değil Mustafa Kemal’i yargılıyorsunuz...”

Sonuçta yürüyüş gerçekleşti. Gençler Ankara’ya ulaştılar... Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’e yürüyüş sorulduğunda o ünlü yanıtını verdi: “Yollar yürümekle aşınmaz...”¹³⁷

Yürüyüş ile ilgili olarak, yaşananların tanığı olan Haşmet Atahan o günleri şöyle anlatıyor:

“DÖB kurulduktan kısa bir süre sonra, Samsun-Ankara yürüyüşü gündeme geldi. “Mustafa Kemal Yürüyüşü” diye adlandırılan bu yürüyüşte Samsun’dan yürüyüşe başlanacak ve Ankara’da Anıtkabir’e gidilerek orada iktidar protesto edilecekti. Bir yerde 1. Kuvayi Milliye hareketinin günümüz şartlarında yeniden gündemde olması nedeniyle 2. Kuvayi Milliye hareketinin başlatılması, 2. Kurtuluş Savaşının başlatılması amacıyla böyle bir çalışma düşünülmüş ve yürürlüğe konulmuştu. O çalışmada da faşizmin gelme endişesiyle TİP’ten birtakım engellemeler olduğu gibi CHP bünyesi içinde de ‘aman bu çalışmaların, bu tavırların sonu pekiyi değil’ şeklindeki tavırlar CHP içerisinden de hareketin durdurulması şeklinde tavırlar işlenmeye başlandı. Ve o andaki gerilim, baştan o çalışmalar içinde bulunan bazı radikal kesimleri de etkiledi ve çok geniş bir öğrenci kitlesiyle yapılması düşünülen hareket, artık, DÖB kadrosu bünyesi içerisinde ve kısmen Ankara’dan katılmış olan bazı arkadaşların yürüyüşe devam etmesi şeklinde kaldı. Ve bu hadise, özellikle bazı radikal kesimlerin, zaman zaman uçkunluk ve cesaretli atılımlar içinde olabileceklerini ve zaman zaman da pasif, edilgin hale düşüp geriye kayma şartlarının da olduğunu gösteren bir hareketti bence.

¹³⁵ Ulus, 2 Kasım 1968.

¹³⁶ Kabacalı, s.201.

¹³⁷ Mustafa Balbay, *12 Eylül’ün Sol-Kırımı 78’liler*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2012, s. 94.

Ama özellikle, mesela Deniz olsun diğer arkadaşlarımız olsun tutarlılığı ve kararlılığı göstermişler ve yürüyüşü başından sonuna kadar bitirme ve gerçekleştirme olgunluğunu, becerisini ve inisiyatifini göstermişlerdi.”¹³⁸

Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü günlüğünün, Anıtkabir ziyaretiyle ilgili bölümüne yürüyüşe katılan gençler şu cümleleri yazmışlardı:

“...Türk silahlı kuvvetlerinin bir subayı, bize gereken, en mükemmel kolaylığı sağladı. O sırada çelengimiz getirildi. Çelengin üzerine ‘Amerika Emperyalizmine karşı Milli Kurtuluş yolunda izindegiz. Samsun Yürüyüşçüleri’ yazmıştık. Önde çelengi taşıyan, Türk Silahlı Kuvvetlerinin iki eri, arkasında sıra olmuş üç yüz Kemalist gençlik temsilcileri..Atanın huzuruna çıktık. Saygı duruşunda bulunduk ve deftere ‘Amerikan emperyalizmine karşı ikinci milli kurtuluş savaşımızda gerçekten izindegiz. Milli Kurtuluş Savaşımız yok edilemez. Onu yok etmek için bütün Türk halkını yok etmek gerekir. Tam Bağımsızlık İçin Mustafa Kemal Yürüyüşçüleri’ diye yazıldı.”¹³⁹

D- KANLI PAZAR

16 Şubat 1969’da, çoğunluğu öğrenci kuruluşu olan 76 örgütün katılacağı “Emperyalizme ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü” düzenlendi. Yürüyüş Beyazıt’ta başlayıp Taksim’de sona erecekti. Yürüyüş için valilikten izin de alınmıştı.¹⁴⁰ Afişler, pankartlar, sloganlar eşliğinde büyük bir protesto mitingi daha yapılıyordu.

Fakat mitingin önlenme çabaları, sağcı bir baskının gerçekleşeceği haberleri göstericilere ulaşmıştı. Bu nedenle yürüyüş, dışarıya gösterilmemeye çalışılan bir gerilim içinde sürdürülüyordu.¹⁴¹ Sağcılar tarafından bir saldırının olacağı, sağ basından da açıkça görülüyordu. 14 Şubat’ta Beyazıt’ta yapılan “Bayrağa Saygı Mitingi”nde din adına komünistlere cihat açıldığı dile getiriliyor, Sağcı gazetelerde “Ya susturacağız, ya kan kusturacağız”, “Kızıkları boğmanın vakti geldi” gibi sloganlar yayınlanıyordu.¹⁴²

¹³⁸ Çubukçu, s.86-87.

¹³⁹ Öner Yağcı, Bahrem Yıldız vd., s. 37.

¹⁴⁰ Kabacalı, s.210.

¹⁴¹ Soner, s.124.

¹⁴² Kabacalı, s.210.

Bugün gazetesi 16 Şubat 1969 tarihli başyazısını şöyle bitiriyordu: “Büyük bir fırtınanın başlamak üzere olduğu, topyekün bir savaşın kaçınılmaz bir hale geldiği ve silahlanmak gerektiği bir dönemde yaşıyoruz. Allah yolunda cihat farzdır ve silahlar patlayacaktır.” Deniliyordu. Ve silahlar o gün patladı...

Bu çağrıya uyan sopalı, sakallı, mürteci kılıklı fanatik kitle, taksim alanına giren miting koluna saldırmıştı. Saldırı sonucunda 100’den fazla kişi yaralanmış, Duran Erdoğan ve Turgut Aytaç hayatını kaybetmişti.¹⁴³

20 Şubat 1969 Perşembe günü Milli Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın başkanlığında Çankaya Köşkü’nde yaptığı toplantıda konuyu görüşmüş, Başbakan Süleyman Demirel toplantı çıkışında gazetecilere olaylarla ilgili yaptığı açıklamada “ Türkiye’de gerginlik var, batıyoruz demeye gereke yok” demişti.

Kanlı Pazar olayları sonrasında yalnızca elinde bıçakla gazetelerde fotoğrafları yayınlanan belediye zabıta memuru Seyid Atmaca cezaevine gönderildi.

Ve bir süre sonra da “Kanlı Pazar” olayları unutuldu.¹⁴⁴

¹⁴³ Höke, s.51.

¹⁴⁴ Hikmet Çetinkaya, *68’den 78’e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s.102.

3. BÖLÜM

12 MART ASKERİ MUHTIRASI VE SONRASI ÖĞRENCİ GENÇLİK HAREKETLERİ

1- 12 MART ASKERİ MUHTIRASI VE SONRASI

1970'li yıllara gelinirken 61 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamı ve buna paralel olarak siyasal bilincin de gelişmesiyle birlikte Türkiye'de sınıf mücadelesi giderek keskinleşmiş, sosyal ve siyasal uyanış özellikle gençlik arasında kendisini göstermişti. Gençlik eylemleri 1969-1970 yıllarında toplumun her kesimini derinden etkilemişti.¹⁴⁵ Bununla birlikte 12 Mart'a geline günlerde, Türkiye kapitalizmi bir bunalım içine sürükleniyordu. 1970 yılında dünya kapitalizminin içine düştüğü bunalım Türkiye'ye de yansımış ve bununla birlikte halk muhalefeti de giderek artmaya başlamıştı.¹⁴⁶ 1970'lerde öğrenci hareketleri nitelik değiştirmiş, bazı gruplar silahlı eylemlere girişmişlerdi. Diğer yandan sendikal faaliyetler de hız kazanmış, işçiler grev ve iş bırakma gibi eylemler başlatmışlardı.¹⁴⁷

Toplumda görülen bu hareketliliğin yanı sıra, ordu ve siyasi partiler de tam bir hareketlilik içindeydi. Siyasi partiler arasında, özellikle iki büyük partide büyük karışıklıklar ve kopmalar gözlenmekteydi. CHP'nin içindeki ortanın solu akımı ve bu akıma karşı oluşan muhalif gruplar arasındaki çekişme, bölünmelere neden olmuş; Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları CHP'den ayrılarak Güven Partisi'ni (GP) kurmuştu. AP içinde de eski demokratlar, Ferruh Bozbeyle liderliğinde Demokrat Parti'yi kurarak AP'den ayrılmışlardı. TIP'de ise Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren ile Behice Boran grubu çekişme halindeydi.

Kısaca, bir müdahale için gerekli toplumsal, siyasal ve ekonomik ortam hazırды. Kriz öncesinde görülen olağan gelişmelerden devalüasyon da 1970 yazında gerçekleşmişti.

¹⁴⁵ Höke, s.71.

¹⁴⁶ A.g.e., s.65.

¹⁴⁷ Raşit Kısacık, *Nurhak'tan Mamak'a*, Ozan Yay., İstanbul, 2011, s.9.

Sonunda beklenen gelişme olmuş, 12 Mart 1971 günü ordu, isteklerini bir muhtıra şeklinde açıklamıştı. “TRT’nin 13.00 haber bülteninde şu açıklama yapılıyordu; ... Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür...”¹⁴⁸

“Muhtıra, Genelkurmay Başkanı Org. Memduh Tağmaç ile kuvvet komutanlarının “MGK üyesi” sıfatıyla imzalarını taşımaktaydı. Muhtıra metni incelendiğinde iki noktanın öne çıktığı görülmekteydi:

1. Terör olayları artmıştır, 2. Anayasanın öngördüğü reformlar partiler üstü bir hükümet tarafından gerçekleştirilmelidir. Bunlar yapılmadığında da TSK doğrudan yönetimi devralacaktır.”¹⁴⁹

Türk siyasetinin hakemi konumundaki Silahlı Kuvvetler, mevcut düzen adına siyasal dengeyi restore etmek amacıyla kontrolü eline almıştı. Partiler üstü Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim’in Türkiye için “lüks” olarak nitelendirdiği 61 Anayasası’nda değişiklik yapılmaya başlandı. Sol ideoloji ezilmiş, TİP lağvedilmişti.¹⁵⁰ Muhtıranın sola karşı bu tutumunun ise çeşitli nedenleri vardı: Bu dönemde her türlü sol görüş komünizmle eş tutulmuş, iktidara karşı olan her türlü görüş ve eylem komünizmle suçlanmıştı. Bir diğer önemli neden ise; 12 Mart’ın sınıfsal desteğinin iç ve dış sermaye grupları tarafından karşılanmış olmasıydı.¹⁵¹

Girilen olağanüstü ara rejim döneminde, hükümeti kurmakla görevlendirilen CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, partisinden istifa ettikten sonra 26 Mart’ta yeni hükümeti açıkladı. 25 kişinin yer aldığı bu yeni kabinede; 5 Adalet Partili, 3 CHP’li ve 1 de Güven Partili üye yer alırken, kalan 14 bakan TBMM dışından seçildi.¹⁵²

¹⁴⁸ Kısacık, s. 29.

¹⁴⁹ Adem Çaylak-Cihan Göktepe vd., *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009, s.492-493.

¹⁵⁰ Feroz Ahmad, *Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 7, İstanbul, 1983, s.1997.

¹⁵¹ Kongar, s.174.

¹⁵² Kısacık, s.11.

12 Mart 1971'i takip eden günlerde, bazı sol gruplar (özellikle sol bir darbe beklentisi içerisinde olanlar) muhtırayı desteklemişlerdi. 14 Mart günü Cumhuriyet Gazetesi'nde 'Devrimci Kuruluşlar Tutumu Destekliyor' başlıklı ilanda TÖS'den Dev-Genç'e kadar birçok kuruluş, meslek odası ve sendikanın muhtırayı desteklediği mesajları verilmişti. Dev-Genç genel sekreteri Ertuğrul Kürkçü 13 Mart günü bir basın toplantısı düzenleyerek; ordunun tutumunu olumlu karşıladıklarını ve girişilecek bütün devrimci atılımların yayında olacaklarını bildiren bir açıklama yapmıştı. Dev-Genç'in yanı sıra; Türk Devrim Ocakları, İstanbul TÖS, İLK-SEN, Sağlık Personeli ve Maliye İş Sendikası ortak bir bildiri yayımlamışlar, bu bildiriye komutanların muhtırasını "Mustafa Kemal Ordusunun Devrimci ve Yerinde bir çıkışı" olarak değerlendirmişlerdi.¹⁵³ Fakat 9 Mart'ta beklenen sol darbenin gerçekleşmemesi neticesinde ortaya çıkan 12 Mart, 1973 yılına kadar bu çevrelere ağır bir darbe indirecekti.¹⁵⁴

"Aslında 9 Mart 1971 günü yapılması planlanan darbe çok açık bir BAAS rejimi oluşturma çabasıydı. Plana göre parlamento ve partiler feshedilecek, Devrim Konseyi kurulacak ve bir devlet başkanı her şeyden sorumlu olacaktı. Devlet Konseyi ise askerlerden ve teknokratlardan teşekkül edecekti.

Bu plan iki nedenden ötürü işlemedi. Birincisi, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur son dakika caymıştı. İkincisi, Genel Kurmay Başkanı Faruk Gürler hareketin sol bir eğilimle yapıldığını fark etmiş ya da sezmiş, istihbar etmişti. 9 Mart günü darbe ertelendi. Gürler aynı akşam NATO planları doğrultusunda alarm vererek ordu içi ve dışı bir tasfiyeye yöneldi. 12 Mart darbesini hazırlayanlar birkaç gün içinde 9 Mart darbesini tasarlayanları tasfiye etti."¹⁵⁵

9 Mart'a ilişkin olarak Toktamış Ateş, Bedri Baykam ile yaptığı söyleşide Baykam'ın "9 Mart hakkında duyularınız var mıydı ve gençlik hareketlerinin 27 Mayıs'tan da öte Kemalist-sosyalist bir sonuca gideceği konuşuluyor muydu? Sorusuna şu yanıtı vermiştir:

¹⁵³ Savaş Açikkaya, *Solun Türk Devrimiyle İmtihani*, Paraf Yay., İstanbul, 2011, s. 136.

¹⁵⁴ H. Bülent Kahraman, "*Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi*", Doğu-Batı Dergisi, S.59, Doğu Batı Yay., Ankara, 2011, s. 60.

¹⁵⁵ A.g.m., s.52.

“ Konuşuluyordu. Ben o dönemde Amerika'daydım. Iowa City'de bir yıldan fazla kaldım. 1971-72 arasında. Yani 12 Mart'ta ülke dışındaydım. O dönem Rona Aybay da ailesi ile oradaydı. Biz Türkiye'de böyle bir hareket olduğu zaman ilk aşamada bunun daha ilerici bir hareket olduğunu sandık. Gelen gazetelerden aldığımız imaj buydu. Demirel'in istifaya mecbur olması gibi. Hatta bir gün kendi aramızda hayal kabine kurduk. 5-6 tanesi de tuttu. Yani sol Kemalist bir kabine olarak zaten o beyin hükümeti denilen hükümet bizim düşündüğümüz şeymiş. Ondan sonra maalesef balyoz hareketi başladı., müthiş bir hayal kırıklığı oldu.”¹⁵⁶

Öğrenci liderlerinden Bozkurt Nuhoğlu ise, anılarında 12 Mart muhtırasına ilişkin yanılığını şu şekilde açıklayacaktı:

“Kemalist söylemle yazılmış bir muhtıraydı. Çok aldatıcı bir metindi. Üstelik emekçilerin baş düşmanı olan Demirel'e karşı verilmişti. Demirel'in düşüşü bizi şaşırtmıştı.

Sadece biz TMGT olarak desteklemedik.; Dev-Genç de desteklemişti muhtırayı. 15 gün sonra, tutuklamalar başlayınca tavrımız değişti.”¹⁵⁷

12 Mart'ı izleyen günlerde 'balyoz harekâtı' solun tepesine inecekti. Ve aslında 12 Mart muhtırasının Türkiye'de bürokratik devrimciliğin iflasının belgesi olduğu anlaşılacaktı.¹⁵⁸

A- 1971 OLAYLARI

1971 yılı başlarında gençlik hareketlerinin niteliği tamamen değişmiş, eylemler radikalleşmeye başlamıştı.

1 Ocak'ta İş Bankası Emek Şubesi'nin soyulmasıyla başlayan olaylar, Amerikan polis çavuşu Jimmy R. Finley'in ve dört Amerikan çavuşunun kaçırılmasıyla sürmüştü.

¹⁵⁶ Bedri Baykam, *68'li yıllar Tanıklar*, İmge Kitapevi Yay., Ankara, 1999, s. 48.

¹⁵⁷ Emre Demir, *Kırmızı Günler 68'in lidelerinden Bozkurt Nuhoğlu anlatıyor...*, Ankara, 2009, s.97.

¹⁵⁸ Açıkkaya, s. 136-137.

Bu dönemde Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/ Cephesi (THKP/C) ve Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) gibi örgütler eyleme geçmişlerdi.

“25 Ocak'ta Siyasal Bilgiler Fakültesi Yurdu'nda öğrenci-polis çatışması, 12 Şubat'ta Ziraat Bankası Ankara Küçükkesat Şubesi'nin soyulması, 19 Şubat'ta Hacettepe Üniversitesi'nde bombalı çarpışma, 5 Mart'ta ODTÜ'deki aramada öğrenci-jandarma çatışması, 6 Mart'ta İzmir-Ankara yolunun trafiğe kapatılması ve dinamitler patlatılması...” gibi olaylar yaşandı.

12 Mart'ta Demirel hükümeti yerine, Nihat Erim'in başkanlığında kurulan kabine, ilk günlerde bir takım “reform”ları gerçekleştireceği umudunu vermişti. Fakat THKP/C'nin İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom' kaçırması üzerine 26 Nisan günü 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, basın, söz, yazı, örgütlenme özgürlüklerini ortadan kaldıran bir terör rejimine gidilmişti. Ardarda “Balyoz” harekâtları yapılmıştı. Anayasa'nın birçok maddesi değiştirilmiş, özgürlükler kısıtlanmıştı. Birçok aydın hukuk dışı davalarla yargılanarak ceza aldı. Ve işkence yaygınlaştı...¹⁵⁹

B- THKO DAVASI

1969 yılında kuruluş çalışmaları başlayan THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) hareketinin fikri önderi ve örgütleyeni Hüseyin İnan'dı. Hüseyin İnan, sosyalizmin silahlı mücadele ile iktidara geleceğine inandığı için bu yönde çalışmalar yürüttü ve Filistin'de El-Fetih kamplarına eğitim için gidildi. Silahlı mücadelenin gerekliliği konusunda hem fikir olan kişiler 1970 sonbaharında ODTÜ'de bir araya gelerek, THKO olarak adlandırılan politik hareketi oluşturdular.¹⁶⁰

Deniz Gezmiş 1970 yazında Bursa Cezaevi'nden çıktıktan sonra, Filistin dönüşü yakalanıp kısa bir süre sonra da tahliye olan Hüseyin İnan ile bir araya gelerek silahlı mücadele hazırlıklarına başladılar.

¹⁵⁹ Kabacalı, s.222-223.

¹⁶⁰ Turhan Feyizoğlu, *Sinan Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa*, Alfa Yay., İstanbul, 2011, s. 261.

Kır ve kent gerilla hareketi yürütmek üzere iki gruba ayrılmışlar; Teslim Töre, Hacı Tonak, Mustafa Çubuk, Mustafa Yalçiner, Metin Güngörmüş, Kadir Manga, Alpaslan Özdoğan kırsal alana geçerken, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil Ankara’da kent gerillası hazırlıklarına yoğunlaşmışlardı.

Ankara’da İş Bankası Emek Şubesi’nin soygunu, Balgat’taki ABD tesisi baskını eylemlerinden sonra 4 ABD askerini kaçırmışlar ve THKO ile ilgili önemli belgelerden biri olan bildiriye de bu eylemden sonra yayınlamışlardı.¹⁶¹

THKO’nun az sayıda önemli belgesinden biri olan; “THKO’nun Bütün Dünya Halklarına ve Türkiye Halkına Çağrısı” başlığını taşıyan, yayımlanması için TRT’ye, Anadolu Ajansı’na gönderilen 4 Mart 1971 tarihli bildiri şöyleydi;

1. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu halkımızın bağımsızlığının silahlı mücadele ile kazanılacağına ve bu yolun tek yol olduğuna inanır.
2. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu bütün yurtseverleri bu kutsal mücadele saflarına çağırır ve hainlere karşı giriştiği kavgada en son savaşçısına kadar devam edeceğini bildirir.
3. Amacımız Amerika’yı ve bütün yabancı düşmanları temizlemek, hainleri yok etmek ve düşmandan temizlenmiş tam bağımsız Türkiye’yi kurmaktır.
4. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ezilen halkımızın öncü gücüdür, halkımızın kurtuluşu dışında hiçbir harekete girişmez
5. Halkımıza şunu duyuruyoruz. Düşmanın zenginliğine, sayısına, imkânlarına ve dehşetine aldırmayınız. Düşmana boyun eğmeyiniz, haklarımızı zorla alacağız, çünkü onlar her şeyi bizde zorla alıyorlar.

Bütün Yurtseverler: Şerefsiz yaşamaktansa şerefle ölmek, yalvarmak yerine zora başvurmak, başkasına değil kendine ve kendi gibi olana güvenmek, nerede ve nasıl olursa olsun hainlere boyun eğmemek parolamızdır.

Devrimciler: Barışçıl şartlar içinde mücadele methodlarını bırakınız. Halk kitlelerini kurtuluşa götürecek olan şiddet politikalarını temel alan silahlı mücadeleye

¹⁶¹ Haluk Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş Türkiye Solu 1960-1980*, Yordam Yay., İstanbul, 2008, s.135.

THKO Ordusunun saflarına katılıңыз. Ulusal kurtuluş savaşının bayrağını emperyalizmin saldırgan politikasına karşı hep birlikte dalgalandıralım.

İşçiler, Köylüler: Hainler sürüsünün jandarması her gün yeni katliamlar hazırlamaya devam ediyor. Doğu'daki komando saldırılarına, 16 Haziran'da Bossa'da ve daha bir çok yerlerde kurşunlanan ve işkence edilen kardeşlerimizin intikamını henüz alamadık. Alın terimize el koyan hain sürüsüne karşı bayrağı hep birlikte açalım.

Öğretmenler, Küçük Memurlar: Bir kuru ekmek parasını zorla veren, hesabına gelmeyince diyar diyar sürgün çocuğu yapan ve sizleri elinin altında bir uşak gibi kullanmak isteyen bu satılmışlardan aman dilemeyiniz. Ezilenlerin tek kurtuluş yolu ezenlere karşı giriştikleri kutsal isyandır.

Daha şimdiden polisinden, Devlet Başkanına kadar hiç birisi evinde rahat uyuyamaz, çoğu ise evine rahat gidemez olmuştur. Onlar yarın ne olacağını çok iyi biliyorlar ve bugün bir avuç savaşçı olan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun, yarın binler ve milyonlar olduğu zaman ne yapacaklarını düşünüyorlar. Tekrar ediyoruz: Düşmanın sayısına, zenginliğine, dehşetine ve imkânlarına aldırmayınız. Onun elindeki silah ve imkânlarını aldığımız zaman, bizi durduracak hiçbir güç kalmayacaktır. Kendimize ve kendimiz gibilere güvensizliği yok edelim. Şunu iyi bilelim ki, halkın, yani bizlerin gücü karşısında hiçbir kuvvet dayanmaya muktedir değildir. Bu şerefli kavgada, kutsal görevimizi alalım. Yarının Türkiye'si bize cennet, düşmana zindan olacaktır. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, bu mücadeleye en son neferine kadar ve kanının son damlasına kadar devam edeceğini bildirir.”¹⁶²

THKO'nun önderleri, kentte hareket alanlarının kısıtlanmasından sonra kırsal alanda faaliyete geçmek üzere Ankara'dan ayrılmışlar, Malatya Akçadağ civarındaki üsse geçmek üzere harekete geçmişlerdi. Fakat Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan 16 Mart 1971'de Sivas Şarkışla/Gemerek'te, Hüseyin İnan ise 23 Mart'ta Kayseri'de yakalanmışlardı. 31 Mayıs'ta ise Kürecik'teki ABD üssüne saldırı düzenlemek üzere hareket halinde olan THKO grubu, İnekli Köyü yakınlarında jandarma tarafından kuşatılmış, çıkan çatışmada Sinan Cemgil, Alpaslan Özdoğan ve Kadir Manga öldürülmüşler, Mustafa Yalçın ise ağır yaralanmıştı.

¹⁶² A.g.e., s.136-137.

Nurhak'takilerin de yakalanmasıyla hapishanedeki THKO'lu gençlerin sayısı 24'e ulaştı. Deniz Gezmiş ve arkadaşları hapishanede yaptıkları durum değerlendirmesinde dışarıdaki arkadaşlarının eylemlere devam etmesine karar verdiler. Tutuklu olanlar da savunma hazırlıklarına başlamışlar ve yine alınan karar doğrultusunda; kimse bireysel savunma yapmayacak, toplu savunma ile THKO'nun görüşleri ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktı. Buradaki amaç ise; kendilerini kurtarmak değil, gelecek kuşaklara bir miras bırakmaktı.

Deniz Gezmiş ilk duruşmadaki sorgusunda şöyle diyecekti: *“Evveleminde iddianameye karşı diyeceklerim mevcuttur. İddianame kelle istemek için hazırlanmıştır. Yapılan tahliller yanlıştır, hatalıdır, değerlendirmeler keza isabetsizdir. Yalnız biz varlığımızı hiçbir karşılık beklemeden esasen Türk halkına armağan etmiş bulunmaktayız. Bu sebeple ölümden çekinmiyoruz.”* Nitekim Deniz Gezmiş ve arkadaşları sonlarının idam olduğunun farkındadır ve bütün duruşmalar birer eylem gibi geçer.¹⁶³

Ayrıca Deniz Gezmiş sorgusunda savunma olarak vermiş olduğu ifadede şunları söyler:

“İddianamede bizim Anayasa'yı cebren ihlale teşebbüs ettiğimiz ileri sürülmektedir. Bu ülkede Anayasa'yı en fazla savunanlar bizleriz. Anayasa'yı ihlal edenler ise ortadadır. Anayasa'nın uygulanmasını isteyen yine bizleriz. İddia makamı, bizim vermekte olduğumuz bağımsızlık savaşına karşıdır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na karşı, reformlara karşıdır. Onlar 36 milyonluk ülkenin bütün yükünü 20 gencin üzerine yıkmaya çalışmışlardır. Bizi bağımsız bir ülkenin çocukları olmaktan mahrum eden hepiniz dahil sizlersiniz.

Çünkü Amerika, sizin döneminiz sırasında Türkiye'ye girdi ve hiçbiriniz ses çıkarmadınız. Meydanlarda bunlara karşı bizler dövüşmek mecburiyetinde kaldık.

Bizler kurşunlandık ve sonunda idam isteği ile buraya getirildik.

Dediğim gibi Türkiye'yi bu hale getiren eski yöneticilerin bütün suçları bize yüklenmek istenmektedir. Türkiye'nin bağımsızlığından başka hiçbir şey istemedik ve

¹⁶³ Özgür Erdem, *Deniz Yaşamı ve Mücadelesi*, İleri Yay., İstanbul, 2012, s.130-131.

hayatımızı bu yola koyduk. Varlığımızı Türkiye halkına armağan ettik. Bunun aksini iddia edenler, vatan hainidir.

İddianamede Marksist, Leninist düzen kurmak istediğimiz iddiaları yer almaktadır. Bu iddiayı Marksistliğin Leninistliğin cahili olan kimseler ortaya atabilir. Marksizm ve Leninizm her şeyden evvel bir dünya görüşüdür ve metodudur.

Memleketin huzurunu bizim bozduğumuz iddia ediliyor. Memleketin huzurunu kimlerin bozduğu ortadadır. Kimler 30 milyon çalmıştır? Kimler devlet hazinesini kardeşlerine peşkeş çekmiştir? Anayasa'yı uygulamamıştır? Bunlar ortada iken, bilinirken bunlardan bahsedilmeyip, memleketin huzurunu bozduğumuz iddiaları değersizdir ve mesnetsizdir.”¹⁶⁴

THKO Davası, Cumhuriyet tarihimizde bir ilk olacak, tamamı üniversite öğrencisi olan 24 kişi yargılanmıştır. Ve aslında yargılananlar sadece olanlar da değil, kendisini “İkinci Kurtuluş Savaşçıları” olarak nitelendiren bütün 68 Kuşağı’dır.¹⁶⁵

C- KIZILDERE OLAYI

9 Ekim 1971 tarihinde Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan hakkında idam kararı verilmiştir. Karar avukatlarca temyize gönderilir. Fakat Yargıtay kararı her an onayabilir ve Meclis’te oylanarak kabulünden sonra idamlar gerçekleşebilirdi.¹⁶⁶

Bu sırada, THKO’lular Ankara Mamak Cezaevi’nde tutulurken, THKP/C’lilerin büyük çoğunluğu da İstanbul’daki Maltepe Cezaevi’nde tutulmaktaydı. Ayrıca THKP-C’lilerle Maltepe Cezaevi’nde kalan iki THKO’lu Cihan Alptekin ve Ömer Ayna da vardı. Bu iki isim, Deniz Gezmiş ve diğer arkadaşlarını kurtarma yolları ararlar. Bu konuda THKP-C’nin lideri Mahir Çayan da onlarla aynı fikirdedir. “Mahir açısından da Deniz, artık Türk Devriminin simgesidir. Onun kurtarılması da her şeyden önemlidir. Bununla ilgili olarak Mahir hapisanede şunları söyler: “... *Daha işin başlangıcındayız. Bundan sonraki hayatı yaşamak gerekli. Ama Deniz için böyle bir şey yok. Bugün*

¹⁶⁴ Hulki Cevizoğlu, *Kod Adı:68 68’lilerin Düünü Bugünü*, Ceviz Kabuğu Yay., Ankara, 2009, s. 145.

¹⁶⁵ A.g.e., s.132.

¹⁶⁶ Tuncay Çelen, *Denizler’den Terzi Fikri’ye Türkiye*, İmge Yay., Ankara, 2011, s.110.

Deniz, Türk Devriminin simgesi haline gelmiştir. Bu düğüm çözülürse Türk Devriminin önü açılacaktır. Onların hayatlarının kazanılması bugün temel sorunumuzdur.”¹⁶⁷

Ve iki örgüt THKO ve THKP-C tarihe geçecek bir dayanışma içerisine girmişler, 29 Kasım 1971’de Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ulaş Bardakçı, Ömer Ayna ve Ziya Yılmaz kazdıkları tüneli kullanarak, arkadaşlarını kurtarmak için cezaevinden kaçmışlardır.

10 Ocak 1972’de Denizler’in idam kararı Askeri Yargıtay’ca onaylanmış, sonrasında yapılan karar düzeltilmesi talebi de reddedilerek, karar kesinleşmiştir. 9 Şubat 1972’de ise Meclis Adalet Komisyonunda “İdamların infazı” görüşülmeye başlanır.

Bu sırada cezaevinden kaçan devrimcilerden Ziya Yılmaz 19 Şubat 1972’de yaralı olarak yakalanmış, Ulaş Bardakçı aynı gün İstanbul’da öldürülmüştür. 8 Mart’ta da THKO ile THKP-C arasındaki iletişimi sağlayan Koray Doğan öldürülür. Ard arda ölümlerin gerçekleştiği sırada da, 10 Mart 1972’de Meclis, idam kararını onaylar.¹⁶⁸

Zaman hızla azalmış, idamları durdurmak için ortaya birçok görüş atılmıştır. Sonunda Fatsalı Erhan Saruhan’ın, NATO’nun Ordu Ünye Radar Üssündeki personeli kaçırma önerisi kabul edilir.

Bu arada 25 Mart 1972 günkü Resmi Gazetede idam kararı yayınlanmış, ardından CHP’nin Anayasa Mahkemesi’ne yaptığı iptal başvurusu nedeniyle infazlar ertelenmiştir.

26 Mart 1972’de Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ertuğrul Kürkçü ve Hüdayi Arıkan Ünye radar üssünde görevli, ikisi İngiliz biri Kanadalı üç teknisyeni evlerini basarak rehin almışlar, 28 Mart’ta rehinelere birlikte Kızıldere’ye gelmişlerdir. Burada Sinan Kazım Özüdoğru, Ömer Ayna, Saffet Alp, Sabahattin Kurt, Ahmet Atasoy, Ertan Saruhan ve Nihat Yılmaz ile buluşurlar.

Rehinelere karşılık Deniz’lerin idamının durdurulmasını isteyen Mahir Çayan ve arkadaşları, taleplerini şu şekilde bildirirler:

¹⁶⁷ Kaya Ataberk, *Mahir Yaşamı ve Mücadelesi*, İleri Yay., İstanbul, 2008, ss.140-143.

¹⁶⁸ Çelen, ss.110-112.

- 1-İnfazlar derhal duracak
- 2-Hiçbir yurtsever devrimci asılmayacak
- 3-En çok 48 saat içerisinde bu konuda Türkiye radyolarından infazların durdurulduğu hakkında yayın yapılacak

Fakat talepleri yerine getirilmemiş, 30 Mart sabahı saklandıkları köy muhtarına ait ev kuşatılmıştır. Bölgeye çok sayıda ağır silahlarla donatılmış resmi ve sivil güçler gelir. “Teslim olun ve rehin aldığımız teknisyenleri serbest bırakın” çağrıları ise; arkadaşlarını kurtarmak için böyle bir eyleme girişen Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından reddedilir. 30 Mart 1972 saat 17.00’da kuşatılmış olan köy evine ateş açılmış, bombalarla yerle bir edilmiştir.¹⁶⁹

Kızıldere’de Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) kurucularından Mahir Çayan, Dev-Genç Merkez Yürütme Kurulu üyesi Hüdayi Arıkan, Fatsalı şoför Nihat Yılmaz, Fatsalı öğretmen Ertan Saruhan, Ünyeli çiftçi Ahmet Atasoy, Dev-Genç Genel Sekreteri Sinan Kazım Özüdoğru, Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneği Yönetim Kurulu üyesi Sabahattin Kurt, “Hava Kuvvetleri Proleter Devrimci Örgütü’nün kurucusu olarak aranan üsteğmen Saffet Alp, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) kurucularından Cihan Alptekin ve Ömer Ayna ile kaçırılan üç İngiliz teknisyen Charles Turner, Gordon Banner ve John Law katledilmiş, Dev-Genç Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü ise ertesi gün samanlıkta sağ olarak bulunmuştur.

Mahir Çayan ve arkadaşları Kızıldere’de yargısız infazla öldürülmüştür. Kenan Evren Mahirlerin Kızıldere’de yargısız infazla Özel Harp Dairesi timlerince öldürüldüğünü anılarının 431. sayfasında şu sözlerle doğrulayacaktır:

“...(Demirel) Özel Harp Dairesi’ndeki personeli teröristlerle mücadelede kullanmamızı ve onlarla çete savaşı yapmak suretiyle öldürülmelerini, vaktiyle de bu teşkilatın böyle kullanıldığını söyledi. (1971 Sıkıyönetim dönemindeki Kızıldere olaylarında kullanılan personeli kastediyordu). Bu hal tarzına şiddetle karşı çıktım. Büyük emeklerle kurulan bu teşkilatın görevinin bu olmadığını, vaktiyle yanlış kullanıldığını, ben Genel Kurmay Başkanı olduktan sonra Özel Harp Teşkilatını esas

¹⁶⁹ A.g.e., ss.112-113.

görevine yönelttiğimi, tekrar kontrgerilla söylentilerinin ortaya atılmasına müsaade edemeyeceğimi söyledim.”¹⁷⁰

“Tarihe “Kızıldere Olayı” olarak geçen olayla, 68 Hareketinden çıkan devrimci demokrat geleneğin ilk önder kuşağı ortadan kaldırılmıştır. Bu ölümlerin devrimci demokrasi üzerindeki etkisi ağır olur: THKP-C ve THKO önderliğini yitirmekle kalmamış, iki örgüt de atomize olarak kısa sürede dağılmıştır.”¹⁷¹

Mahir Çayan, 68 öğrenci-gençlik hareketinin baş aktörlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun eylemciliğinin yanı sıra özellikle teorisyenliği sonraki nesil(ler) üzerinde büyük bir etki oluşturacaktır. 1973’ten sonra öğrenci-gençlik hareketi içerisinde yer alan gençler üzerinde yapılan gözlemler, onların en çok Mahir Çayan’dan etkilendiğini göstermektedir.¹⁷²

D- DENİZ GEZMİŞ, YUSUF ASLAN VE HÜSEYİN İNAN’IN İDAMI

1.THKO Davası’nda Ankara 1 no.lu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi’nce Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan “Anayasa’nın tümünü ya da bir kesimini başkalaştırma ya da kaldırmaya ve bu yasa ile kurulmuş olan Büyük Millet Meclisi’ni düşmeye ya da görevini yapmasını yasaklamaya zorla kalkışma” suçunu işledikleri gerekçesiyle Ceza Yasası’nın 146/1. Maddesi’nce ölüm cezasına çarptırılmasına karar vermiş, kararın Meclisçe onaylanmasından sonra 6 Mayıs 1972 günü idamlar gerçekleşmiştir.¹⁷³

TBMM Tutanaklarına göre Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanun tasarısına verilen oylamanın sonucu ise şu şekildedir:

¹⁷⁰ A.g.e., ss-113-115.

¹⁷¹ Tarkan Tufan, *Mahir Çayan’ın Hayatı ve Fikirleri Bir Devrimcinin Portresi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2014, s. 167-168.

¹⁷² Turhan Feyizoğlu, *Mahir On’ların Öyküsü*, Ozan Yay., İstanbul, 2007, s. 549.

¹⁷³ Kabacalı s.223.

(Kabul edilmiştir.) Üye Sayısı: 450, Oy verenler: 323, Kabul edenler:273, Reddedenler:48, Çekimseler: 2, Oya katılmayanlar: 118, Açık üyelikler: 9¹⁷⁴

İdamların gerçekleştiği an ise tutanaklara şöyle geçer;

“...Deniz Gezmiş ilk olarak gardiyanlar odasına alınmış, cezaevi müdürü Selahattin Eren bu hükümlünün daha evvelce kapalı cezaevinde bulunduğunu, hükmün buna ait olduğunu bildirdiği gibi, mahkeme heyetinden Başkan Tuğgeneral Ali Elverdi ile mahkeme zabıt kâtabi İsmet Ok dâhil, mahkum edilen Deniz Gezmiş’in bu şahıs olduğunu beyan etti. Deniz Gezmiş de mahkumiyet hükmünün kendisine ait olduğunu beyan etmesi üzerine kendisine dini telkinat yapılmayı arzu edip etmediği sorulduğunda dini telkinatı istemediğini bildirdi, müteakiben adli tabip Dr. Sait Altay ile cezaevi tabibi Cahit Ünlüsoy tarafından sanığın muayenesi yapıldı, şuurunun yerinde olduğunu, infaza mani herhangi bir hastalıkları bulunmadığını beyan etmeleri üzerine hüküm firkası kendilerine okundu. Hiçbir diyeceği olmadığını bildirmesi ve başkaca söyleyecek bir sözü de olmadığını, pişmanlık duymadığını beyan etmesi üzerine beyaz gömlek giydirildi ve son söz olarak da hiçbir şey söylemeyerek bilahare saat 01.25’te sehpa çıkarken de (suç unsuru bulunduğundan 16 kelime yazılmadı) dedi ve ip boynuna geçirildi, müteakiben de ipi boynuna geçiren cellat tarafından da altındaki sehpa çekildi, böylece doktorların arada sırada muayeneleri ile hükümlü Deniz Gezmiş 2.15’e kadar askıda kaldı, bu arada hüküm firkasını ihtiva eden yazılı levha da boynuna takıldı, 2.15’te sehpadan indirildi, daha sonra diğer odada beklemekte bulunan Yusuf Arslan başgardiyanlar odasına alındı ve Deniz Gezmiş’in 2.15’te tamamen ölmüş, hayatiyetini kaybetmiş olduğunu doktorlar beyan ettiler. Bu arada Deniz Gezmiş babasına sehpa çıkmadan evvel bir mektup yazarak bunda ölümünün nedametle karşılanmasını istemediğini, kendisinin Taylan Özgür’ün yanına gömülmesini istediğini, kitaplarının küçük kardeşine verilmesini istediğini, annesini, ağabeyisini, kardeşini devrimciliğinin ateşi ile karşıladığını beyan eder bir mektup da bıraktı.

Daha sonra başgardiyan odasına alınan Yusuf Arslan, cezaevi müdürü Selahattin Eren’e sorulduğunda, Yusuf Arslan’ın daha önce cezaevinde yattığını, kendisinin bu

¹⁷⁴ TBMM Tutanakları, *İdam Görüşmeleri Deniz Gezmiş Yusuf Arslan Hüseyin İnan*, Alter Yay., Ankara, 2011, s. 489.

şahıs olduğunu beyan etti, mahkeme başkanı Tuğgeneral Ali Elverdi ile zabıt katibi İsmet Ok'tan sorulduğunda, mahkemece ölüm cezasına hükmedilen şahısın bu kişi olduğunu beyan ettiler. Yusuf Arslan tarafından daha önce de babasına ve bütün akrabalarına hitaben yazdığı iki adet mektup Savcı Yardımcısı Sami Uğur'a verildi ve bunların her ikisinin de babasına teslimi istendi. Kendisine dini telkinatta bulunulması istenip istenmediği sorulduğunda dini telkinat istemediğini beyan etti. Adli Tabip Dr. Sait Altay ile cezaevi tabibi Cahit Ünlüsoy tarafından yapılan muayenesinde kendisinde infaza mani bir hastalık olmadığını, şuurunun yerinde olduğunu beyan ettiler. Hükümlü dahi şuurunun yerinde olduğunu, infaza mani hali bulunmadığını beyan etmesi üzerine beyaz gömlek giydirildi. Rigi marka bir kol saati ile üzerinde bulunan 17 lira 25 kuruşu Savcı Yardımcısı Sami Uğur'a teslim etti, bilahare hüküm özeti kendisine okundu, bir diyeceği olmadığını, hükmün de kendisine ait olduğunu beyan etti, bilahare sehpa çıkarken (suç unsuru bulunduğundan 26 kelime yazılmadı) dedi. Bilahare daha önceden temin edilen cellât tarafından saat 2.25'te ip boynuna geçirildi, altındaki masa ve sandalye çekildi, sanık boşlukta kaldı, saat 2.50'ye kadar askıda kaldı, 2.50'de cesedi muayene eden tabipler, ölümün vukua geldiğini beyan etmeleri üzerine sehpadan indirildi.

Daha sonra diğer odada bulunan Hüseyin İnan gardiyanlar odasına alındı, kapalı cezaevi müdürü Selahattin Eren'den sorulduğunda bu hükümlünün de daha evvelden kapalı cezaevinde kaldığını, kendisinin Hüseyin İnan olduğunu beyan etmesi üzerine kararı veren Mahkeme Başkanı Tuğgeneral Ali Elverdi ile Mahkeme Zabıt Kâtibi İsmet Ok'tan sorulduktan hükmün şahısa ait olduğunu bildirdiler, son arzuları sorulduktan bir diyeceği olmadığını, daha evvelden babası Hıdır İnan'a yazdığı, baba, anne, kardeşlerime, yakın akrabalarım, başlıklı bir mektubu Savcı Yardımcısı Sami Uğur'a 21 lira 95 kuruş parası ile telsim etti, hükümlüyü muayene eden Adli Tabip Dr. Sait Altay ile cezaevi tabibi Cahit Ünlüsoy, sanığın infaza mani hiçbir hastalığı olmadığını, infazın yapılabileceğini beyan etmeleri üzerine beyaz gömlek giydirildi, hüküm özeti kendisine okundu, bu mahkûmiyet hükmünün kendisine ait olduğunu bildirmesi üzerine sehpa yerine getirildi ve saat 3.00'te daha evvelden temin edilen cellatlar tarafından ip boynuna geçirilmeden evvel hiçbir menfaat gözetmeden halkımın mutluluğu için çalıştım ve bu bayrağı taşıdım, bundan sonra bunu Türk halkına emanet ediyorum,

yaşasın Türkiye'nin bağımsızlığı, yaşasın devrimciler, kahrolsun faşistler, dedi ve ip daha evvelden temin edilen cellatlar tarafından saat 3.00'te boynuna geçirildi, 3.25'e kadar askıda kaldı, hükümlüyü muayene eden yukarıda isimleri yazılı tabipler ölümün vukua geldiğini beyan etmeleri üzerine 3.25'te sehpadan indirildi, cesetler bilahare Ankara Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü'ne teslim edildi. 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kurulu ve Yargılama Usulü Kanununun 244,647 sayılı cezaların infazı hakkında kanunun 2.ceza infaz kuralları ile tevkif evlerinin yönetimine ve cezaların infazına dair tüzüğün 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. ve TCK'nın 43. Maddesi gereğince, usulü dairesinde infazların tamamen yapıldığı anlaşılmış olmakla, cesetlerin Belediye Mezarlıklar İşleri Müdürlüğü'ne yazılan bir müzekkere ile aileleri kabul ettikleri takdirde cenazelerin merasim yapılmadan kendilerine verilmesi, kabul etmedikleri takdirde defnedilmesi için Emniyet Müdürlüğüne teslim edilerek Mezarlıklar Müdürlüğüne gönderildi, bu zabıt usulü dairesinde cezaevi müdürünün odasında aşağıda imzaları yazılı şahıslar huzurunda tekrar okunarak imza edildi.6/5/1972 ...¹⁷⁵

Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının avukatı Halit Çelenk idam gecesi yaşadıklarını ise şöyle anlatacaktır;

“Ankara Sıkıyönetim 2 numaralı Askeri Mahkemesi tarafından verilen idam kararı Askeri Yargıtay'ca onanmış, TBMM ve Cumhuriyet Senatosu'nda yapılan “acil” acil görüşmelerle de kararların yerine getirilmesine oy çokluğu ile karar verilmişti. İnfazların yakın olduğunu maalesef hissediyorduk. 6 Mayıs 1972 günü saat 00.30'da sivil emniyet görevlilerince evimden alındım ve olağanüstü güvenlik önlemlerinin alındığı yollardan geçerek Ankara Ulucanlar Merkez Cezaevi'ne götürüldüm.

Avukat Mükerrerem Erdoğan da başka bir araba ile ceza evine getirilmişti. Üstümüz arandıktan sonra on-on beş albay ve bir üst teğmenin beklediği kapı altına geldik. Burada da ceplerimizi boşaltmamız söylendi. Bir görevli tüm giysilerimizi, çorap ve ayakkabılarımıza varıncaya dek aradı. Cebimden çıkan Bellergal şişesini alıkoydular. Kapıdan küçük avluya girdik. Karakavağın sol yanına demir bir sehpanın kurulmuş olduğunu gördüm. Ankara İnfaz Savcısı Sami Uğur bizi karşıladı ve

¹⁷⁵ Halit Çelenk, *İdam Gecesi Anıları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2002, ss. 95-98.

Denizlerle görüştüreceğini söyledi. Bu arada tashihi karar talebimizin Askeri Yargıtay’ca reddedildiğini bildirdi. Biz bu konuda bilgimiz olmadığını ve kararın bize tebliğ edilmediğini ve kararı görmek istediğimizi söyledik.

İnfaz Savcısı kararın “bugün” alındığını söylerken Ankara Savcısı Fazıl Alp yanımıza gelerek Resmi Gazete’yi gösterdi ve infaz için tüm gereklerin yerine getirildiğini söyledi. Biz Yargıtay kararını görmek istediğimizi yineledik. “Kararlar yanımdadır, size göstereceğim,” dedi.

Biz ayrıca diğer sanıklar hakkındaki bozma kararına göre, 353 sayılı yasanın 226. maddesine dayanarak infazın ertelenmesini istediğimizi ve bu konudaki başvurumuza da bir yanıt alamadığımızı söyledik. Fazıl Alp söz konusu dilekçede ileri sürdüğümüz itirazları infazın ertelenmesini gerektirir nitelikte görmediklerini söyledi. Bu konuşmadan sonra bizi başgardiyanın odasına aldılar.

Deniz elleri arkadan kelepçeli olarak avluya bakan bir koltuğa oturtulmuştu. Birkaç görevli kol ve omuzlarından tutmaktaydı. Ayaklarında da her iki ayağı asma kilitle kilitlenmiş bilek kalınlığında prangalar vardı. Odada 25 kadar yüksek rütbeli subay, emniyet ve cezaevi görevlileri bulunuyordu. Tevfik Türing ve Ankara Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi Başkanı Ali Elverdi de bunlar arasındaydı.

Deniz beni ve Mükerrerem’i görünce bizleri görmekten memnun olduğunu belli edercesine gülümsedi ve bize “Hoş geldiniz” dedi. Masanın üzerinde bir Samsun paketi vardı. Deniz bir görevlinin ağzına verdiği uçlu bir sigarayı içiyordu. Baktığımızı görünce “İki gün öncesine dek ‘Birinci’ içiyorduk. İki günden beri sonucu bildiğimizden, hiç olmazsa iki gün uçlu sigara içelim dedik,” dedi ve ekledi: “Geldiğinize sevindim. Ölüme nasıl gittiğimizi gözlerinizle görüp yarın ki kuşaklara doğru anlatasınız diye sizlerin olaya tanık olmanızı istedik. Daha önce de söylemiştim. Bizleri Cebeci Mezarlığı’nda Taylan’ın yanına gömün.”

İnfaz Savcısı “Deniz, kendini nasıl hissediyorsun,” diye sordu. Deniz başını ona doğru kaldırdı ve gülerek, “Çok mutluyum ve rahatım,” dedi. Savcı yine “Avukatlarına bir şey söyleyecek misin,” diye sordu. Deniz, “Söyleyeceklerimi söyledim” diye

yanıtladı. İnfaz savcısı ile birlikte Deniz'in yanından ayrılıp bitişik odaya, Yusuf'un yanına gittik.

Bu odada da birkaç albay ve gardiyanlar vardı ve Yusuf da Deniz gibi elleri arkadan kelepçeli, ayaklarında prangalar, bir sandalyede oturmaktaydı. İki yanında ikişer gardiyan, omuzlarından tutuyorlardı. Yusuf da bize hoş geldiniz dedi ve o her zamanki rahat ve sakin haliyle "Bu saatte bizim için sizler de yorulduunuz, bizim için çok çalıştınız, hepsi için çok teşekkür ederiz" diye ekledi.

Eşi Hacettepe Hastanesi'nde doktor olan Avukat Mükerrer Erdoğan'a kardeşinin tedavisi için yardımcı olmasını rica etti. Tekrar ikimize dönerek babasının sağlık durumu ve infazlardan haberi olup olmadığını sordu. Çok sakin ve her zaman yaptığı gibi gülümseyerek konuşuyordu bizimle.

Bir arzusu olup olmadığını sorduğumuzda ise Deniz'i görmek istediğini söyledi. İnfaz savcısı Sami Uğur bu talebi reddetti. Buna karşın biz kendisine idam hükümlülerinin son arzularını yerine getirmenin bir gelenek olduğunu ve bunda da hiçbir sakınca olmadığını, üç hükümlünün birbirleriyle görüşürülmeleri gerektiğini söyledik. Ve sonra Hüseyin'le görüşmeye gittik.

Hüseyin'in de arkadaşları gibi elleri arkadan kelepçeliydi ve ayağında prangalar, iki gardiyan sağ ve sol omuzlarından tutmaktaydı. Kapıda iki albay duruyordu. Hüseyin'de arkadaşları gibi bizi görünce gülümseyerek "Hoş geldiniz dedi" dedi. Daha sonra "Çok teşekkür ederim," diye ekledi ve babasının Ankara'da olup olmadığını ve infaz hakkındaki bilgisinin olup olmadığını sordu. "İnanıyoruz ki bu mücadele bizimle bitmeyecektir," dedi.

İnfaz savcısı, ona da "Avukatlarına söyleyeceğin bir şey var mı," diye sordu. O ise "Son sözümü sehpa da söyleyeceğim," diye yanıtladı savcıcıyı. Odadan çıktık ve koridorda ağlamaklı duran imamla karşılaştıktan sonra tekrar Deniz'in bulunduğu odaya girdik. Deniz babasına son mektubunu yazdırmaktaydı. Daha sonra infaz savcılığı üç gencin son kez görüşmesine izin verdi ve Yusuf ve Hüseyin teker teker Deniz'in bulunduğu odaya götürüldüler ve son kez kucaklaştılar.

Bu görüşmelerden sonra Deniz'i ayağa kaldırıp ceplerini boşalttılar. Deniz'in cebinden 11.50 TL çıktı. İnfaz savcısı Deniz'e mahkeme kararını okudu ve bir diyeceği olup olmadığını sordu. Deniz, kararın kendisine ait olduğunu ve bir diyeceği olmadığını söyledi. İnfaz savcısı, odaya gelen iki sivil doktora Deniz'in infaza engel bir hastalığı olup olmadığını sordu; onlar da uzaktan Deniz'e bakarak olmadığını söylediler. Savcı suurunun yerinde olup olmadığını sordu. "Yerinde," diye yanıtladılar soruyu.

Savcı ve doktorlar aralarında bunları konuşurken Deniz onlara bakarak gülümsüyordu. Sonra beyaz ölüm gömleğini başından geçirdiler. Uzun uğraşlardan sonra ayaklarındaki prangalar çözüldü ve Deniz ayaklarındaki bağları çözüp postallarını bize göstererek "Postallarımın bağlarını bağlamaya bile vakit bulamadan apar topar buraya getirdiler bizi," dedi. Görevli postalları bağladı. Deniz ayağa kalktı ve "Allahısmarladık, cezaevindeki tüm devrimcilere selam, onları benim için tek tek öpün," diyerek metin adımlarla avluya doğru yürüdü. Sehpaya gelindiğinde elleri bağlı olduğundan gardiyanın yardımı ile masaya çıktı. Masanın üzerindeki tabureye kendi çıkmak ve ilmiği boğazına geçirmek istedi ama iki katlı ve dar olan ilmik buna izin vermedi. Gardiyan çift ilmiği genişletip Deniz'in boynuna taktı. Ve Deniz gür sesiyle şu sözleri söyledi:

"Yaşasın tam bağımsız Türkiye. Yaşasın Marksizm Leninizmin yüce ideolojisi. Yaşasın Türk ve Kürt halklarının bağımsızlık mücadelesi! Kahrolsun emperyalizm! Yaşasın işçiler ve köylüler!"

İnfaz savcısı son kelimelerde "Çek! Çek!" diye bağıyor cellâda. Deniz kendi taburesini tekmelemeye çalışırken cellât arkadan tabureye vurdu ama boyu uzun olan Deniz'in ayakları masaya değmekte. Savcı "Masayı da çek!" diye haykırdı.

Masayı da çektiler. Saat 01.25 Deniz uzun beyaz gömleği içinde ipte ağır ağır dönmekte... İnfazın yapıldığı avlu subaylarla dolu... Ortada bir karakavak... Merkez Komutanı Tefvik Tüning kısık gözleri ve anlamsız bakışlarıyla, Ali Elverdi ise ağzında sigara, donuk ve duygusuz bir bakışla infazı izliyorlardı...

İdamdan on dakika sonra doktorlar Deniz'e yaklaştılar ve nabzını yokladılar ve hala nabzının attığını söylediler. İçimiz burkuldu ama hiçbir şey yapamamanın acısı

yüreğimizi yaktı. Bu gecikmenin ipe çift ilmik atılmasından doğduğunu ve bunun bir işkence olduğunu, ilmiğin teke indirilmesini söyledik.

Bu konuşmaları duyan doktor, “Üzülme, sandalye çekilip düşme meydana gelince boyun kırılır, beyinle bağlantı kesilir ve artık acı duymaz,” dedi. İnfaz savcısı kelepçelerin çözülmesini emretti. On beş dakika sonraki doktor kontrolünde nabzın hala attığı anlaşıldı. Saat 02.15’e dek beklendi ve son bir muayeneden sonra Deniz ipten indirildi.

Biz başgardiyanın odasına alınan Yusuf’un yanına döndük. Yusuf da babasına ve köy halkıyla akrabalarına bir mektup yazmıştı. Mektupları infaz savcısı aldı. Yusuf kıvanç dolu bir sesle Deniz’in sesini duyduğunu söyledi ve karşısında oturan ve Emniyet Birinci Şube müdürü olduğu anlaşılan bir kişiye işkencelere hala devam edip etmediklerini ve çocuğu olup olmadığını sordu.

İnfaz savcısı doktorları çağırıp Yusuf’un bir hastalığı olup olmadığını sordu ve son kararı okuyarak bir diyeceği olup olmadığını sordu. “Yok,” diyen Yusuf’un da Deniz gibi cepleri arandı ve cebinden 17.25 TL çıktı. Beyaz ölüm gömleği giydirilen Yusuf’u odadan çıkarıp götürdüler. Yusuf sehpanı altında şunları söyledi: “Ben ülkem bağımsızlığı ve halkımın mutluluğu için şerefimle bir defa ölüyorum. Sizler, bizi asanlar, şerefsizliğinizle her gün öleceksiniz! Biz halkımızın hizmetindeyiz. Sizler Amerika’nın hizmetindesiniz. Yaşasın devrimciler! Kahrolsun faşizm!”...İnfaz savcısı bağıırıyor “Çek! Çek!” Ve infaz sona eriyor.

Üçüncü kez başgardiyanın odasına gittik ve Hüseyin odaya getirildi. Hüseyin bize ayağındaki spor ayakkabıları göstererek “Babam yarın ayağımdaki bu ayakkabıları görünce, oğlumun doğru dürüst bir ayakkabısı bile yokmuş diye üzülecek. Ayakkabımı bile giyemedi apar topar buraya getirdiler... Ona ayakkabılarımın cezaevinde kaldığını söyleyin...” dedikten sonra babasına yazdığı mektubu savcıya verdi.

Savcı doktorlara alışıl gelmiş soruyu tekrarladı ve Hüseyin’e kararı okuduktan sonra beyaz gömleğini giydirdiler. Hüseyin’in cebinden 21.95TL çıktı. Avluya doğru yürürken gülerek bize döndü ve “Hadi eyvallah! Şekibe ablaya selam,” diye seslendi.

Tabureye çıkmadan masanın üzerinde yüksek sesle şunları söyledi: “Ben şahsi hiçbir çıkar gözetmeden halkımın mutluluğu ve bağımsızlığı için savaştım. Bu bayrağı bu ana kadar şerefle taşıdım. Bundan sonra bu bayrağı Türk halkına emanet ediyorum. Yaşasın işçiler ve köylüler ve yaşasın devrimciler! Kahrolsun faşizm! İnfazı kendi yaptı...

Bu son infazdan sonra çıktığımız müdür odasında savcı bize tashihi karar istememizin reddedildiğine dair Askeri Yargıtay kararını okudu. İnfaz savcısı ise tutanak yazıcısına infaz yazdırmaktaydı. Deniz, Yusuf ve Hüseyin’in son sözlerine gelince, Mükerrer Erdoğan ve ben, bu sözleri çok dikkatle dinlediğimizi ve belleğimizde tuttuğumuzu ve bunları tutanağa geçirmeyi düşünüyorlarsa aynen geçirilmesi gerektiğini söyledik. Sözleri yineledik ve orada bulunanlar da doğruladılar. Son sözler aynen tutanağa geçirildi.

Ali Elverdi tutanağın bir örneğini aldı ve önümden geçerken “Siz avukat olarak vazifenizi fazlasıyla yaptınız. Ama bu iş başka iş,” dedi...

Sokağa çıkma yasağı olduğundan Savcı Fazıl Alp, Mükerrer ve beni bizim eve bıraktı...

Eve girer girmez çocuklarımdan birisini daktilonun başına geçirdim ve Mükerrer Erdoğan’la birlikte Denizlerin son sözlerini kâğıda döktük... Bu iş bittikten sonra Mükerrer balkona ve ben de yatak odasına gittik ve bir süre orada kaldık...”¹⁷⁶

Deniz Gezmiş’in yakın arkadaşlarından, aynı cezaevinde kalan Oral Çalışlar da o geceyi anılarında şöyle anlatır;

“Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan 6 Mayıs sabaha karşı Mamak Askeri Cezaevi’ndeki hücrelerinden alınarak Ankara Ulucanlar Kapalı Cezaevi’ne götürüldüler. Ayakları elleri zincirlerle bağlıydı.

Biz onların yanı başındaki bir koğuştaydık. Cezaevinin çevresinde olağanüstü bir hareketlilik yaşandığını fark ettiğimizde, Denizleri almaya geldiklerini anladık.

¹⁷⁶ Mustafa Balbay, *Halit Çelenk Anlatıyor Denizlerin Davası*, Cumhuriyet Kitapları, 2.baskı, İstanbul, Haziran 2012, ss. 50-57.

Biraz sonra cezaevi koridorlarındaki gürültüler arttı. Zincirli kapılar şakırtılar içinde açılıyor, içeriye birtakım üniformalılar giriyor ve kapılar yeniden kapanıyordu.

İnfazların Ulucanlar Cezaevi'nde yapılacağını biliyorduk. Bu hazırlıkların da onun için olduğunu tahmin etmemiz zor değildi. Koridora bakan demir kapılar akşam sayımlarından sonra kapanıp, zincirlendiği için Denizleri görmemiz mümkün değildi.

Denizleri götürüyorlardı. Deniz'in, "Eyvallah arkadaşlar," dediğini duyduk. Onun sesini son kez dinlemiştik. Bizlere veda ediyordu. Yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu. Arkadaşlarımızı yanı başımızdan alıp idama götürüyorlardı. Koğuşta hepimiz birbirimize bakıyorduk ve sesimiz çıkmıyordu. Götürdüler onlar...

Radyodan idam edildiklerine dair Sıkıyönetim bildirisini dinledik. Sabah oldu. Sayım yapıldı. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Havalandırma kapısı açıldı. Sessizce dışarıya çıktık. Yine kimse konuşmuyordu. Sert adımlarla atılan volta sesleri dışında çıt çıkmıyordu."¹⁷⁷

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamları tüm yurttaki büyük yankı uyandırır. 6 Mayıs günü gazetelerde idamlara ilişkin haberler geniş yer bulur. Cumhuriyet Gazetesi'nin 6 Mayıs günkü manşetinde "İdam Edildiler" denerek, idam hükmü ve idamların gerçekleştiği gece anlatılmıştır. Ayrıca, Deniz Gezmiş Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın kısa özgeçmişine ilişkin bir de bölüm yer alır.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Oral Çalışlar, *Denizler İdama Giderken*, Everest Yay., İstanbul, 2011, s.10-11.

¹⁷⁸ Cumhuriyet, 6 Mayıs 1972.

4. BÖLÜM

“78 KUŞAĞI”

ÖĞRENCİ HAREKETLERİ

1- 12 MART REJİMİ VE ÖĞRENCİ-GENÇLİK HAREKETLERİ

Öğrenci-gençlik hareketi boyutunda önemli bir süreç olan 1968 dönemeci, 12 Mart askeri müdahalesiyle noktalandı. Ve artık her anlamda yeni bir süreç başlamıştı.

12 Mart, Türkiye kapitalizminin içine düştüğü derin ve yapısal ekonomik bunalımı, bir yönetme krizini çözmek için gelmişti.

“Darbeden sonra bir “beyin hükümeti” oluşturulmuş ve devletin sermaye partileri arasındaki çekişmelerin üstünde yeniden örgütlenmesine girişilmiştir. “Balyoz” ve “Fırtına” gibi adlarla, şiddet uygulamalarıyla kitle hareketi bastırılır. “Sol” cunta tasfiye edilir. Birçok ilerici aydın tutuklanır. TİP, Dev-Genç ve öğretmen örgütleri, sol yayınlar kapatılır. THKP ve THKO, TKP/ML önderleri katledilir. 1961 anayasası birkaç kez değiştirilerek getirdiği hak ve özgürlükler esaslı biçimde budanır. 12 Mart acil geliş nedeni olan siyasal programı süratle uygulamıştır.”¹⁷⁹ 12 Mart, halk yığınlarına önemli zararlar vermiş, Türkiye’nin gelişimini belirli ölçüde geciktirmiştir. Türkiye’de solun yaşadığı en yoğun ve büyük tecrübe olmuştur.¹⁸⁰

12 Mart’tan çıkışla birlikte Türkiye’de gençlik hareketinin çok daha örgütlü bir sürece girdiği görülmektedir. 12 Mart sol harekete önemli bir darbe vurmuş olmasına rağmen, solun kitleler üzerinde kazandığı saygınlığı ve etkiyi silememiş, aksine daha popüler olmasına neden olmuştur. Bu miras 1974’den sonra yeniden örgütlenen fraksiyonlara büyük bir destek ve kolaylık sağlar.¹⁸¹ Fakat buna rağmen, 1974’ten sonra, 1960-1970 döneminden farklı olarak sosyalist harekete aydınların katılımının azaldığı görülmektedir. 12 Mart’ın baskıcı uygulamaları, aydınları hareketin dışına

¹⁷⁹ Haluk Yurtsever, *Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türk Solu*, El Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 265-267.

¹⁸⁰ İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart Tarihteki Yeri ve Sonuçları*, C.2, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 280.

¹⁸¹ Haluk Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş Türk Solu 1960-1980*, Yordam Yay., İstanbul, 2008, s. 183.

itmeyi başarmıştır. Bu durum ideolojik ayrılık ve bölünmelerin daha çok uluslararası kaynaklı olmasına neden olur.

Diğer yandan, 1974-1980 döneminde işçi sınıfının siyasallaşması ve eylemliliği dönemin en önemli özelliğidir. Bu süreçte; DGM, Tariş, Yeni Çeltek vb. direnişler, büyük katılımlı 1 Mayıs kutlamaları gerçekleşir.¹⁸²

Bu süreçte dikkat çeken bir diğer nokta da; Marksist solun büyük bir çoğunluğunun, Kemalist düşünce ile arasına mesafe koymuş olmasıdır. Önceleri geniş bir etki yaratan Kemalist çizgideki Mihri Belli ve çevresi, gençlik üzerindeki etkisini kaybetmiştir.¹⁸³

Sağ'da ise; 12 Mart'a kadar gerçekleşen kısmen kitlesel, kısmen de silahlı-sopalı-molotof kokteylli eylemler ve çatışmalar, 1974'ten sonra daha organize ve küçük grupların silahlı propaganda eylemlerine dönüşmüştür.

Ülkücülerin organize olmaları ve solun üniversitedeki boykot ve işgal eylemlerine katılmamaları, hatta önlemek yönünde girişimleri bu süreçte daha da artar.¹⁸⁴

12 Mart döneminde kapatılan “Ülkü Ocakları” 1974'te “Ülkü Ocakları Derneği” adıyla yeniden kurularak, sola karşı saldırıların ve silahlı eylemlerin merkezi olmuştur. “Milliyetçi Cephe” hükümetlerinin iktidarda olduğu süreçte de güvenlik güçlerince korunur.

Soldaki örgütler de zaman zaman ülkücüleri hedef alan saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Bunun yanında “Milliyetçi Cephe” hükümetinin koalisyon ortaklarından Milli Selamet Partisi'ne bağlı kadrolar ile ülkücüler arasında da çatışmalar yaşanır.¹⁸⁵

“1975'in Kasımı'nda Ankara Ülkü Ocakları'ndan Alparslan Gümüş öldürülmüştür. Ve bu olay, 12 Mart'tan beri ilk sağ görüşlü öğrencinin öldürülmesi

¹⁸² A.g.e., s.180.

¹⁸³ Murat Belge, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'tan Sonra)*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s. 1959.

¹⁸⁴ Erol Kılınç, *İhtilal İhtiras ve İdeal 68 Kuşağı Hakkında*, Ötüken Yay., İstanbul, 2012, s. 242.

¹⁸⁵ Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Gürer Yay., İstanbul, 2007, s. 230.

olayıdır. Oysa o tarihe kadar öldürülen öğrencilerin hepsi de sol görüşlüdür ve sayısı 22'dir. Bu, adeta artık Türkiye'de yaşanacakların ipuçlarını vermektedir.”¹⁸⁶

12 Mart rejiminden sonra 1974'te başlayan siyasal cinayetler 1976'dan sonra hızla artmış, 1980'de iyice tırmanmıştır. Yaşanan bu olaylar, hiç kuşkusuz gençlik-öğrenci olayı olmaktan çok “anarşi” eylemleridir. Ölen ve öldürüp cezaevine giren öğrenciler olmasına rağmen, olayların perde arkasında başka aktörlerin olduğu ise hiçbir zaman açıklıkla ortaya konulamamıştır.¹⁸⁷

2- SİYASAL VE SOSYAL İSTİKRARSIZLIK DÖNEMİ: 1973 GENEL SEÇİMLERİ VE SONRASI

1973'te yeniden başlayan siyasal hayat, 12 Mart öncesine göre parçalı ve kırılmalı bir şekilde, koalisyonlar ve azınlık hükümetleri biçiminde olmuştur.¹⁸⁸ Örneğin; 1973 genel seçimlerinden sonraki 6 yıl içinde 7 hükümet kurulur. Ortalama olarak hükümetlerin ömrü bir yılın altına düşmüş; her yeni hükümet yeni pazarlıklara ve yozlaşmalara, siyasal alanda kaosun büyümesine adeta davetiye çıkarmıştır.¹⁸⁹

12 Mart'ın ardından 1973 yılında yapılan ilk seçimlerde, İnönü'ye karşı giriştiği liderlik yarışını kazanan Bülent Ecevit büyük bir başarı elde etmiştir. Seçim sonuçlarına göre: CHP 185, AP 149, MSP 48, DP, 45, CGP 13, MHP 3, TBP 1, bağımsızlar 6 milletvekilliği kazanır.

Aslında bu Ecevit'in değil solun zaferidir. 12 Mart, devrimci hareketi tüm baskılara rağmen engelleyememiş, aksine sol hareket öğrenci ve işçi çevrelerinde yaygınlaşarak güç kazanmıştır. Bu süreçte sol söylemlerle öne çıkan Ecevit'in CHP'si bir anlamda devrimcilerin “ektiğini”, “biçmiştir”.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Barış Yetkin, *Kırılma Noktası 1 Mayıs 1977 Olayı, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yay., Antalya, 2007, s. 19.*

¹⁸⁷ Kabacalı, s. 231.

¹⁸⁸ Adem Çaylak-Cihan Göktepe vd., *Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 491.

¹⁸⁹ A.g.e., s. 515.

¹⁹⁰ Tuncay Çelen, *Denizler'den Terzi Fikri'ye Türkiye*, İmge Kitapevi, Ankara, 2011, s. 152.

Sağda ise, ilk kez derin bir parçalanma yaşanmış ve bir kesimi sosyal demokrasi ile ittifaka girmiştir. Koalisyon pazarlıklarının en önemli maddelerinden birisi de genel af konusu olmuştur.¹⁹¹

14 Ekim 1973'te yapılan genel seçimlerinden en yüksek oy oranına sahip olarak çıkan CHP, hükümeti tek başına kurabilecek sandalye sayısına sahip olamadığından CHP-MSP koalisyonu kurulur. Böylelikle; 12 Mart sonrasının ilk hükümeti 26 Ocak 1974'te kurulmuştur. Başbakan Bülent Ecevit, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'dır. İçişleri Bakanlığına Oğuzhan Asiltürk (MSP) getirilirken, Dışişlerine Turan Güneş (CHP) getirilir. Ayrıca bu yeni hükümette; Hasan Esat Işık (CHP) Milli Savunma Bakanı, Şevket Kazan (MSP) Adalet Bakanı; Deniz Baykal (CHP) Maliye Bakanı olarak görev yapacaklardır.¹⁹²

12 Mart sonrasının ilk hükümetini bekleyen en önemli sorun ise; kuşkusuz özgürlükler ve demokratikleşmedir. Cezaevleri aydınlarla, devrimcilerle doludur ve işkenceler de sürmektedir.¹⁹³

CHP-MSP koalisyonunun bozulmaya başlamasıyla birlikte terör eylemleri de tırmanmaya başlar. Verilere göre; 1971'de şiddet olaylarında ölenlerin sayısı 22, 1972'de 22, 1973'te 15 iken 1974'e gelindiğinde 35 olmuştur.

Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde ise şiddet olayları ve ölümler daha da artacak sayıları yüzlere, giderek binlere ulaşacaktır.¹⁹⁴

“Gerekirse sola karşı bir milliyetçi cephe kurulur” diyen Süleyman Demirel, kitlelerin sağ partilerden uzaklaşmaya başlaması üzerine çözülmeyi durdurabilmek amacıyla en uygun politika olarak “gerginlik” yaratmayı ve böylelikle de sağ partilerin bir araya geleceği bir hükümetin kurulmasını sağlamayı gündeme getirmiştir.

Aralık 1974'de “sola” karşı olan partilere bir mektup gönderen AP, DP'nin bölünmesiyle de sağ partilerin birleşmesini sağlayarak koalisyon oluşturabilecek sayıya

¹⁹¹ Oral Çalışlar, *Mamak Askeri Cezaevi Anılar (1971-1980)*, Everest Yay., İstanbul, 2010, s. 47.

¹⁹² Çelen, s. 154.

¹⁹³ A.g.e., s. 155.

¹⁹⁴ Server Tanilli, *Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009, s. 67.

ulaşmıştır. Böylelikle 31 Mart 1975’de AP, MSP, MHP, CGP’den oluşan 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur.¹⁹⁵

Gençlik hareketi yönünden Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde dikkati çeken en önemli olay faşist işgallerin yaygınlaşması olur. Bu işgallerin ilk örnekleri Milliyetçi Cephe’den önce yavaş yavaş görülmeye başlanmış, Milliyetçi Cephe’nin iktidar olmasıyla birlikte artış göstermiş ve giderek birçok üniversite, yüksekokul ve lisede yaygınlaşmıştır. Bu süreçte sağcı öğrencilerin polisin açık desteğiyle okulları ele geçirdiği, birçok öğrencinin dövüldüğü, yaralandığı ve öldürüldüğü olaylar yaşanır.¹⁹⁶

Özellikle 1. Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde yaygın bir gençlik örgütüne sahip bu olan MHP’nin ve bir ölçüde de MSP’nin bakanlıklardaki etkisi artmış, ayrıca “Ülkücü” yani MHP gençliği, sokaklarda kendini daha çok hissettirmeye başlamıştır. Ayrıca bu süreçte, Dev-Yol ve Dev-Sol gibi deneyimli sol örgütler de eylemlerini sürdürür. Böylelikle sağ ve sol gruplar arasındaki çatışmalar artmış ve giderek tırmanmaya başlamıştır.

Bu dönemde gerçekleşen iki olay ülkede yaygın bir tedirginliğe ve endişeye neden olur. Biri, ülkücü MHP’li gençliğin 19 Mayıs 1976’daki resmi törenlerde cumhurbaşkanı ve başbakanın önünde, Başbuğ olarak adlandırdıkları Türkeş’e yaptığı “tanzim gösterisi”, diğeri ise hala hafızalardan silinemeyen 1 Mayıs 1977’de Taksim’de gerçekleşen mitingde 40 kişinin ölümüne neden olan olaylardır. Miting alanına bakan binaların çatılarına mevzilenmiş kişilerce açılan ateş sonucu ortaya çıkan bu olay tarihe “Kanlı 1 Mayıs” olarak geçecektir. “Daha sonra ortaya çıkan yeni bilgilerin ışığı altında bakıldığında olayları başlatan kıvılcımın arkasında devletin derin güçleri olduğu anlaşılacaktır. Kanlı 1 Mayıs olayları, 12 Eylül darbesi ile sonuçlanacak kanlı eylemler zincirinin, daha doğrusu provakasyonlar zincirinin ilk halkası olmuştur.”¹⁹⁷

¹⁹⁵ Engin Höke, *1960’lardan 1980’e Gençlik ve Mücadelesi*, Simge Yayınevi, İstanbul, 1989, s.97-98.

¹⁹⁶ A.g.e., s. 107.

¹⁹⁷ Adem Çaylak, Cihan Göktepe vd., s. 503.

A- 12 MART SONRASI İLK GENÇLİK ÖRGÜTLENMELERİ VE BÖLÜNMELELER

1973 Ekim’inde yapılan genel seçimlerden sonra “12 Mart rejimi” sona ermiş, öğrenciler yeni örgütlenmelere yönelmişlerdir. Daha çok siyasal konulara yönelen bu oluşumların birçoğu da silahlı eylemlere sürüklenerek anarşi hareketleri içinde yer alır.¹⁹⁸

Dolayısıyla 1974 yılı, Türkiye’de sol hareketin, 12 Mart rejimi ya da döneminden sonraki, yeniden başlangıç tarihi olur. 1974-80 dönemi, bir yandan 1960’lı yılların izlerini taşıyan, bir yandan da gerçekleştiği toplumsal ortamın yeniliklerini yansıtan bir dönem olmuştur. Ve bu dönem kendisinden sonrasına taşıdıklarıyla günümüzde de önemini koruyan ve hafızalarda derin izler bırakan bir dönemdir.¹⁹⁹

12 Mart rejiminden ve 1973 genel seçimlerinden sonra kurulan ilk öğrenci gençlik örgütü “İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği” (İYÖKD) olur.

Bir yandan üniversite gençliğinin akademik ve demokratik taleplerini dile getiren İYÖKD, diğer yandan da “25. Kuruluş Yıldönümünde NATO’yu Protesto Kampanyası” (Nisan 1974) gibi eylemlere girişir.

1974 ilkbaharında, belediyenin otobüs biletlerine yaptığı zamlara karşı protesto kampanyası başlatan İYÖKD, 12 Mart sonrasının ilk izinsiz yürüyüşünü Laleli-Aksaray arasında düzenler. Yapılan bu eylemler karşılığını bulmuş, belediye öğrenci biletlerine zam kararını geri almıştır.

Dernek, “İleri” adlı bir de dergi çıkarır. Fakat derginin yayını 6. Sayısından sonra, bürosunun polis tarafından basılmasıyla sona erer.

Farklı fraksiyonlardan öğrencilerin bir araya geldiği İYÖKD, daha çok 12 Mart öncesinin Dev-Genç’ini örnek almıştır. İYÖKD’nin yönetiminde yer alanların bazıları katıldıkları eylemler nedeniyle tutuklanır. Dernek İkinci Kongresini yapmış fakat amaçlanan birlik sağlamamıştır. Çok geçmeden de mahkemece kapatılır.²⁰⁰

¹⁹⁸ Kabacalı, s. 226.

¹⁹⁹ Yurtsever, *Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türk Solu*, s. 268.

²⁰⁰ Kabacalı, s. 226.

İYÖKD'yi, “Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği” (ADYÖD) izlemiştir. Ne var ki bu dernek de uzun ömürlü olmaz. ADYÖD, 1974'te sıkıyönetim tarafından kapatılır.²⁰¹

İYÖKD'nin kapatılmasından sonra 1976'da İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği (İYÖD) kurulmuş ve dernek “Devrimci Gençlik” adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Fakat “Cepheci” grubun ağır bastığı bu dernekte bölünmeler sonucu her biri ayrı bir silahlı örgüt olan MLSPB Acilciler ve Kurtuluşçular ortaya çıkar.

1976 Kasım ayında bazı üniversite gençlik derneklerinin birleşmesiyle Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DGDF) kurulur. Bu federasyon Dev-Genç adını kullanmaktadır. Fakat 12 Mart öncesinin Dev-Genç'inden gerek oluşum süreci, gerek işleyişi, tüzüğü ve en önemlisi de izlediği yol bakımından farklıdır. Bu federasyonun kısa bir süre sonra bölünmesiyle de Dev-Yol ve Dev-Sol ortaya çıkar.

Bir diğer oluşum da 1977'de kurulan Yurtsever Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (YDGF) dur. Bu federasyon; THKO, THKP-C/M-L (Halkın Yolu-Militan Gençlik) ve Halkın Gücü (Partizan) yanlılarınca oluşturulmuştur. YDGF, diğerlerinden farklı olarak, üniversite gençliğinin yanı sıra liseli öğrenci gençliği ve işçi-köylü gençliği de kapsamayı amaçlar. Hatta işçi gençliği hareketin merkezine koymayı öngörmüştür. Bu amaçla Liseliler Birliği, Emekçi Gençlik Büroları, Emekçi Gençlik Dernekleri kurmaya çalışan YDGF'nin Aralık 1978'de sıkıyönetim ilan edilmesinin ardından birçok şubesi kapatılır. Bir süre yarı-legal çalışan YDGF, son kongresini illegal olarak yapar.

“1974 sonlarında “sosyalist devrimci” çizgideki militanlarca Genç Sosyalist Birliği (GSB) kurulur. Hem öğrencileri hem de işçileri kapsamayı hedefleyen (ilk merkez yürütme kurulunu oluşturan kuruculardan dördü öğrenci, üçü işçidir) örgütün amacı, tüzüğünde şöyle açıklanmıştır:

“GSB Derneği emekçi ve öğrenci gençliğin gönüllü birliği olup, genç kuşağın ekonomik, sosyal, kültürel ve politik hakları için mücadele eder. GSB Derneği mevcut yasa yolundan mücadele ederek gençliğin temel demokratik haklarının gerçekleştirilmesi için bütün olanaklarını kullanır. GSB Derneği'nin etkin mücadelesi

²⁰¹ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, İmge Kitapevi, Ankara, 2008, s. 255.

kalıcı dünya barışına ulaşılması, dünya halklarının kardeşliğinin sağlanması içindir. Özellikle antidemokratik, militarist, milliyetçi-şovenist eğilim ve akımlara şiddetle karşı çıkar. GSB Derneği, emekçi ve öğrenci gençliğin birliği olarak genç insanların yurtsever ve demokratik dayanışması içinde eğitilip yetiştirilmesi için çalışır. Kollektif çalışmalara, eğitim ve seminerlerle üyelerinin toplumsal bilinçlerini geliştirir. GSB Derneği gençlerin ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık ve ruhsal gelişimini sağlayan ve koruyan faaliyetlerini yukarıda belirten prensipler doğrultusunda yapar. GSB Derneği'nin önemli görevlerinden biri de, gençliğin sosyal ve mesleki çıkarlarını koruyan ve sağlayan yığın örgütlerini aktif olarak desteklemektir. GSB Derneği aynı amaçlı demokratik işçi, öğrenci ve yükseköğrenim kuruluşlarıyla dostluk bağları kurar. GSB Derneği partilerden ve diğer kuruluşlardan bağımsızdır. Ancak bütün sosyalist ve demokratik güçlerle birlikte çalışmaya çaba sarfeder. GSB Derneği aynı amaçlı gençlik örgütleriyle ve genç insanlarla dostça ilişkiler kurmayı ve dünya gençliğinin dayanışmasına yardımcı olmayı amaçlar.”

Sosyalist Gençlik adlı bir dergi de yayımlayan GSB İstanbul, Ankara ve İzmir’de örgütlenir. Fakat dernek kısa bir süre sonra Devlet Güvenlik Mahkemesi kararıyla kapatılır ve kimi yöneticileri tutuklanır. GSB’nin kapatılmasından sonra ise yerine Genç Sosyalist Devrimciler Birliği kurulur. Örgütün ilk bildirisinde şöyle denilmiştir:

“GSB olarak kurulduğumuzda belirttiğimiz gibi ve yine bugüne kadar geçen sürede verdiğimiz mücadelede ispatlamaya çalıştığımız gibi biz büyük önder Lenin’in şu sözünü şiar edindik: “Gençlik, öğrenci ve daha çok işçi gençlik mücadelenin sonucuna karar verecektir.”

Eğer biz, toplumun uzlaşmaz sınıf çelişkileriyle bölündüğünü ve bu anlamda iki büyük sınıf, proleterya ve burjuvazi arasındaki amansız sınıf mücadelesinin her alanda sürdüğünü, toplumun kurtuluşunun ancak proleteryanın örgütlü ve uzlaşmaz mücadelesiyle başarıya ulaşacağına inanıyorsak ve yine gençliğin de toplumun çeşitli sınıf ve tabakalarından gelen genç insanların oluşturduğu bir sosyal grup olduğunu kabul ediyorsak gençliğe ve onun mücadelesine yaklaşımımız, gençliğin yerini tespitimiz, toplumdaki sınıfsal bölünmeler temeli üzerine yükselecektir.

Bu anlamda işçi sınıfının bir parçası, ayrılmaz ve önemli bir parçası olarak genç işçiler ve çıraklar, gençlik içindeki mücadelenin en temel ve belirleyici unsurudur. Biz mücadelemizi ve önerilerimizi bu temel üzerine inşa ettik. Ve etmek zorundayız da.”²⁰²

Gençlik Federasyonlarının yanı sıra kimi üniversitelerde Öğrenci Temsilcileri Konseyi (ÖTK) kurulur. İlk olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde kurulan ÖTK, Başlıca iki eylemde etkin olur: “Bunlardan ilki, “sağcı” öğretim üyelerinden Prof. Hasan Tan’ın rektörlüğe getirilmesi üzerine giriştiği protesto eylemi, ikincisi altı ay süren öğrenci boykotudur. “Ülkücüler”in kampüs önünde öğrencilere saldırmasını protesto etmek üzere başlatılan boykot, “geniş bir katılımı ve ‘derslere girmeme’ veya ‘okula gelmeme’ gibi pasif bir tarzda değil; eylem boyunca üniversite etkinliklerinin gerçekleştirildiği ve dar bir kadronun etkinliği yerine kitlenin aktif katılım ve etkinliğinin sağlandığı bir eylem olarak” sürdürülmüştür.

Boykot sırasında öğrenciler karikatür yarışması ve futbol karşılaşmaları düzenlerler, boykotla ilgili bilgilere yer veren bir gazete çıkarırlar, sokaklarda bildiri dağıtırlar...”

ÖTK’nin seçimleri sıkıyönetimin ilanından sonra yapılmıştır. Fakat üniversite yönetimi, temsilciliği kabul etmeyince ÖTK yarı legal bir konuma geçer. Etkinliklerini 12 Eylül 1980 askeri darbesine, hatta 1981’e kadar sürdüren ÖTK’nin benzer modelleri Boğaziçi Üniversitesi’nde ve 1978’de Gazi Eğitim Enstitüsü’nde ve Ankara’daki bazı liselerde uygulandıysa da ODTÜ’deki ölçüde etkin olamamıştır.²⁰³

12 Mart darbesinin etkilerinin geçmesi ve 1974’te genel affın çıkmasından sonra siyasi partilerin kuruluşu da başlamıştır. Bunların başlıcaları; Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP), Türkiye İşçi Partisi (TİP), Türkiye Emekçi Partisi (TEP), TİP’in ilk genel başkanı Mehmet Ali Aybar’ın kurduğu Sosyalist Parti ve 1957’de kapatılmış olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın Vatan Partisi’ni canlandırmak amacıyla kurulan Vatan Partisi.

“Soldaki siyasi partiler arasındaki bölünmüşlük, gençlik örgütleri arasında da yankı bulur. Özellikle Sovyet Komünist Partisi tezlerini savunanlarla, Çin Komünist Partisi (özellikle Mao’nun) tezlerini savunanlar arasındaki karşılıklı suçlamalar doruktadır. Mao yanlıları, diğer grubu “Sosyal Emperyalist” nitelmesiyle suçlarken,

²⁰² Kabacalı, ss. 227-230.

²⁰³ A.g.e., s. 228-229.

onlar da Maocu ve ÇKP yanlılarını “sosyal faşist” biçiminde suçlar. Gençler arasında bu iki akımın yanı sıra Che Guavera ya da Arnavutluk lideri Enver Hoca'nın düşünceleri doğrultusunda sorunları tahlil edenler de bulunur. Bu bölünmüşlük, gerici sağ militanların saldırılarını da daha bir etkinleştirmiştir.²⁰⁴

1971 sonrasında sol örgütlenmede gerçekleşen önemli bir gelişme de Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'nin (TİİKP) kurulmasıdır. Doğu Perinçek başkanlığında kurulan bu parti adında “İhtilalci” olmasına rağmen hiçbir zaman silahlı mücadele yoluna girmemiştir.

Düşünsel olarak Mao Zedong çizgisinde yer alan, devrimin yolunun halk savaşından geçtiğine inanan bu hareket, kırsal alanda birkaç cılız girişimde bulunmak dışında ciddi bir adım atamamıştır.

1972'de ilan edilen sıkıyönetimle birlikte örgütün yurtdışına gitmemiş olan tüm üyeleri yakalanır. Daha sonraları ise bu grup tarafından Doğu Perinçek başkanlığında siyasi partiler kurulmuşsa da bu partiler de kapatılmış ve bunların devamını oluşturarak günümüze kadar gelmiştir.²⁰⁵

Bu süreçte (1974-1980) Türkiye'de sol hareketin çok örgütlülüğü, bölünme ve birlik sorununun bir sonucudur. Bölünmüşlük örgütlerin çokluğundan değil, daha çok 1960'ların TİP'i, MDD'si ölçülerinde sosyalist potansiyeli toplayamamasından kaynaklanmıştır.

Diğer yandan Türkiye solunun en uç noktalarında yer alan birbirlerine ters ve hatta düşman olan hareketlerin aynı ya da benzer konumları paylaştıkları, aslında sanıldığından çok daha fazla ortak yanlar taşıdıkları da bir gerçektir.²⁰⁶

B-“KANLI 1 MAYIS” (1MAYIS 1977)

1977 yılı grev ve direniş gibi işçi hareketlerinin yoğunlaştığı bir yıldır.²⁰⁷ 1977 yılının ilk aylarında Türkiye'de ekonomik anlamda büyük sorunlar yaşanır. Milliyetçi Cephe hükümetinin bu ikinci döneminde, karanlık bir süreçten geçilirken, Ekim

²⁰⁴ Çavdar, s. 253-255

²⁰⁵ A.g.e., s.205-206

²⁰⁶ Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş Türkiye Solu 1960-1980*, s. 179

²⁰⁷ Mete Tunçay, *“Siyasal Gelişmenin Evreleri”*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans., C.7, İstanbul, 1983, s. 1990.

1977’de yapılması gereken genel seçimlerin 5 Haziran’da yapılması kararlaştırılır. Erken seçim kararının alınmasıyla birlikte terör olaylarında da artış gözlenir. “1977 yılının ilk üç ayında 59 yurttaş öldürülken, kararın alınmasından sonraki üç ayda öldürülenlerin sayısı 133’e yükselecektir.”

Görülüyor ki, Türkiye’de toplumsal kırılmanın gerçekleşeceği 1 Mayıs 1977 gününün çok öncesinde tahrikler doruk noktasına ulaşmıştır. 1 Mayıs 1977 günü gazeteleri okuyanlar, Taksim Alanı’nda bir olay çıkacağına artık kesin gözüyle bakarlar.²⁰⁸

30 Nisan günü Ahmet Kabaklı Tercüman’da, “adeta kehanette bulunurcasına” şunları yazmıştır:

“Yarın 1 Mayıs... DİSK, TİP ve CHP militanları yarın İstanbul, Ankara ve bütün yurdu kana bulaması mümkün kışkırtma ve tecavüz hareketlerine girişebileceklerdir! Yarın, komünist bayramı 1 Mayıs’ı Türkiye’de de bayram ilan etmek için ortalığı velveleye verecekler, kalabalıklar toplayıp yürütecek ve bağırıacaklardır. Polisle vuruşmaları muhtemeldir, cinayetler işlenebilir, mallara canlara kıyabilirler(...) DİSK’li militan veya aldatılmış zümreler, THKO ve her türlü sosyalist partililer, yarın büyük şehirlerin meydanlarında kanlı olaylar çıkartmaya bakacaklardır. Polislerimizin, şehit ve yaralı vermemek için, en iyi tarzda techiz olunmasını... Olaylar çıkartacak Maoculara Lenincilerin anında yakalanması için her türlü tedbirin alınmasını...”

Yine aynı gazetede Rauf Tamer 1 Mayıs günü şöyle der: “Bugün mühimdir. (...) Arabalar tahrip edilecek. Camlar kırılacak. İnşallah aldanınız ama kanlar akacak. Çeşitli solcu gruplar arasında solagan kavgasıdır bu... En mühimi de, CHP’yi desteklemeye karar vermiş kuruluşların, anlaşılmaz (gibi görünen) bir çekişmesidir. (...) Bu günü iyi yaşayınız sevgili okuyucular. Olaylara ve sokaklara iyi bakınız. Ve CHP’nin kimlerle kolkola olduğunu görünüz. Fakat: MSP, MHP, DP ve CGP’li vatandaşlar sokağa çıkmadıkları halde yine bir iftiraya maruz kalırlarsa şaşırmayınız.”²⁰⁹

²⁰⁸ Barış Yetkin, ss. 20-23.

²⁰⁹ Alpay Kabacalı, *1977 Yılında Sağcı Basın Ne Dedi*, Derinlik Yay., İstanbul, 1977, s. 19.

1 Mayıs 1977 günü, yüzbinlerce insan Taksim’de toplanır. İşçi Bayramı, toplumun her kesiminden insanın alanı doldurduğu yığinsal bir kutlama görüntüsündedir.²¹⁰

“Olay günü İstanbul Emniyeti, 15 emniyet müdürü, 315 amir, 3094 polis memuru, 207 bekçi, 81 motorlu ekip, 9 panzer ile önlemlerini almıştır. Hatta bir jandarma birliği görev için hazır bulunur.”²¹¹

Gruplar alana bekletilerek yavaş yavaş alınır. Tüm gruplar alana girdiğinde de olay patlak verecektir. Bu durum ise, akıllara belirli bir “an”ın beklendiği sorusunu getirmektedir. Bu konuda İstanbul Cumhuriyet Savcılığı Toplum Suçları Savcıları tarafından hazırlanan iddianamede şöyle denmiştir:

“Olay çıkarma anı çok iyi hesaplanmıştır... Toplanan topluluk saat 10.00’den beri ayakta. Üstelik muhtemel bir provakasyon ve saldırıya karşı tetikte ve tedirgindir. Ayrıca, mitingin bitti bitecek anına gelinmiştir. Bu suretle topluluğun fiziksel gücü oldukça tükenmiş, dikkati dağılmış, dönüş hazırlığına da girmiştir. Alanda 100.000’in üzerinde bir kalabalık mevcut olup bunun bir bölümünü taşradan gelen, İstanbul’u ve alanı tanımayan öğretmenler, işçiler ve dernek mensupları oluşturmaktadır.”

Olayı başlatan ise, son ana değin alana girmesi geciktirilen gruplar arasından atılan bir el silah olur. Bu atış, bir işaret, bir paroladır.²¹²

Olay anında kürsüde bulunun DİSK’in Genel Başkanı Kemal Türkler, o anı şu şekilde anlatacaktır:

“...Konuşma başladığında rahatça gidiyordu iş. Belki bunu takip edenler vardı. Bu eylemi yaratmak isteyen veya yaratmak için görevlendirilmiş olan bir takım kişiler vardı ki, bunu takip ediyorlardı. Konuşmaya yeni başladı, daha en az şu kadar sürer diye bir hesapları vardysa, benim konuşma hızlı olarak nerdeyse sonuna gelmişti birden bire. Yani sonda üç dört tane slogan vardır, oraya gelmişti, bitecekti orda...”

²¹⁰ Mustafa Balbay, *78’liler 12 Eylül Sol-Kırımı*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2012, s. 66.

²¹¹ Barış Yetkin, s33.

²¹² A.g.e., s. 34-35.

O sırada bir atış yapıldı. Önce Adalet Partisi binasının olduğu yerden bir veya iki el silah atışı yapıldı, ondan sonra da Sular İdaresinin üzerinden üç el arka arkaya ateş yapıldı... Sular İdaresi yönünde karışma olunca, kürsünün karşı tarafındaki otelin bize göre sağ tarafından ateş edildi. Bir de otelin olduğu yerden bir ateş geldi. Fakat o kürsüye geldi doğrudan doğruya... Ondan sonra arkadaşlar hemen beni kürsüden çektiler aldılar aşağıya, önce kürsüyü hedef alan bir ateş şekli yoktu. Fakat karşı taraftan da bir ateş gelince kürsüyü hedef alarak, arkadaşlar beni acele aşağı indirdiler.”²¹³

Birkaç el silah sesi duyulduktan sonra Taksim alanı, ana baba gününe dönmüş, Sular İdaresi'nin ve İntercontinental Oteli'nin çatısında garip gölgeler görülmüştür. Kalabalık telaş içinde Kazancı Yokuşu'ndan inmeye çalışırken bir komyon da yolun tam ortasında durmaktadır. O sırada beyaz bir Reno otomobilden ateş edildiği görülür. Ve Kazancı Yokuşu, 1 Mayıs günü, ölüm tüneline dönmüştür...²¹⁴

“Olayın bilançosu korkunçtur...34 kişi yaşamını yitirir. Ancak olayın korkunçluğunun bir yönü, 34 kişiden 5'inin ateşli silah ile, geriye kalan 29 kişininse ezilme ya da sıkışmaya bağlı nefes yetersizliğinden boğulma sonucu ölmesidir. 200'den fazla insan da yaralanır. Bu yaralananlardan 34 kişisi de, vücudunun baş ve göğüs gibi öldürücü noktalarından ateşli silahla yaralanmışlardır. Tüm bu bulgular topluluğa doğrudan ateş edildiğini kanıtlamaktadır.”²¹⁵

Olaydan sonra hükümet olağanüstü toplantı kararı alır. Başbakan Süleyman Demirel: “Sıkıyönetim söz konusu değildir” demiş, Bülent Ecevit ise olayla ilgili yaptığı açıklamada “Seçimler yaklaştıkça tertipler yoğunlaşıyor, kışkırtmalara kapılmamak gerek” demiştir.²¹⁶

Haftalık yayınlanan Yeni Gündem Dergisi'nin olayların dokuzuncu yıldönümünde, 1986 yılındaki sayısında “Faili Meçhul Katliam” başlıklı yazıda şöyle denir:

²¹³ Nail Güreli, *1 Mayıs 1977 Türkiye Devrimcilerinin “İki 1 Mayıs” Belgeseli*, Ozan Yay., İstanbul, 2006, s. 170-171.

²¹⁴ Balbay, s. 66.

²¹⁵ Barış Yetkin, s. 93.

²¹⁶ Cumhuriyet, 2 Mayıs 1977.

“1 Mayıs 1977’de İstanbul/Taksim’de meydana getirilen kanlı olayla ilgili “asıl dava” bir türlü açıklanmamış, çünkü “asıl failler” bir türlü bulunamamıştı...”

Yazının devamında ise şu sorular dikkat çekmektedir: “Kimdi bu olayın asıl failleri, zamanında neden soruşturulamamış, bugüne kadar nasıl karanlıkta kalmıştı? İki başbakanın, Demirel ve Ecevit’in döneminde de bu olayın üzerine neden gidilmemişti?”²¹⁷

Ve her nedense bu sorulara bir cevap bulunamamış “Kanlı 1 Mayıs”ın failleri meçhul kalmıştır.

3- 12 EYLÜL’E GELİNİRKEN

Ana hatlarıyla 70’li yılları ele alan her araştırmacının karşısına çıkacak olan tablo; siyasal ve toplumsal alanda yaşanan yoğun kaos ve istikrarsızlıktır.

Bugün geriye dönüp baktığımızda, özellikle 1 Mayıs 1977’de başlayıp, 12 Eylül 1980’de sona eren önemli terör eylemlerinin büyük bir oranda derin devlet organizasyonu olduğu yolunda ciddi kuşkulara sahip olunmaktadır. Olayların gelişimine dikkatlice bakıldığında neden-sonuç ilişkisi bakımından bir analiz ve sentez yapıldığında; terör eylemlerinin darbeyi olgunlaştırmak ve meşrulaştırmak, sağ-sol, Türk-Kürt, alevi-sünni, dinci-laik gibi çatışmalar yaratarak sonra da “kurtarıcı” olarak gelip iktidarın ele geçirilmek istenmesinin amaçlandığı görülmektedir.²¹⁸

78’lere gelindiğinde, çok klasik bir söylemle sağ-sol çatışması gibi gösterilen terör ortamı aslında daha farklı bir zemine oturmuştur. Solun devrimi bir an önce gerçekleştirme çabasına karşılık, sağ eğilimler ülkeyi komünistlerden temizlemeye odaklanmıştır. Bunların sonucunda ise “katliam” olarak anılan eylemlerin hemen hepsi karanlık odaklardan beslenmiştir.²¹⁹ 78’in sonlarına gelindiğinde Kahramanmaraş’ta

²¹⁷ Yeni Gündem, S.8, 28 Nisan- 4 Mayıs 1986.

²¹⁸ Adem Çaylak-Cihan Göktepe vd., s.513.

²¹⁹ Balbay, s.63.

100 kişinin ölümüne neden olan olaylar, hükümeti, Ankara ve İstanbul'da dahil olmak üzere 13 ilde sıkıyönetim ilan etmek zorunda bırakmıştır.²²⁰

12 Eylül darbesinin hazırlığı kimi kaynaklara göre 1978'den itibaren, kimi kaynaklara göre ise, 1979 ortalarından itibaren başlamıştır. Yani darbe sürecinin başlangıcı ile ilgili bir itilaf yoktur. Ordu, 1979 sonlarında siyasilere bir uyarı mektubu göndermiş, fakat parti liderleri uyarıları üzerlerine almadıkları gibi somut bir işbirliğine de yönelmemişlerdir.²²¹

Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren, 12 Eylül 1980 günü radyo ve televizyonda yaptığı ve darbenin nedenlerini açıklayan konuşmasında:

“...Siyasi partiler, bu kritik dönemde milletin özlemle beklediği önlemleri almak yerine; iç gerilimi devamlı arttırarak, yıkıcı ve bölücü mihrakları büsbütün kışkırtarak, onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile adeta yarışircasına seçim yatırımları için zemin yaratma yollarını tercih etmişlerdir. İktidara gelen siyasi partiler, devlet teşkilatının bütün kademelerini kendi görüşleri doğrultusundaki kişilerle doldurarak, kamu görevlilerinin ve vatandaşlarımızın bir tarafa girerek kamplara bölünmesini zorunlu hale getirmişler, giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen kaynakların şekillenmesine ve kamu kuruluşlarında çalışanlarla, polis ve öğretmenlerin dahi birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olan partizan tutum ve davranışlardan vazgeçmemişlerdir. Böylece tarafsız halkımız, devletten beklediğini parti kapılarında aramaya mecbur bırakılarak devlet otoritesi yok olmaya, vatandaşların hak ve hukukunu korumak ve ona tarafsız hizmet götürmek yerine, devletin saygınlığı yavaş yavaş erimeyemahkum olmuş ve dolayısıyla ülkemizde tam otorite boşluğu teşekkül etmiştir.”²²² Diyecektir.

12 Eylül'e doğru, siyasilerin umursamazlığı ile birlikte sokaklardaki hareketlilik ve çatışmalar iyice artmış ve toplumun bütün katmanlarına yayılmıştır. Ölü ve yaralı sayısının her geçen gün arttığı, adeta bir iç savaş görüntüsünün ortaya çıktığı bu süreçte

²²⁰ Cüneyt Arcayürek, *Müdahalenin Ayak Sesleri 1978-1979*, Bilgi Yayınevi, 1985, s. 45.

“Maraş Katliamı”yla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Teylioğlu, *Kahramanmaraş Katliamı*, Um:ag Yay., Ankara, 2009 ve Mahmut Boğuşlu, *1960-1978 Olayları Anılar ve Yorumlar*, Kastaş Yay., İstanbul, 1995.

²²¹ Adem Çaylak-Cihan Göktepe vd., s.511.

²²² Çetin Yetkin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Kilit Yay., Ankara, 2011, s. 172-173.

artık askeri bir darbe için her şey hazırdır. Nitekim 12 Eylül 1980 sabahı sadece siyasetçiler değil, topyekün bir millet tank sesleriyle uyanır. Ve artık sahnede askerler olacaktır.²²³

²²³ Adem Çaylak-Cihan Göktepe vd., s.511.

5. BÖLÜM

68 VE 78 KUŞAĞI TEMSİLCİLERİNİN GÖZÜYLE ÖĞRENCİ-GENÇLİK HAREKETLERİ

1- OKAN YÜKSEL İLE YAPILAN 20.03.14 TARİHLİ RÖPORTAJ

SORU: Öncelikle röportajımızı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. “68 Kuşağı Öğrenci-Gençlik Hareketleri” ile ilgili bazı sorularım olacak. Siz 68 Hareketinin Türkiye’deki önemli temsilcilerinden birisiniz, bu anlamda vereceğiniz bilgiler bizim için çok değerli.

İlk olarak kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

CEVAP: Asıl ben teşekkür ediyorum. Tarihe tanıklık etmek üzere böyle zor ama anlamlı ve önemli bir görevi üstlendiğiniz için ben teşekkür ederim.

Babam Kilis’li annem Gaziantep’li. Şükriye hanımdan doğma Şevki beyden olma Okan Yüksel ben. 1944 doğumluyum. Babamın mesleği gereği çok şehirler dolaştık, bütün Anadolu neredeyse. Sonra İzmir’e gelmişiz. Kahramanlar Okulu’na kayıt olmuşum. Liseyi, Namık Kemal Lisesi’nde okudum. O yıllarda edebiyata çok ilgim vardı. 10 Kasım’larda 29 Ekim’lerde hep beni çıkarırlardı konuşmalara. Sonra üniversite hayatı derken gazetecilik yaşamım başladı. Gazetecilik yaşamımda da sadece ulus olarak ülke olarak bizim aydın olarak yetişmemizde katkıda bulunan borçlu olduğumuz halkımıza karşı borçlarımı ödeyebilmekten başka hiçbirşey düşünmedim.

Sonra üniversite yıllarında arkadaşlarımız oldu tabii; Denizler, Yusufklar, Hüseyinler, Mahirler, İbolar ve 68 kuşağı olarak o günlerden bugünlere gelirken ülkemizin “Tam Bağımsızlığı” anlamındaki her kavgada yer aldık.

SORU: 68 Kuşağını ve ruhunu nasıl tanımlarsınız? Nasıl başlamıştı 68 hareketi?

CEVAP: Genel bir panorama çizerek başlayayım: 27 Mayıs 1960 yılından sonra bizlerin “Ak Devrim” olarak dediği hareketten sonra, Türkiye’de 61 yılında kabul edilen Anayasa ile bir özgürlük açılımı başlamıştı. Bu anayasanın kabulünden sonra Türkiye’deki öğrenci hareketleri kendi kimliğini ve kişiliğini bularak bir takım eylemler gerçekleştirmeye başladı. Bu hareketler öncelikle öğrencilerin haklarını üniversitelerdeki katılımcılığın paylaşımcılığın, verilmesi gereken bir takım hakların elde edilmesi uğruna başladı. Sonra ki yıllarda ise şiarı, temel çıkış noktası “Tam Bağımsız Türkiye” kapsamındaydı. Bu doğrultuda biz gençlik olarak ülkelemize, topraklarımıza sahip çıkma anlamında mücadelenin içersine girerken şehitler vermeye başladık. Vedat Demircioğlu, Taylan Özgür gibi arkadaşlarımız devletin kolluk güçleri tarafından öldürüldüler. Ve sonra yığımsal bir şekilde bu mücadele genişlemeye başladı. Ve hareket noktası da özellikle Mustafa Kemal’in “bağımsızlık” ilkesiydi. Çünkü Mustafa Kemal sadece Nutuk’ta değil, Bursa Nutku’nda da ülkenin geleceğini ve bağımsızlığını ancak gençlerin yaratabileceğini, sağlayabileceğini bize bir anlamda emir olarak sunmuştu. Bizler de bu şiardan yola çıkarak, Türkiye’nin bağımsızlığı için emperyalizme karşı bir mücadele başlattık.

68 kuşağı da bu yıllarda politik kimlik olarak şekillenmeye ve o ruhu kazanmaya başladı diyebiliriz.

SORU: Dünya’daki 68 Hareketinin Türkiye’ye yansımaları nasıl olmuştu? Benzerlikler ve Farklılar üzerinde duracak olursak neler söylersiniz?

CEVAP: Özellikle Avrupa’da ve Güney Amerika’nın bazı ülkelerinde 68 hareketleri denilen tarihi değiştirecek bir takım hareketler vardı. Fakat Avrupa’daki hareketlerin temel çıkış noktası, onların kendi açıkladıkları deyimleriyle “savaşma seviş” anlamındaki bir hareketti. Çünkü onlar ülkelerinin sınıfsal anlamdaki emperyalist bir devlet yapısına bürünmeleri nedeniyle, emperyalist bir ülkede yaşanan insanlar, gençler olarak, emperyalizme karşı mücadele edemezlerdi. Ama Türkiye’deki hareket sadece emperyalizme karşı bir gençlik hareketi olarak başlamıştı. Tabi ki örgütlenmeler

gerçekleştirdi. Fikir Kulüpleri Federasyonu ile başlayan hareket, daha sonra Dev-Genç (Devrimci Gençlik Federasyonu)'ne dönüştükten sonra daha örgütlü ve daha nitelikli mücadeleler vermeye başlarken, bir yandan da bu genç kuşağın yok edilmesine yönelik bir takım operasyonlar gerçekleştiriyordu.

Bizler sadece bu ülkenin topraklarında yaşayan gençler olarak insanlarımızın özgür biçimde bağımsız bir toprakta yaşaması için eşitlikçi anlamda yaşam sürdürebilmelerinden başka hiçbir şey düşünmedik. Mücadelemiz sadece halkımız içindi.

SORU: Peki, sizin 68 hareketine katılımınız nasıl olmuştu?

CEVAP: Ben üniversite yıllarımda Ankara ve yurtdışında okuduktan sonra İzmir'e geldiğimde ilk eylemlerimiz İzmir'de gerçekleşti. O zamanlar tabii bu kadar çok üniversite filan yoktu, sadece Ege Üniversitesi vardı. Ege Üniversitesi'ne bağlı fakültelerle birlikte ayrıca bir de İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi vardı. Burada Süleyman Genç gibi, Aydın Ertem gibi öncü arkadaşlarımızla birlikte 6 Filo'ya tepki anlamında bugün Pasaport diye adlandırılan yerde mücadelelerle başlamıştık.

SORU: Siz hangi bölümdeydiniz?

CEVAP: Ben İktisat Fakültesi'ndeydim. Ankara ve Yurtdışındaki okulları terk edip geldikten sonra burada yeniden kayıt yaptırmıştım.

SORU: Neden ayrılmıştınız o okullardan?

CEVAP: Daha çok bireysel şekildeydi. Örneğin Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde, edebiyata yakın bulurdum kendimi, edebiyat okumaya çalışırken ders veren profesörün benim daha ortaokulda öğrendiklerimi anlatacak düzeyde eksik kalmasını görme nedeniydin. Kendimi edebiyata yatkın olarak gördüğüm için bu şekilde sadece bir diploma almanın ötesinde bir şey olamayacağını sezdim ve edebiyat üzerine yoğunlaşırken aynı zamanda da ekonomik anlamda yaşamımı sürdürebilmem için gazetecilik mesleğine başladım. Gazetecilik yaparken hem kültürün sanatın hayatın içinde olacaktım, hem de ekonomik anlamda kendi yaşamımı sürdürebilecektim. 60'lı yılların ortalarından itibaren gazeteciliğe başladım. Gazetecilikte bu aylarda 50. Yılı

doldurmuş oluyorum. Ekonomi, edebiyat, basın, spor alanında da 50'ye yakın kitap yazdım. Yüzlerce ödül verdiler. Ödül kazanmak için girmedim ama buna rağmen yüzlerce ödül verdiler. Ve hayatın her bir alanında da Mustafa Kemal'in tam bağımsızlık anlayışı çizgisinde mücadelenin her alanında yer aldım. Eylemlerde, mitinglerde, yazarak, söyleyerek bu mücadelenin içerisinde oldum.

SORU: Peki Okan Bey, pardon bey dememe kızıyorsunuz. Okan abi, politik kimliğiniz ne zaman oluştu?

CEVAP: Politik kimliğim daha 27 Mayıs İhtilali dönemlerinde oluşmaya başlamıştı. İşte, 13-14 yaşlarındaydım. Ağabeylerimin çoğu öğrencilik dönemlerinden falan bizlere emanet ettikleri kitaplar vardı, onları okurdum. Tabi 61 Anayasasının getirdiği özgürlükle birçok yayın da çıkmaya başladı. Karl Marx'ın kitaplarını okumaya başladım. Nazım'ın şiirleriyle büyümeye başladık. Gerçi o kitaplar basılmadan önce de ben sosyalist kitapları gizli de olsa ediniyor, okuyordum. Temel çıkış noktamız da, en çok etkileyen, Nazım Hikmet'in "Kurtuluş Savaşı Destanı" olmuştu.

Hayatımız sadece okumaya ve okudukça da edindiğimiz bilgiler çerçevesinde ülkemizin girdiği krizleri darboğazları ve soygun düzenini görerek bir mücadelenin içerisinde yer almam gerektiğine inandım.

SORU: Peki 68 Kuşağı neye başkaldırıyordu? Siz Türkiye'deki temsilcileri olarak nelere karşıydınız o yıllarda?

CEVAP: Türkiye'de biz, "tam bağımsızlık" ilkesinden hareket ederek emperyalizme karşı bir başkaldırı gerçekleştirdik. Elbette tabi öncesinde üniversite gençliği olarak; okuma hakkının yaygınlaştırılması, anlamsız bir takım katı kuralların yok edilmesi, üniversitede hocaların tutarsız davranışlarına karşı yönetimlere karşı bir isyan vardı. Ama bu isyanında temelinde de asıl emperyalizme karşı isyan vardı ve bu doğrultuda mücadele sürdü.

SORU: 12 Mart'a gelecek olursak, muhtıraya bakışımız nasıl olmuştu? Sol bir darbe beklentisi içerisinde miydiniz?

CEVAP: Böyle bir yanılgıya düşenler olmuştu. Buradaki temel yanılgı da şuydu: Mustafa Kemal dönemiyle kıyaslandı. Hâlbuki 40'lı yıllardan sonra Truman doktrini ile Marshall planı ile artık Amerika'nın uşağı durumuna getirilen bir Türkiye'nin eli kolu bağlanmıştı ve askeri sistem de bu doğrultuda oturtulmuştu. Paşaların tayini bile NATO ve Amerika güdümlü bir şekilde tayin edildiğine göre, ordudan devrimci bir hareket beklenemezdi. Bu hataya düşen arkadaşlarımız oldu, öncü yazar kadroların bir kısmı da bu yanılgıya kapılmıştı. Fakat daha sonra görüldü ki, aslında bu 12 Mart darbesi yükselen öğrenci gençliğin hareketini yok etmek ve bunun için de her türlü zulmü, öldürmeyi, asmayı gerçekleştirmek içindi. Eğer Denizlerin o günkü yaptıkları eylemlere karşılık yasalar gerçek anlamda uygulanmış olsaydı, verilecek ceza bu olmazdı. Yani sehpa göndermelerinin sebebi; bu bağımsızlık mücadelesini yok etmeye çalışmak ve gençliği korkutarak sindirmektir. Ama öyle olmadı. Denizler de zaten ölümden korkacak insanlar değildi. Böyle bir mücadeleye zaten ölümü kabullenerek girmişlerdi.

SORU: Mahir Çayan ve arkadaşları öldürülüyor, Deniz Gezmişler idam ediliyor..

CEVAP: Okuduğum okullardan biri de Mülkiye idi. Oradan tanıyordum Mahir'i. Mahir çok donanımlı, çok cesur bir arkadaşımızdı. Denizleri kurtarabilmek adına hayatını hiçe sayan bir dostumuzdu.

Tabii tarih durmuyor ve tarihin akışı içerisinde, bir mücadelede ölümü göze alan insanlar aslında belki fiziken yok edilebilirler ama ölümsüzlüğe kavuşmuş olurlar. Ve onlar da hala bizlerin ölümsüz yol arkadaşlarıdır. 68 Kuşağı olarak bu arkadaşlarımız bize büyük bir onur bıraktılar. Tabii bu onurla birlikte büyük de bir sorumluluk bıraktılar. Bizler de bu mirası bu kavgayı sürdürmek zorundayız. Bir; ülkemiz adına, bir de; arkadaşlarımız adına.

SORU: 1971'den 1974'e kadar bir durgunluk dönemi geçiriyor gençlik hareketi. Bu süreç hakkında bilgi verebilir misiniz?

CEVAP: O yıllar benim gazetecilikte ilerleme yıllarım olduğu için, sadece mücadele alanını değil, toplumsal, sosyal yapıyı da yaşayan biriydim. Çalıştığım gazetenin genel yayın müdürü de Atilla İlhan'dı, ünlü şairimiz. Bize çok yol göstermişti.

Tabi bu yıllar durgun geçmişti dediğiniz gibi. 12 Mart zulüm getirmişti ve gençlik de bu süreçte yeniden toparlanmaya çalışıyordu. Türkiye Öğretmenler Sendikası vardı, Dev-Genç vardı, kitleleri sokağa dökabilen yapıları bunlar. Böldüler parçaladılar ama bitiremediler tabi.

SORU: Peki, 1974 sonra yeniden örgütlenen gençlik aynı zamanda bir bölünme de yaşıyor. Sizce bu bölünmenin nedenleri nedir?

CEVAP: Tabi duygusal nedenler var, devletin ajan provakatörlerinin bölme çabaları var, insanların bireycilik anlayışlarının öne çıkması ve daha başka faktörler de bölünmede etkili oldu tabi.

SORU: Sonra 78 Kuşağı, mücadeleye başlıyor biliyorsunuz. 78'lilerin 68'lerden farkı neydi?

CEVAP: 78'liler denmesi ne kadar doğru bilmiyorum ama 68'lerin zindanlarda, sehpalarda yok edilmesi, dağlarda öldürülmesinden sonra 12 Eylül dönemiyle birlikte bir genç kuşak daha bu tür durumlarla karşılaştılar. Tabi onları nitelendirecek şekilde yaş grubu olarak o yıllara uyduğu için 78'liler denildi.

SORU: Peki, 1977 yılında gerçekleşen "Kanlı 1 Mayıs" ile ilgili neler hatırlıyorsunuz?

CEVAP: Sadece gençliğin değil, öğretmenlerimizin katıldığı, işçilerin kendi sınıf bilincine varmasının da etkisiyle büyük kitle eylemleri gerçekleşiyordu. İşçi sınıfının 1 Mayıs'larda yükselen bayrağını devletin artık yok etmesi için son gördüğü çare, devlet eliyle bu katliamı gerçekleştirmesiydi bence.

SORU: Peki Okan abi, o yıllarda sağ ve sol grupların çatışmaları hakkında neler söylersiniz?

CEVAP: Bu çatışmaların ortaya çıkmasında daha çok sağ kesimdeki arkadaşlarımızın hataları vardı. Ki bugün kendi refleksleriyle de hata yaptıklarını kabul ediyorlar. Devletin desteği ve kışkırtmasıyla sol kesime saldırılar gerçekleştirdiler. Hem bizim arkadaşlarımızın canlarına, hem kendi arkadaşlarının canlarına mal olduğunu ve daha nelere mal olduğunu ancak 12 Eylül darbesinden sonra algılayabildiler.

SORU: 12 Eylül'e gelen günlerde neler yaşadınız? Bekliyor muydunuz yeniden bir darbe olacağını, bunun değerlendirmelerini yapıyor muydunuz?

CEVAP: Mutlak bir şekilde olacağını bekliyorduk. Birçok arkadaşımız 12 Eylül darbesinden birkaç gün önce hem örgüt adına hem de kendi adlarına yaşamaları gerektiği için yurtdışına gitmek zorunda kaldılar.

12 Eylül göz göre göre, hepinizi yok edeceğim diyerek geliyordu ve bunu da gerçekleştirdi.

SORU: Son olarak eklemek istediğin bir şey var mı Okan abi, unutamadığın bir olay mesela?

CEVAP: O kadar çok var ki. 6 Mayıs 1972 Karşıyaka'dan sabah 9.15 vapuruna bindik gazetenin genel yayın müdürü Atilla İlhan bir şiir çalışmasını bitirirken bana okudu. Hani Ahmet Kaya'nın daha sonra bestelediği "Mahur Beste". Okurken ağlamaya başladı, ben de ağlamaya başladım. Gazeteye geldiğimizde bu şiiri okuduğunda bütün gazete ağlamaya başladı. Bütün İzmir ağlamaya başladı, bütün Türkiye ağlamaya başladı. Denizler için yazdığı şiirdi.

SORU: Teşekkür ediyorum Okan abi, ağzına sağlık.

CEVAP: Önemli değil İbrahim, her zaman beklerim. Başarılar.

Gazeteci-Yazar Okan YÜKSEL

2- NAİL YÜCE İLE 20.03.14 TARİHİNDE YAPILAN RÖPORTAJ

SORU: Öncelikle röportajımızı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. “68 Kuşağı Öğrenci-Gençlik Hareketleri” ile ilgili bazı sorularım olacak. Siz 68 Hareketinin Türkiye’deki önemli temsilcilerinden birisiniz, bu anlamda vereceğiniz bilgiler bizim için çok değerli.

İlk olarak kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

CEVAP: Ben 27 Aralık 1946 doğumluyum. Biz genelde 47’liler olarak biliniyoruz. Füzûzan Hanım’ın da bir kitabı vardır 47’liler diye o kitap bizi anlatır. Yani 68’de 20’li yaşlarda olan genç kuşağı anlatır.

Tabi bu 68 Kuşağının başlangıçları, 61 Anayasasından hız ve güç alarak geniş bir yelpaze şeklinde oluştu. Türkiye’de yapılan o gün için, bugün içinde aslında en ileri anayasa 61 Anayasası’ydı. Menderes döneminde yapılan zulümlerin ortadan kaldırmak için, demokrasi katliamını yok etmek için yapılan bir anayasaydı. Böylelikle özgürlük sınırları çok genişledi ve gençliğin uyanmasını sağladı.

Bugünlerde Menderesi göklere çıkarmaya çalışıyorlar ama Türkiye’de zulümlerin ilk olduğu, ilericilerin zulme ilk maruz kaldığı dönemler o dönemde başlamıştı.

Dolayısıyla biz de bu mücadele içerisinde girmeye, bu kavgaya o yıllarda başladık.

SORU: Politik kimliğinizin oluşumunda etkili olan faktörler nelerdi?

CEVAP: Ben İzmir Tepecik doğumluyum. Bugün Yenişehir diye geçer. Tepecik dediğimiz semt İzmir’in o dönem için, bugün de öyle, en az gelişmiş ve en yoksul kesimin olduğu yerlerdi. O yoksulluğun getirdiği belki, belki de o farklılıkları hissetmem etkili oldu. O zaman daha çok vatanseverlik ve Amerikan karşıtlığı gibi düşünceler taşıyorduk.

Bir de 50'li yıllarda Kore Savaşı olmuştu. O zaman Menderes Amerika ve NATO'dan bir takım ödünler alarak, bunun karşılığında Türk insanını Kore'ye savaşmaya göndermişti. Tabi bu tepki de alan bir şeydi. Ve ilk nüveler sanıyorum o zaman ortaya çıkmaya başlamıştı.

SORU: Peki Nail Bey, 68 ruhu dediğimiz şey nedir, nasıl tanımlarsınız 68 ruhunu?

CEVAP: 68 ruhu, başta söylediğim gibi 61 Anayasasının getirdiği özgürlük ortamında oluşmaya başlamıştı. Tabi bunun yanında dünyanın o günkü politik durumu da bizi etkilemişti. Batı'da, ilk olarak Fransa'da gençlik hareketleri başlamıştı.

Toplumların itici motor gücü gençliktir. Dolayısıyla bizim için de öyle oldu ve ön saflar da yer almaya başladık. İlk olarak, üniversitelerde özgürlük eğitimde özgürlük, daha demokratik bir Türkiye, daha demokratik bir sistem özlemiyle çıkmıştık yola ve bu da sosyalizm çizgisine ulaşmıştı. Tabi 68 ruhunu ve hareketini sadece bunlarla açıklamak da mümkün değil.

68'de Amerika'nın dünya hâkimiyeti de şekillenmeye başlıyordu. Bu da yurtseverlik ruhunun gelişmesinde etkili oldu.

Yani 68 ruhu, bağımsızlık ruhudur, demokratikleşme ruhudur.

SORU: Vietnam Savaşı çok etkili oluyor sanırım gençlik üzerinde?

CEVAP: Evet, en çok etkili olan faktörlerden biriydi. Kore ve Vietnam Savaşları antiemperyalist düşünceleri şekillendirmişti. Amerika'nın Vietnam'da yaşadığı, fiyasko diyelim, tüm dünyada devrimci hareketlerin öne çıkmasını sağladı.

Nasıl geçmişte Mustafa Kemal Kurtuluş Savaşı'nı verdiğinde bütün Afrika ülkeleri Asya ülkeleri etkilenmişti, Vietnam'ın muazzam zaferi Amerikan emperyalizmine karşı, özellikle az gelişmiş üçüncü dünya ülkeleri dediğimiz ülkelerde emperyalizmin yenilebilirliği düşüncesini güçlendirmişti.

SORU: Dünyadaki öğrenci-gençlik hareketlerinin Türkiye'ye yansımaları oldu, etkileri oldu dediniz. Farklılıklar var mıydı peki?

CEVAP: Tabi farklılıkların olmaması mümkün değil zaten. O yıllarda teknolojik olanaklar çok yoktu. Belirli miktarda televizyon var, belirli oranda gazete okuyan var. Zaten ülkemizin kültür seviyesi belli. Bu iletişimin elverdiği ölçüde haberdar olundu. Bir de her ülkenin kendine özgü coğrafi yapısı var tabi.

Batı toplumları Orta Çağ'dan beri kavga veriyorlar sisteme karşı, bizim ise sisteme karşı mücadelemiz Tanzimat'tan sonra filan başladı yani. Batı'daki ayaklanmalarla bizim gibi az gelişmiş ülkelerin ayaklanmaları da doğal olarak farklılık gösteriyor. Orada kendi sistemlerini koruyarak geliştirme şeklinde başladı, biz de yeni sistem kurma amaçlandı. Biz Türkiye'yi değiştireceğiz şiarıyla yola çıktık. Tabi bizim değişeceğiz diye yola çıktığımız çizgi onların belki 200-300 sene önce geldiği çizgiydi.

Ayrıca oradaki hareket kısa süreliydi ve daha çok onlar yaşamlarına dair şekillenmiş istiyorlardı. Üniversitelerde daha teknolojik bir eğitim vb. talepleri vardı. Ama biz de öyle değildi, mevcut düzene karşı bir hareketti, sosyalizmi getirmektir. Eşit insan, eşit hizmet, eşit ücret gibi.

SORU: Katıldığınız ilk eylem hangisiydi hatırlıyor musunuz?

CEVAP: İlk lise yıllarımda katılıyordum hatırladığım kadarıyla. Ben İzmir Atatürk Lisesi'nde okudum. Hep aydın insanların çıktığı bir liseydi. Gerçek Atatürkçü bir sistemde eğitim veriliyordu. Bir yanlış varsa kabullenmiyorduk ve dile getiriyorduk. Tabi o yıllarda taleplerimiz eğitim sorunlarına ilişkin daha çok.

SORU: O dönemde gençliğin esin kaynakları nelerdi, hangi kitapları okurdunuz?

CEVAP: Akşam gazetesinde Çetin Altan vardı onun yazılarını okurduk. Akşam gazetesi sol bir gazeteydi. Cumhuriyet Gazetesi'ni okurduk. İzmir'de Demokrat İzmir diye bir gazete vardı.

Kitap olarak da o zaman tabi “Felsefenin Temel İlkeleri”ni okumadan örgüte giremiyordun. Marx’ın, Lenin’in, Mao’nun yazılarını kitaplarını okurduk. Onun dışında Bulgaristan Komünist Partisi’nin yayınları çok geliyordu, yakın olduğu için. Yani sürekli okuyorduk, okumaya çalışıyorduk. Okumaya açtık, bizi biz yapan da zaten okumamızdı.

SORU: Peki hangi fraksiyona daha çok yakın hissediyordunuz kendinizi, yer aldınız içerisinde?

CEVAP: İlk olarak, fikirlerimizin geliştiği Sosyal Demokrasi Dernekleri, Fikir Kulüpleri FKF. Ve tabi bizim temelimiz Dev-Genç’ti. Biz, önemli bir bölümümüz “Ne Amerika Ne Rusya” demişizdir. Hep özgürlük istedik ve bu özgürlüğü isterken kendi sistemine karşı bir kavga veriyorsun, kendi siteminden çıkıp başka bir sistemin kölesi olmanın bir mantığı yok. Ne şekilde olursa olsun emperyalizme karşı durmak gerekir.

Benim temelde çizim hiçbir zaman değişmedi: yurtsever devrimci çizgi yani Dev-genç çizgisi. Mustafa Kemal Atatürk’ü lider olarak görüyorum.

SORU: 12 Mart’a gelecek olursak, sol o günlerde sol bir darbe beklentisi içerisinde olduğunu biliyoruz, 9 Mart’ta gerçekleşmesi planlanan. Nasıl olmuştu muhtıra bakışınız?

CEVAP: Evet sol bir darbe bekleniyordu. Arkadaşlarımızla tartışırken devrim geliyor diye konuşurduk. Hatta bir çok arkadaşımız hangi komünde görev alacağını hesaplıyordu. 9 Mart’ta bekleniyordu ki son anda heralde ordu üst kademelerinde bir takım müdahaleler oldu ve 12 Mart’ta işin şekli değişti. İlk kurulan hükümette sol kesimden kişiler görev aldılar, uzun süre hala bir beklenti vardı, diğerlerini ekarte edebiliriz diye düşünüyorduk ama onlar bizimkileri ekarte ettiler.

SORU: 12 Mart rejimi sürecinde, öğrenci liderleri öldürülüyor, idam ediliyor: Mahir Çayan ve Deniz Gezmişler gibi. Neler yaşadınız o günlerde?

CEVAP: Öğrenci liderleri buraya pek gelmezdi, örgüt içerisinde onlarla temesta olan arkadaşlarımız vardı. Deniz Gezmiş İzmir’e 3 kez filan gelmiştir, o da kısa süreli. Doğu Perinçek çok gelirdi. Benim şahsen onlarla tanışıklığım olmadı.

Ölümlerinden sonra üzüldük ama tabi hepimiz bu yola ölümü kabullenerek çıktık. O yüzden doğal karşıladık ne kadar üzülsük de. Hepsi bizim can yoldaşımızı.

SORU: 71'den 74'e kadar bir durgunluk dönemi yaşıyor. 74'ten sonra tekrar örgütleniyor gençlik ama aynı zamanda bir bölünme de yaşıyor. Bu bölünmelerin nedeni neydi sizce?

CEVAP: Sınıfsal bilinç yanında siyasal bilinç insanlara verilemedi. Verilemeyince de küçük lokal gruplaşmalar başladı. Tabi sol siyaset çok geniş de bir yelpazeye sahip. Bunun dışında içimizde çok ajan da vardı, bunların bölme çabaları da etkili oldu. Böylelikle küçük küçük gruplar ortaya çıktı.

71'den sonra bir bocalama dönemine girilmişti. İnönü vardı çok güçlü bir liderdi. Faşizmin getirdiği baskılar Ecevit'i ortaya çıkardı. "Toprak işleyen su kullananın" sloganıyla ortaya çıktı, halkçı bir söylemi vardı. O dönem zulmün noktalandığı ama arayışında ortaya çıktığı bir dönemdi.

SORU: Peki bir 68'ler deriz bir de 78'ler deriz. Farkı neydi 78'lerin 68'lerden?

CEVAP: Biz geçenlerde 68'ler olarak bir yemek verdik, 78'leri de davet ettik. Basit bir şekilde anlatmak için bunu söylüyorum, 78'li arkadaşlar daha burjuvazi kökenliydi, bizler daha halk kökenliydik.

78'ler de Kürt hareketi de başlamıştı. Biz de tabi Kürt haklarını savunuyorduk ama insan gibi yaşamaları için, sonra toprak bütünlüğü talebine dönüştü bugün de yansıması olan. Biz 68'liler olarak bunu savunmuyorduk. Yani düşünsel farklılıklar da vardı.

Ama şunu da söyleyeyim 78'in çektiği eziyet farklıydı. Bize basit Filistin askısı gibi işkenceler yapıyordu ama 78'de arkadaşlarımız çok büyük işkenceler gördüler. Yani onların gördüğü baskı daha ağır oldu.

SORU: Sağ ve sol gruplar arasındaki çatışmalar hakkında neler söylersiniz?

CEVAP: Saldırıları daha çok sağ gruplardan geliyordu, onları hükümet güçleri tarafından destekleniyordu. Bir komünist öldürdüklerinde cennete gideceklerini düşünüyorlardı. Bütün dünya Türklerindir gibi bir zihniyetleri vardı, şuanda da İslam'dır zihniyeti var.

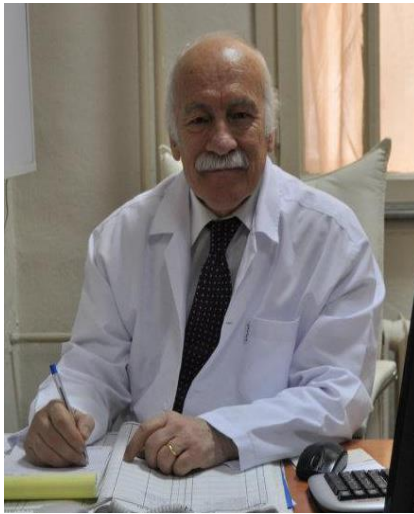
SORU: Peki 12 Eylül'e gelen günlerde neler yaşadınız, darbeyi bekliyor muydunuz?

CEVAP: Darbe zaten bağıra bağıra geldi. Çünkü her gün bir lider öldürülüyordu. Ölen insan sayısı 100 diyelim bunun 30'u sağ dan ise 70'i de devrimciydi. Sağda en çok işkence gören öldürülen BBP'li gençler oluyordu. MHP'nin yüzde 80'i devletin beslemesiydi zaten.

80'de Amerikan'ın "bizim çocuklar" dediği askerler ihtilal yaptılar. Ve bir nesli yok ettiler.

SORU: Evet. Çok teşekkür ederim Nail Bey verdiğiniz bilgiler için, ağzınıza sağlık.

CEVAP: Ben teşekkür ederim sağ olun, başarılar diliyorum.

Opr. Dr. Nail YÜCE

3- ÖZKAN BAŞER İLE 26.03.14 TARİHİNDE YAPILAN RÖPORTAJ

SORU: Öncelikle röportajımızı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. “68 Kuşağı Öğrenci-Gençlik Hareketleri” ile ilgili bazı sorularım olacak. 68 Hareketinin Türkiye’deki önemli temsilcilerinden biri olarak verdiğiniz bilgiler bizim için çok değerli.

İlk olarak kısaca kendinizden bahseder misiniz?

CEVAP: Ben teşekkür ederim. Şöyle başlayayım: Tabi 68 Hareketinin önemli temsilcileri herkes. O dönemde harekete katılan herkes. Bizim hareketimizde önceden belirlenmiş bir merteye yoktu. Önde olan, yiğitlik gösteren daha bilinçli kendisini daha çok yetiştirmiş olan öne çıkıyordu. O dönem aldığı eğitimle liseden üniversiteye gelmez ülkenin kurtuluşu için mücadele ediyordu. Demek ki o zaman ne büyük bir kültür veriliyordu ki liselerde, üniversiteye gelmez devrimci harekete katılıyordu insanlar.

Ben 1946 doğumluyum. Doğum yerim Muğla. Sonra babamın memuriyeti dolayısıyla Anadolu’nun birçok yerini dolaştık, asker kökenli babam. İzmir’e 61 yılında geldik, lise 1’de idim o zaman. Namık Kemal Lisesi’nden mezun oldum, liseden sonra Ege Üniversite’si İktisat Fakültesi’ne kayıt oldum. O zaman çok fakülte yoktu zaten, beş tane fakülte vardı. Biri de İktisadi Ticari Bilimler Fakültesi idi. Şimdiki Dokuz Eylül Rektörlüğü’nün olduğu yerde, orada okudum üniversiteyi. Harekete katılmaya da orada, öğrencilik yıllarımda başladım.

SORU: Nasıl oldu peki harekete katılımınız?

CEVAP: İlk olarak devrimci harekete katılımım, İzmir’de bir grup içerisindeydim ben. Başlarda 40-50 kişilik bir öğrenci grubu ve birkaç işçi arkadaşımız vardı. Bizi de örgütleyen doktor Alparslan Berktaş’dı. Başarılı bir doktordu, 2 sene önce kaybettik kendisini, vefat etti. Sosyalist bir aileden geliyordu kendisi. Bizden on yaş filan büyüktü, mütehassis doktordu o zaman. Biz birer ikişer örgütledik onun etrafında, İzmir’de Demokratik Devrim Derneği’ni kurmuştuk. O dernekte eğitimler filan yapıyorduk biz, ben yeni öğrenciydim o zaman 20-21 yaşlarındaydım. Lenin’in

kitaplarını okurduk. Diyalektik öğreniyorduk. Tabi hep sosyalist eğitimdi. Okulda da ufak ufak gruplaşmalar vardı. Ve ilk bizim örgütlenmemiz okulda Fikir Kulüpleriyle oldu. FKF'yi kurmaya başladık ve tabi böylelikle hareketin içerisindeydik artık.

Tabi daha sonra Fikir Kulüpleri yetmemeye başladı. Fikir Kulüpleri bir de TİP kökenliydi, İstanbul merkez kurucuları. Biz onu aştık. Çünkü CHP ve TİP bu öğrenci hareketlerinin gerisinde kalmıştı. O yüzden Dev-Genç kuruldu. Ve artık daha kitlesel olmuştuk.

SORU: Peki siz 68 Kuşağı olarak nelere karşıydınız o yıllarda?

CEVAP: Başlangıçta biz öğrenciler olarak yönetime katılmak istiyorduk, üniversite yönetimine katılmak istiyorduk. Çünkü öğretim üyeleri bize göre emperyalizme hizmet ediyorlardı. Bir öğretim üyesi ya tamamen eğitimci olmalıydı, ya da ticaretle uğraşmalıydı. Onlar hem öğretim üyeliği yapıyor, zamanlarının kalan kısmında da ticari ilişkilerini yürütüyorlardı. Buna yönelik boykotlar, direnişler başlattık. Bir de yönetim de söz sahibi olma talebimiz vardı. Daha sonra bunu kabul ettiler ve öğrenci temsilcilikleri oluştu. Fakülte toplantılarına katılacak bir de fakülte temsilcisi seçilmeye başlandı. Direnişler sonunda idare bunu kabul etmek zorunda kalmıştı. Tabi tüm bunların yanında temel felsefemiz anti-emperyalizmdi.

65-70 yılları arasında birçok eylem gerçekleştirdik. Fakat devleti yönetenler başlangıçta bizleri ciddiye almamıştı. Biz de büyük bir eylem gerçekleştirelim ve gücümüzü gösterelim istedik. Tabi bunu genel olarak devrimci hareket için söylüyorum. Ve İstanbul Üniversite'si işgal edildi, Deniz'ler bunu yaptılar. Ardından Ankara Üniversite'si işgali yapıldı, sonra da biz İzmir'de işgal gerçekleştirdik. Rektörlüğü işgal ettik, İktisat Fakültesi işgal edildi.

SORU: Dünya'daki 68 Hareketinin Türkiye'ye yansımaları nasıl olmuştu? Benzerlikler ve Farklılar üzerinde duracak olursak neler söylersiniz?

CEVAP: Türkiye'deki hareket çok farklıydı, biz anti-emperyalisttik. Avrupa'daki öğrenci hareketi ile geri kalmış bir ülkedeki öğrenci hareketinin tabi çok farklı olmak zorunda.

Bizim temel sloganımız “Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye” idi. Bunun açılımı nedir? Yani anti-feodal. Biz emperyalizme ve kapitalizme karşıydık.

SORU: Peki, esin kaynaklarınız nelerdi? Kimlerden etkilenmişsiniz?

CEVAP: Aslında hepimiz ilk önce Mao’yu tandık. Mao’nun “Kızıl Kitap” diye bir kitabı vardı, o kitap elimizden düşmezdi. Lenin’i de okurduk ama o ayrımlar daha fraksiyon haline gelmemişti. Biz sosyalistiz diyorduk yani. Ama bazı tartışmalarda şu oluyordu, o zamanki öğrenci hareketlerinin Kemalist bir hareket olduğu düşünülüyordu. Ama biz Kemalizmi aşmıştık. Çünkü hepimiz liseden gelirken kültür kitapları okumuştuk, ayrıca tarih kuvvetli okunan bir dersti ve üniversiteye geldiğimizde yeni ders ve konularla karşılaştık. Kendi aramızda münazaralarda konuşur olduk. Ve sosyalizm ile tanışınca, işte Lenin’in kitaplarıyla, Stalin’in kitaplarıyla veya Mao’nun kitaplarıyla tanışınca Kemalizmi aştık. Evet, ilk anti-emperyalist mücadeleyi veren liderdi Mustafa Kemal ama biz ikinci aşama olarak sosyalist devrimi görüyorduk.

Mesela Denizler Samsun-Ankara yürüyüşü gerçekleştirmişlerdi. “Mustafa Kemal Yürüyüşü” adıyla yapılmıştı bu yürüyüş. 24 kişiyle yapıldı bu yürüyüş. Buradaki amaç şuydu: Yürüyüş Samsun’dan başlayacaktı ve yolda katılımlar olur diye düşünüldü, Deniz’in düşüncesi buydu ve büyük bir kitle halinde Ankara’ya gelinir diye umuldu. Aynı Mao’nun “Uzun Yürüyüş”ü gibi. O yürüyüşe benzer bir şey yapılmak istendi, fakat beklenen katılım olmadı.

SORU: Peki Özkan Bey, 12 Mart’ta gelecek olursak, solun 9 Mart’ta gerçekleşmesini beklediği bir darbe var, sol bir darbe bekleniyor, fakat gerçekleşmiyor. Bunun üzerine gerçekleşen 12 Mart’a bakışınız nasıl olmuştu?

CEVAP: Tabi şunu söylemek gerekir, o yıllarda gerçekleşen öğrenci hareketini darbeciler kullanıyordu, devrimciler de orduyu kullanıyordu sosyalist bir devrime geçiş aracı olarak görüyordu. İtiraf edilmemiş bir gerçektir bu.

9 Mart konusunda da, biz 9 Mart’ı legal olarak bilmiyorduk, sonradan öğrendik. 12 Mart Muhtırası’nı okuduğunda da, çok güzel kaleme alınmıştır bir muhtıradır o, ilerici sol bir muhtıra görüntüsü veriyordu. Biz Dev-Genç olarak muhtırayı destekledik. Disk destekledi, basın destekledi. Cumhuriyet’in, Milliyet’in o zamanki etkin köşe yazarlarına baktığında 12 Mart’ı destekleyen yazılarını görürsün. Ama 12 Mart darbecileri de onu taktik olarak öyle yapmışlar. Tutuklamalar başlayınca, Sadi Koçaş’ın

hiç unutmam Bornova'da konuşmasını radyoda dinlemiştim, “balyoz gibi ineceğiz tepelerine” dediği anda tutuklamalar başladı ertesi gün ve aklımız başımıza geldi.

SORU: 12 Mart rejimi sürecinde öğrenci liderleri öldürülüyor veya idam ediliyor: Mahir Çayan ve Deniz Gezmişler gibi. Siz neler yaşadınız o günlerde, bir umutsuzluğa kapıldınız mı?

CEVAP: Hayır, hiç umutsuzluğa kapılmadım. Bu olaylar olduğunda biz cezaevindeydik. İlk İzmir'de tutuklandık, eylemlere katılmaktan filan, 3 buçuk 4 ay Narlıdere'de Askeri Cezaevi'nde tutulduk. Gizli radyomuz vardı, oradan duyduk Mahir'lerin Maltepe'den kaçtığını. Birkaç gün sonra da Kızıldere'de yakalandılar. Tabi çok büyük bir üzüntü oldu. O gün hatırlıyorum kimse yemek yemedi ve bütün gün hiç kimse konuşmadı. Sonra işte Ertuğrul'un (Kürkçü) sağ yakalandığı haberi geldi. Yine Cihan Alptekinler'in Nurhak'ta öldüğünü duyunca aynı üzüntü yaşandı.

Bizi sonra buradan Mamak'a götürmüşlerdi 30 kişiyi, burada kalabalıktık. Orada işte büyük Dev-Genç Davası vardı. 247 sanıklı bir davaydı o. O zaman Türkiye'nin en büyük davası, iki dava vardı biri İstanbul Selimiye, bir de Mamak. Mamak'ta Deniz'lerle birlikteydik. Hatta 10-15 gün onların yazdığı savunmaları daktiloya geçirdim. Ben ve Erdal Öz daktiloya yazıyorduk savunmaları. Erdal Öz'ün Ankara'da kitabevi vardı, Denizler Erdal Öz'ü oradan tanıyordu, Erdal abi derlerdi. Erdal Öz devamlı not tutardı, sonra kitaplaştırdı bunları, o günlerde tuttuğu notlardı.

SORU: Peki, 1971'den 1974'e kadar bir durgunluk dönemine giriliyor. Bu süreç hakkında bilgi verilir misiniz?

CEVAP: Zaten darbelerin amacı iki nesil arasındaki bağı koparmaktır. 12 Mart'ta böyle bir darbeydi. 12 Mart'ta bizim 68 Kuşağı ile bizden sonraki neslin arasındaki bağı koparmak istedi. Nasıl ki 12 Eylül ile 78'ler ile sonraki kuşağın bağı koparmak istedilerse, hatta Özal yeni bir kuşak yaratmak istedi ve yarattılar işte. Tam istedikleri kuşağı yarattılar. En fazla o dönemde İmam Hatip okulları açıldı, üniversiteleri yozlaştırdılar. İşte darbeler dediğim gibi kuşakların arasını açmak için yapıldı.

Bu süreçte de yani 71 ve sonrasında da darmadağın ettiler. Üniversiteden tam mezun olmak üzereydik ama birçok arkadaşımız okulu bırakmak zorunda kaldı.

SORU: 1974'ten sonra yeniden gençlik örgütlenmeye başlıyor fakat bölünmeler de yaşanıyor. Sizce bu bölünmelerin nedeni neydi?

CEVAP: Bölünmede daha çok ideolojik farklılıkların çıkması etkili oldu. Örneğin; Mao'nun "Kesintisiz Devrim" tezi elden ele dolaşmaya başladı. Maoçu bir grup ortaya çıktı. Doğu Perinçeğin başını çektiği Aydınlıkçılar bir gruptu. Onu pasif bulanlar TİKKO'yu kurdular. Mahir'lerin içinden Dev-Yol, Dev-Sol filan çıktı. Halkın Kurtuluşu çıktı. Baksan kırk tane örgütlenme oluştu. Ayrıca Kürt kökenliler de örgütlenmeye başladı. Yani birçok örgüt vardı. Biz o süreçte TSİP (Türkiye Sosyal İşçi Partisi) içerisinde örgütlenmeye başladık.

SORU: Peki Özkan Bey, bir 68 Kuşağı deriz, bir de 78 Kuşağı deriz. Aradaki fark nedir, 68'lilerle 78'lilerin farkı nedir sizce?

CEVAP: Daha önce dediğim gibi 12 Mart ile darmadağın ettiler ve birçok arkadaşımız kendi hayatına çekildi, mesleğini yapmaya başladı ondan sonra yeni bir kuşak ortaya çıktı. Bütün o arkadan gelen kuşak 12 Mart sürecinde lisede olanlar devrimci mayayı almış ve o ortamı yaşamıştı. Onlar 78'liler olarak üniversiteye gittiler ve hareket üniversitelerde devam etti. 75'lerde bu dalga büyüdü, sendikalar örgütlendi ve genişledi mücadele daha keskinleşti. Büyük bir mücadele verdiler, zaten biz de yine bu mücadelenin içerisindeydik.

SORU: Sağ-sol çatışmalarına gelecek olursak, sağ örgütlenmelerden gelen saldırılar konusunda neler söylersiniz, neler yaşadınız?

CEVAP: Biz İzmir'de bunu pek yaşamadık. Bir Ege Üniversitesi vardı, bir de Yakın Doğu vardı o özel okuldu. Ege Üniversitesi'nde faşistler yoktu, çok azdı. Sınavlara filan ancak gelebilirlerdi gizli gizli. Onun için de pek sorun yaşamadık. Tek bir çatışmamızı hatırlıyorum; biz rektörlüğü işgal etmiştik orada faşistlerin saldırısı olmuştu silahlı bir saldırıydı. Onun dışında kendi aramızda TİP'lilerle filan kavga ederdik. Bir de İzmir'de 6. Filo gösterileri olurdu, Amerikalılarla kavga ederdik.

SORU: "Kanlı 1 Mayıs"la ilgili neler hatırlıyorsunuz, katılmışıydınız İstanbul'daki bu 1 Mayıs gösterilerine?

CEVAP: Evet alandaydım 77 yılındaki o 1 Mayıs'ta. Görevliydik orada, İzmir'den 70 otobüs filan gittik. Çok muazzam bir kalabalıktı, o taksim meydanı hınca hınç doluydu yani. Bir anda ateş açıldı, Su İşleri'nin üzerinden geldi kurşunlar. Tabi

herkes kaçımaya başladı. Polis panzeri bir genç kıızı ezdi. Kazancı Yokuşu'nda, çok dik bir yokuştur o, bir birini ezdi insanlar, büyük bir arbade oldu orada.

Çok büyük bir çöşkuyla başlamıştı, fakat 33 kişi öldü orada büyük bir şok oldu tabi.

SORU: Peki hep duyarız o dönemle ilgili olarak, sağın da solun da arkasında gizli servisler olduğu söylenir. Neler söylersiniz bununla ilgili?

CEVAP: Bunlar sonradan komplo teorisyenleri tarafından ortaya çıkarıldı. Elbette ajanlar vardı aramızda. Ama bunlar, 68'in 78 hareketlerinin masumiyetini, güzelliğini, onun inanmışlığını lekelemek için ortaya atılmış komplo teorileri. Bunlar yönetime hizmet eden görüşler, hareketi küçültmek için yapılıyor.

SORU: Evet, sohbetimizi sonlandırmadan sorayım, hiç unutmadığınız bir anınız var mı? Çok var biliyorum ama.

CEVAP: Evet çok var da birini anlatayım: 6 Filo gelecekti yine, Denizler Mahirler İstanbul'dan geldiler protesto yapacağız. Gruplara ayrıldık, herkes belli sokaklarda, caddelerde. Eğlenmeye çıkarlardı Kordon'a Amerikalı askerler. 2 tane Amerika yakaladık, tam çullanacağımız sırada bir apartmanın girişinde de toplum polisleri, meğer onlar da Amerikalıları gözlüyorlarmış saldırı olursa yakalayalım diye. Peşimize takıldılar biz de kaçtık tabi. Hemen dağıldık kaçışmaya başladık. Bir inşaata girdim peşimden polisler geliyor. İnşaatta kireç kuyusunun içine girdim.

Çok yağmur yağmıştı o gün su dolmuş, ben orayı düz zannettim gece karanlığında içine girdim. Tabi oradan çıkardı polisler, koluma giren bembeyaz oluyor. 3 gün nezarete tuttular. Onu unutamiyorum kireç kuyusuna düşmüştüm, gazetede de en ilginç eylemci diye çıkmıştı, hala gülerim hatırladıkça.

SORU: Ağızınıza sağlık Özkan Bey, çok teşekkür ederim vaktinizi ayırdınız sağolun.

CEVAP: Önemli değil, her zaman beklerim. Başarılar dilerim.

İleri Kitabevi- Özkan BAŞER

4- ALAATTİN YÜKSEL İLE 11.04.2014 TARİHİNDE YAPILAN RÖPORTAJ

SORU: Öncelikle röportajımızı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. “68 Kuşağı Öğrenci-Gençlik Hareketleri” ile ilgili bazı sorularım olacak. 68 Hareketinin Türkiye’deki önemli temsilcilerinden biri olarak verdiğiniz bilgiler bizim için çok değerli.

İlk olarak kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

CEVAP: Ben Manisa’nın Salihli ilçesinde 1950’de doğdum. İlkokulu kendi köyümde bitirdim. 11 yaşında İzmir’e koleje geldim. Üniversiteyi bitirinceye kadar da İzmir’de kaldım. Ortaokulu Çamlaraltı Koleji’nde, liseyi de Erdem Koleji’nde bitirdim. Sonra üniversite eğitimin başlandı. Ege Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi’nin İşletme bölümünden mezun oldum, 1973 yılında

SORU: 68 Hareketine katılımınız nasıl oldu?

CEVAP: Lise yıllarımdan beri siyasete ilgi duyan biriydim. Babam da ilgiliydi, Cumhuriyet Halk Partisi’nde siyaset yapıyordu. Tabii aile de siyasetle ilgili olunca, çocukluk yıllarımızda bile, işte köye milletvekilleri filan gelirdi, bizi masanın üstüne çıkartıp “anam halk babam halk, özüm halk” dedirtirlerdi.

Lise sonlarında daha çok okumaya araştırmaya, çevremizde olanları anlamaya yavaş yavaş başladık. Üniversite yılları da öyle. Tabii köyden gelmişsiniz yoksulluk filan, burada emeğin sömürsünü fark eder hale gelince, o dönemde tabii bir de ağabeylerimizden bu işi bize teorik olarak da öğrenmeye başladık ve ahlaki anlamda idealizmle başlayan, felsefi anlamda da materyalizmi benimsedik. Kendi geleceğimizden çok ülkenin geleceği, sömürüye karşı durma, hem ülkenin sömürülmesine karşı durmak antiemperyalistlik o anlamda, hem de emekçi sınıfların sömürülmesine karşı durmak için siyasetle ilgiliydik ve harekete katıldık.

SORU: Peki, dünyadaki 68 hareketinin Türkiye'ye yansımaları nasıl olmuştu? Benzerlikler ve farklılıklar üzerinde duracak olursak neler söylersiniz?

CEVAP: Bu tabii, önce Fransa'da başlayıp tüm Avrupa'yı ve Türkiye'yi, yani tüm dünyayı saran bir hareketti 68 hareketi. Bir kere nitelik olarak enternasyoneldi, o açıdan baktığımız zaman. Gençlik hareketi olarak çok iddialı bir hareketti. Yani, dünyayı değiştirmek için yola çıkmış bir hareketti. Neydi peki hayaliniz özetle dersiniz: Savaşsız, sömürsüz ve sınırsız bir dünya hayaliydi. Ayrıca; kültürle, sanatla, edebiyatla ilgili bir kuşaktı 68 kuşağı.

Fark olarak da şunu söyleyebilirim: Türkiye'deki hareket daha anti-emperyalist bir hareketti. Biz sömürülen ülkeler sınıfında olduğumuz için antiemperyalist nitelikteydi.

SORU: O dönemde gençliğin esin kaynakları nelerdi, neler okurdunuz mesela?

CEVAP: Abilerimiz bize okuma listesi verirken öncelikle ustaların hayatlarından başlayarak, dünya devrimci tarihinde sosyalist liderlerin yaşamlarını öğrenirdik önce kendi yaşam biçimimizi de ona uygun düzenlemek açısından. Daha sonra felsefe kitapları özellikle okurduk. Felsefenin temel ilkeleri bu işin alfabesiydi. Tabii dünya edebiyatını şairlerini de okurduk. Nazım Hikmet'in kitapları önemliydi bizim için, başucu kitabımızdı.

Çetin Altan, mesela, benim daha lise yıllarımda köşe yazarlarındandı onun yazılarını okurduk.

SORU: 12 Mart'a gelecek olursak, bakışınız nasıl olmuştu muhtıra, sol bir darbe beklentisi içerisinde miydiniz?

CEVAP: O dönemde bazı arkadaşlarımız ordunun ilerici, devrimci bir ordu olduğunu düşünürdü. "Ordu millet elele" sloganı atılırdı, jandarmaya türküler yakılırdı filan. Tabii askerde gariban halk çocuğu ama ordunun ilerici, devrimci olduğunu düşünen gruplar vardı dediğim gibi ordunun devrimi yapabileceğini düşünüyorlardı.

Dolayısıyla, 12 Mart olduğunda bunu bir devrim gibi karşılayanlar oldu. Ben öyle düşünmüyordum, tabii benim gibi pek çok kişi de böyle düşünmüyordu. Ve zaten 12 Mart da bütün bir kuşağı yok etti, biçti yani.

Hakikaten o kuşak Türkiye için inanılmaz bir zenginlikti. Eğitim sorunlarının çözümüne yönelik başlayıp, bir ülkeyi yönetme iddiasına gelmiş bir kuşaktı. Hem de dediğim gibi eğitilmiş, birikimli, dünyayı takip eden bir kuşaktı. Belki o dönemde yöneticiler o kuşağı yok etmek yerine Türkiye için nasıl değerlendirebiliriz diye düşünselerdi şuan her şey bambaşka olabilirdi.

Az önce sormuştunuz, dünyadaki farklılıklarından birisi de budur. Fransa'da da aynı şeyler yaşanıyor ama Fransızlar o kuşağı anlamaya çalışıyor, onu değerlendirmeye çalışıyor. Çoğu sonradan biliyorsunuz önemli yöneticiliklere geldiler.

SORU: 12 Mart rejimi sürecinde büyük bir zulümle karşılaşıyorsunuz, öğrenci liderleri öldürülüyor, idam ediliyor: Mahir Çayan ve Deniz Gezmişler gibi. Neler yaşadınız o günlerde?

CEVAP: Tabii zulümler oluyordu ama İzmir pek şiddete bulaşmamış bir kentti. Şiddetten uzak olduğu için de burada pek zulümle karşılaşmadık. Bir umutsuzluğa da kapılmadık tabii, mücadelemizi sürdürmeye çalıştık.

SORU: 1971'den 1974'e kadar bir durgunluk dönemi geçiriyor gençlik hareketi. Bu süreç hakkında bilgi verebilir misiniz?

CEVAP: Evet bir ara rejim dönemi idi. Bu ara rejim dönemlerinde insanlar başka alanlarda başka şeyler yapmaya çalışıyordu yani. Zaten yoğun bir baskı var, nefes aldırıyor, sürekli izliyorlar.

Biz de bu ara rejim döneminde iş yaşamımıza atıldık. İş gücü sahibi olduk. Maalesef bazı arkadaşlarımız hiçbir şekilde kendilerine gelemediler. Büyük bir travma yaşadılar. 71-74 arası daha çok bu şekilde geçti yani.

SORU: Peki, 74'ten sonra gençlik yeniden örgütleniyor ama bölünmeler de yaşanıyor, çok farklı fraksiyonlar ortaya çıkıyor. Bu bölünmelerin sebebi neydi?

CEVAP: Ben o zaman Salihli'ye dönmüştüm İzmir'den. Sonra Cumhuriyet Halk Partisi'ne üye oldum. Salihli'de, işte İstanbul'dan, Ankara'dan gelmiş devrimci mücadele içerisinde olmuş arkadaşlarla ne yaparız diye düşündük. CHP aslında bizim o

zaman küçümsediğimiz bir parti, burjuva partisi diye eleştirdiğimiz bir parti. Kendi aramızda konuştuk dedik ki kırsal kesimde yaşıyoruz Türkiye'deki en büyük güç budur, fakat örgütsüz tek güç de budur. CHP'de örgütlenelim, CHP'yi değiştirelim, daha sol bir çiiğiye çekelim gibi kendimize göre birtakım gerekçeler düşünerek CHP'ye girdik ve gençlik kollarında çalışmaya başladık. Halkla asıl buluşmamız da o dönemde oldu. Önceleri baya bir sıkıntı yaşadık CHP'de düşünceler biraz daha farklı ama biz yine sol düşünceyle hareket ediyorduk. Ortanın solu hareketiyle de zaten CHP'de daha sol bir yapı kazandı.

SORU: 68'liler ile 78'ler arasındaki fark ya da farklar neydi?

CEVAP: 78'ler daha eylemciydi, yani teoriyi kazanmadan eyleme giriştiler, en büyük fark oydu. Ayrıca 68 daha enternasyonel bir hareketti, tüm dünyada gerçekleşti çünkü.

Tabi 78 hareketi de çok önemliydi. Kitlelerin bilinçlendiği bir süreçti o yıllar, yoğun bir katılım olmuştu harekete. İşçi ve köylülerin harekete katılımı 78'de daha çok olmuştu. Fakat 78'de daha parçalıydı yani farklı örgütlenmeler olmuştu çok sayıda az önce konuştuğumuz gibi bölünmeler filan.

SORU: 12 Eylül'e geline günlerde neler yaşadınız, bekliyor muydunuz bir darbenin daha gerçekleşeceğini?

CEVAP: O zaman CHP'nin ilçe yönetimindeydim. O süreç her gün 3-5 gencin öldürüldüğü günlerdi. Salihli'de biz Kaymakam ile konuşuyorduk, milletvekilleriyle görüşüyorduk ne yapalım, nasıl önleyeceğiz bunu diye konuşuyorduk. Yani öyle bir hale getirdiler ki, ordu müdahale ederse iyi olacaktı algısı psikolojik olarak yaratıldı toplumda. 78-80 arası özellikle binlerce genç yaşamına mal oldu, çok kötü dönemlerdi. Ya olacaksa ihtilal olsun da bu iş bitsin dedirttiler insanlara. Darbe bekleniyordu yani. Sonra daha kötü oldu zaten.

SORU: Çok teşekkür ediyorum Alaattin Bey, ağzınıza sağlık.

CEVAP: Ben teşekkür ederim İbrahim sağ ol, beklerim her zaman.

CHP İzmir Milletvekili Alaattin YÜKSEL

5- MUSTAFA MOROĞLU İLE 14.04.2014 TARİHİNDE YAPILAN RÖPORTAJ

SORU: Öncelikle röportajımızı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. “78 Kuşağı Öğrenci-Gençlik Hareketleri” ile ilgili bazı sorularım olacak. 78 Hareketinin Türkiye’deki önemli temsilcilerinden biri olarak verdiğiniz bilgiler bizim için çok değerli.

İlk olarak kendinizden bahseder misiniz? Eğitim hayatınız ve daha sonra harekete katılımınız?

CEVAP: 20.11.1958 Denizli/Güney doğumluyum. İlköğretim ve ortaöğretim Güney’de bitirdim, o zaman ayrıydı biliyorsunuz ilkokul, ortaokul diye. Sonra Denizli Sanat Enstitüsü bir yıl, 1.sınıftan sonra o zaman not ortalaman yedi olursa Teknik Lise geçebiliyordun, ben de Çınarlı Teknik Lise’ye geldim. Öğrenci hareketlerine katılışında o zaman başladı, ama aslında ortaokulda başlayan bir süreç bizimkisi. Diyeceksin ki ortaokul öğrencisi öğrenci hareketlerine katılır mı, katılıyor işte. 6 Mayıs 1972 günü ben ortaokuldayım o zaman Deniz Gezmişler asıldı diye ortaokulun bahçesinde saygı duruşu yaptıran bir çocuğum yani. Tabi bu siyasete ilgi nereden geliyor: ben tütüncü bir ailenin çocuğuyum, Dev-Gençliler hep bizim tütün mitinglerimize önderlik eden, Türk bayraklarıyla önde yürüyen gençlerdi. İşte bu tütün mitinglerini yapan, tütün üreticilerinin haklarını savunan, halkla bütünleşmiş bir hareketti. Bu da bende bıraktığı etkiyle doğal bir tepki olarak ortaya çıktı.

Lise’den sonra önce Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi, bir süre sonra da burayı bıraktım ve Bursa Uludağ Üniversitesi’nde kayıt yaptırдыm. Uludağ Üniversitesi’nde devam zorunluluğu yoktu, ben de yine hep Ege Üniversitesi’nde bulundum. Sonra bir-bir buçuk sene Tariş İplik Fabrikası’nda çalıştım, işçileri örgütlemek için. Bir taraftan da üniversiteye devam ettim. Ardından Sungurlar Kazan Fabrikası’nda elektrik teknisyeni olarak çalıştım. Yani öğrenci-gençlik hareketini örgütledikten sonra temel sınıf işçi sınıfı, işçi sınıfını örgütlemek için çalıştım. Burada çalışırken de 12 Eylül darbesinden altı ay sonra tutuklandım ve 6 yıl cezaevinde kaldım.

SORU: O dönemde gençliğin esin kaynakları nelerdi? Özellikle hangi kitapları okurdunuz?

CEVAP: İlk okuduğum kitap, ortaokul yıllarımda Leo Huberman'ın "Sosyalizmin Alfabetesi" kitabıydı. Onun dışında bir Devrimci Gençlik Birliği'nin çıkardığı "Dosttan Dosta Deyişler" diye küçük bir kitap vardı, orada türküler vardı onları okurduk. Daha sonra Marx'ın Lenin'in kitapları. "Doğa'nın Diyalektiği" tabi önce, Lenin'in "Emperyalizm" kitabı, "Ne Yapmalı" kitabı. Marx'ın "Kapital"ini okumaya çalışırdım bir şey anlamazdım, felsefe sözlüğüyle okurdum. Tabi güzel bir şey öğrenme isteği, sorgulama isteği.

SORU: Peki harekete katıldınız, 70'li yıllarda. Ne gibi talepleriniz vardı?

CEVAP: Benim lakabım "İZOD Mustafa"ydı. İZOD, İzmir Orta Öğrenim Derneği'ydi. Ben İZOD'un kurucusuydum. O zaman Çınarlı Teknik Lisesi, Motor Meslek Lisesi, Mithat Paşa Endüstri Meslek Lisesi bunların meslek lisesi olmasından gelen haksızlıklar var ona karşı çıkıyorduk. Üniversite imtihanına giremiyorlar, okulda bazı özlük haklarımız var, yemek çıkmıyor filan, sıralarımız yetersiz onlar için boykot yapıyorduk. O eylemlerin liderlerindenim ben, o zamandan beri de İzmir'de İZOD Mustafa lakabıyla anılırım.

Hatta o kadar ünlenmişim ki, Tarih olaylarında sırasında polis beni arıyor filan, orada ismimi verenler var. 12 Eylül'den sonra 6 ay da yakalanmayınca İZOD Mustafa ismi efsane olmuş. Yakalandıktan sonra polisler beni görmeye geliyor, onlar beni düşünüyor ki boylu boslu bir adam, vurduğunu deviren. Ama görünce hayal kırıklığı yaşıyor, ufak tefek bir adam. Bir de ondan dayak yiyordum. Bilinmeyince tabi efsane yaratılıyor. O yüzden bilinmeyenler daha çok efsane oluyor biliyorsun.

SORU: Peki Mustafa Bey, 12 Mart'tan sonra 71-74 yılları arasında bir durgunluk dönemi ve ardından 74'te gençlik yeniden örgütleniyor. 78 Kuşağının özellikle örgütlenme süreci başlıyor. Fakat aynı zamanda bölünmeler de yaşanıyor. Sizce neydi sebebi bu bölünmelerin?

CEVAP: Bölünmeler aslında 12 Mart öncesi hareketlerin devamı olarak şekillendi. Biraz değişiyorlar da tabi. İlk önce Dev-Genç içinde ayrılımlar oldu. THKP-C, THKO, TIKKO, MDD'ciler gibi ayrışmalar o dönemde başladı. Bu ayrışmalar da Türkiye'yi tanıyarak değil, dünya konjüktürüne göre dünyada sosyalizm adına hareket

eden, ya da kurulan ülkelerden esinlendiler. Kimisi Küba'yı, kimi Çin'i Mao'u, kimisi Rusya'yı, ya da Yugoslavya'daki özyönetimini, yani daha çok dışa bağımlı olarak şekillendi. Çünkü elde bir deney var bundan yararlanmak kadar doğal bir şey yok ama bizim ülkemiz hangi şartlarda; üretim ilişkileri, demografik yapısı, hala bugün çektiğimiz etnik ya da inançsal sorunlar o ülkelere benzemiyor. Asıl yanılğı oradaydı bence.

Bu bölünmeler o yıllar da başladı ve 12 Eylül sonrasında da devam etti. 74 affıyla ortaya çıkan 68 kuşağının önderleri yeniden kendi örgütlerini de kurmaya yöneldiler. Aslında Türkiye'de sol hareket çok renkli bir hareket fakat aynı zamanda tutucu da bir hareket. Politik yönelim açısından bir yol belirlemiştir hep o yolda yürüyoruz, başka bir yolu denemiyoruz. Başka yola sapmak bize ahlaki gelmiyor. Tabi anayoldan ayrılmayı kastetmiyorum; sağlıklı bir demokrasi, eşit adil bir düzen, iyi bir gelir dağılımı, işsizliğin yok olması, toprakların işlenmesi gibi bunları savunuyorsan bunlar için yapacağın mücadele biçimi değişebilir.

SORU: Siz hangi fraksiyon içerisindeydiniz?

CEVAP: Ben önce THKO hareketi içindeydim. Sonra TDKP oldu, Türkiye Devrimci Komünist Partisi. Bu hareketin bir merkez komitesi ve merkez komitesine bağlı il komiteleri vardı Bir de gençlik örgütlenmeleri vardı. Daha çok Bulgaristan, Çin, Rusya buradaki örgütlenme biçimlerini model alarak örgütlenme olurdu. Genç Komünistler gibi, sendikal hareketler gibi, kadın hareketi gibi, yurtsever devrimci öğretmen hareketi gibi örgütlenmelerle şekillenirdi.

Sonra "Halkın Kurtuluşu" adında bir gazete çıkardık. Bu gazete ile birlikte asıl gelişme oldu. Özellikle İzmir'de, İstanbul'da yani öğrenci hareketlerinin yoğun olduğu yerlerde gelişen bir hareketti.

SORU: Peki, 68 Kuşağı ile 78 Kuşağının farkı nedir sizce, neden ayrı bir isimlendirme yapılır?

CEVAP: Sanırım bu daha çok bir benzetme. 68'liler bir hareket yaptı, 78'liler de onları örnek aldı, mücadeleyi sürdürdü. Tabi yaştan dolayı da böyle bir isimlendirme var. Aslına baktığımızda 68 Kuşağı ile 78 Kuşağı iç içe geçmişti, mücadele birlikte sürdü.

SORU: “Kanlı 1 Mayıs” ile ilgili neler hatırlıyorsunuz, katılmışıydınız bu gösterilere?

CEVAP: O zaman İzmir’deydim, buradaki 1 Mayıs’a katılmışım. Tabi hiç böyle bir şey beklemiyorduk tüm İzmir ayağa kalktı. Heryerde gösteriler yapıldı. Ve aslında bundan sonra kontrgerillanın neler yapabileceğini daha iyi tanımaya başladık. Ona uygun önlemler alınmaya çalışıldı ama yine de aslında 12 Eylül darbesinin başlangıcıdır bu.

SORU: 12 Eylül’e gelinen günlerde neler yaşadınız, bekliyor muydunuz bir darbenin olacağını?

CEVAP: Tabi tabi bekliyorduk. 77 1 Mayıs’ı, sonra gelen cinayetler, Tariş olayları, Maraş katliamı bunlar hep bugün hala tartışılan derin devletin yaptığı işlerdi. Ve darbe son noktaydı onlar için. Korku yaratılmak istendi. Asıl amaç insanları bu mücadeleden vazgeçirmektir.

SORU: Peki CHP’ye katılımınız ne zaman ve nasıl oldu?

CEVAP: 89 yılında katıldım CHP’ye. Şunu doğru buldum: Sosyal demokrasi insanlara daha az acı çektirerek daha çok mutluluğu tattırmanın ideolojisi. Yüzbinlerce kişi ölür, ondan sonra zaten iyi bir düzen kuramazsın. Yani öfkeyi, şiddeti temel almadan toplumu değiştirmeyi hedeflemeli. Bunu da uzlaşarak yapmak.

87’de cezaevinden çıktım, biraz işimi gücümü toparladıktan sonra SODEP’e kayıt oldum. 94-95 yılları arasında Balçova İlçe Başkanlığı yaptım. Sonra 2001’de istifa ettim yeni bir parti kurmak istedik fakat kuramadık. 10 Aralık Hareketi ile geri döndük partiye. Ama hep CHP’nin seçimlerde destekçisiydik.

SORU: Son olarak, unutamadığınız bir anınızı paylaşır mısınız? Çok vardır biliyorum ama.

CEVAP: Ben aslında hiçbir şeyi unutmak istemeyen ve unutmayan biriyim. Tabi en çok beni etkileyen cezaevi yaşamım oldu. 81- 87 yılları arasında 6 yıl kaldım cezaevinde. Tariş direnişinden dolayı tutuklanmışım. 168 kişi yargılanıyorduk biz, bu 168 kişi içerisinde 167 kişinin birbiriyle ilgili ifadesi var. 146/3 maddesine göre yargılanıyoruz. En son karar verecek hâkim, Aydın Kalpakçıydı mahkeme başkanı hiç unutmam, diyor ki: Mustafa Moroğlu, bu direnişte herkes bir şey görmüş, sen hiçbir şey görmedin mi diyor. Hakim bey dedim bizim öğrendiğimiz bir şey var, benim bölümüm

elektrik teknisyenliği arıza fişi bana gelir, ben arızamı yaparım. Altına da yaptım ya da yapamadım diye yazarım. Devletin istihbarat teşkilatları var, bunu bana niye soruyorsunuz, dedim. O zaman dedi ki, 146/1'e göre yap savunmanı. 146/3'ün cezası 15 yıl, 146/1'in cezası da idam veya müebbet. Dedim ki bizim öğrendiğimiz bir şey var, her hangi bir suç işlediğimi düşünmüyorum, şeriatın kestiği parmak acımaz der bizim annemiz babamız, ne ceza verirsiniz kabulüm dedim. 168 kişinin içinde 4 kişi gaspta yargılanıyor, polisi dövmüşler telsizini, silahını almışlar. Onlara idam, müebbet verdi. Geri kalan 164 kişinin içinde 163 kişinin bir kısmını beraat ettirdi, 50-60 kişiye 5 yıl verdi. Bana geldi tek kişi 15 yıl. Bunun bir tek nedeni var, nedamet getirmemi istiyor.

22 yaşında cezaevine girdim, infaz yasasından 6 yıl kaldım cezaevinde. Beni en çok etkileyende bu cezaevi yılları oldu.

SORU: Çok teşekkür ederim Mustafa Bey, ağzınıza sağlık.

CEVAP: Ben teşekkür ederim, çok keyif aldım o günleri hatırlamaktan. İyi çalışmalar, başarılar diliyorum.

CHP İzmir Milletvekili Mustafa MOROĞLU

SONUÇ

Fransa'da başlayıp tüm dünyaya dalga dalga yayılan öğrenci-gençlik hareketleri 1968 yılına damgasını vurmuştu. Öğrenci hareketleri her ülkede kendine özgü özellikler gösterdi. Bu özellikler genel olarak, hareketin gerçekleştiği ülkenin sosyo-ekonomik, politik, kültürel vb. özelliklerinden kaynaklanıyordu. Örneğin Avrupa'daki öğrenci hareketleri daha çok eğitim ile ilgili sorunların çözümüne, üniversite yönetimine katılma gibi taleplere yönelik iken, üçüncü dünya ülkesi diyebileceğimiz az gelişmiş ülkelerdeki öğrenci hareketleri daha çok anti-emperyalist bir nitelikteydi.

68 hareketinin tüm dünyaya yayılmasında kuşkusuz en önemli faktör Amerika'nın Vietnam'a gerçekleştirdiği saldırı olmuştu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu hale gelen dünyada kapitalist bloğun başını çeken Amerika, emperyalist politikalarını sürdürüyordu. Amerika'nın bu tutumu, gençlik arasında Amerikan karşıtlığının yayılmasına yol açtı. Amerikan karşıtı gösteriler günden güne artıyor, savaş karşıtlığı meydanlarda dile getiriliyordu. Burada şunu da özellikle belirtmek gerekir ki, savaş karşıtlığı, insan hakları, basın özgürlüğü, üniversitelerin özerkliği vb. düşünceler demokratikleşme açısından çok önemli kazanımlar sağladı. Toplumun dinamik ve ilerici unsuru olan üniversite gençliği demokratik taleplerini dile getirerek uyanışı başlatmıştı.

Türkiye'de 68 hareketleri açısından 1960 yılında gerçekleşen darbe ve darbenin getirdiği 61 Anayasası önemli bir dönüm noktası oldu. 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin antidemokratik uygulamalarına karşı gençlik, eylemler gerçekleştirmişti. 1960 yılında ordunun gerçekleştirdiği darbenin ardından gelen 61 Anayasasının getirdiği özgürlük ortamı gençliğin sorunlarını açıkça dile getirebilmesini sağlamış, örgütlülük artmıştı. Dolayısıyla Türkiye'de 68 Hareketinin tohumları 61 Anayasasının getirdiği özgürlük ortamında atılmıştı. Ve 60'lı yılların başından itibaren yetişen kuşak, 1968 yılında tüm dünyada olduğu gibi toplumun öncü gücü olduğunu gösterecek ve döneme damgasını vuracaktı.

İlk olarak üniversitelerde dernekleşerek örgütlenen gençlik, Fikir Kulüpleri Federasyonun'dan Dev-Genç'e uzanan çizgide mücadelesini sürdürdü. Dev-Genç,

devrimci sosyalist gençliğin en örgütlü olduğu, kitlesel eylemler gerçekleştiren, çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bir örgüttü. Bir siyasi parti çatısı altına girmeyen gençlik, eylemlerini daha özgürce yapabileceği Dev-Genç'i oluşturdu. Dev-Genç'in başlıca sloganı ise, "Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye" idi. Hazırladığı bildirimlerde ve yaptığı eylemlerde hep bu amacı dile getiriyordu. Bu doğrultuda Türkiye'de 68 Kuşağının temel hareket noktalarından biri de anti-emperyalizmdi. Bu süreçte gençlik "Kahrolsun Emperyalizm" sloganını sıklıkla dile getirecek, kitleleri emperyalizme karşı mücadeleye çağıracaktı. "Ne Amerika Ne Rusya Tam Bağımsız Türkiye" diyerek emperyalizmin her türlüsüne karşı olduğunu göstermişti. Sosyalizmi savunan ve bununla birlikte Sovyet emperyalizmine de karşı çıkan gençlik, sömürüye karşı mücadelesinde samimiyetini ve kararlılığını gösteriyordu.

Öğrenci-gençlik hareketleri, 1971 yılında 12 Mart günü ordunun hükümete verdiği muhtıraya kadar tüm yoğunluğuyla sürdü. Muhtıra, gençlik örgütleri arasında ne kadar olumlu karşılanmışsa da bu uzun sürmedi. Gerçekten de muhtıra metni çok yanıltıcıydı. İlerici sol bir darbe bekleyen gençlik, muhtıranın verilmesinden bir süre sonra zulümle karşılaşacaktı. Bu süreçte öğrenci liderleri hapse atılacak, katledilecek, idam edilecekti. Fakat bu zulüm onları mücadele etmekten alıkoymadı. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Bursa Nutku"nu kendisine şiar edinen gençlik, gördüğü yanlışları her ne pahasına olursa olsun düzeltmeyi kendisine görev bilmişti.

1974'e kadar öğrenci hareketleri bir durgunluk dönemine girmişti. Fakat bu arada bir yeni kuşak daha yetişiyor, 68'li yıllarda lisede olan ve yeni yeni hareketin içerisine katılan öğrenciler, üniversiteye geldiğinde hareketin odağında yer alıyordu. Ve 78 yılına gelindiğinde bu döneme damga vuracak olan 78 Kuşağı, hareketin öncü gücü olmaya başladı. 68 Kuşağı temsilcileri de yine bu yıllarda mücadeleden kopmamışlar, 1980 darbesine kadar sürecek olan öğrenci gençlik hareketinin yine baş aktörleri arasında bulunacaklardı.

68'lerden 78'lere kadar sürecek olan öğrenci-gençlik hareketleri aslında sadece sözünü ettiğimiz 10 yılı kapsamadı. Bugün de o kuşağın birçok temsilcisinin o bilinci taşıdığını görüyoruz. Avrupa'da yüzyıllar süren mücadele sonrası kazanılan demokrasi ve özgürlük kazanımının ne denli zor bir süreç olduğunu biliyoruz. Hep sözünü

ettiğimiz ve edeceğimiz 68 ve 78 Kuşığı, Cumhuriyet döneminden sonra demokrasi ve özgürlük mücadelesinin en önemli temsilcileri. Demokrasi ve özgürlük mücadelesi ise sonu olmayan bir süreç. Dolayısıyla onların yaktığı meşaleyi yurtsever, ilerici, aydın gençlik hep taşıyacak.

Özellikle belirtmek gerekir ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimlerini emanet ettiği gençliğin önemini daha iyi kavramak gerekiyor. Mücadelelerini “İkinci Kurtuluş Savaşı” olarak gören ve Ata'sının izinden giden gençliğin mücadelesi Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği hedef doğrultusunda önemli bir adım. Gençlik çağdaşlaşma yolunda bu ilerici adımlarını, demokrasi ve özgürlük mücadelesini hep sürdürecektir. Büyük Önder'in belirttiği gibi devrimlerin gerisine ve doğruluğuna herkesten çok inanmıştır ve inanacaktır.

EK- 1

Yılmaz Aysan, *Afişe Çıkmak 1963-1980: Solun Görsel Serüveni*, İletişim Yay., İstanbul, 2013, s.59

EK- 2

Mayıs 1968'de Sorbonne'da bir anfi öğrencilerin işgali altında

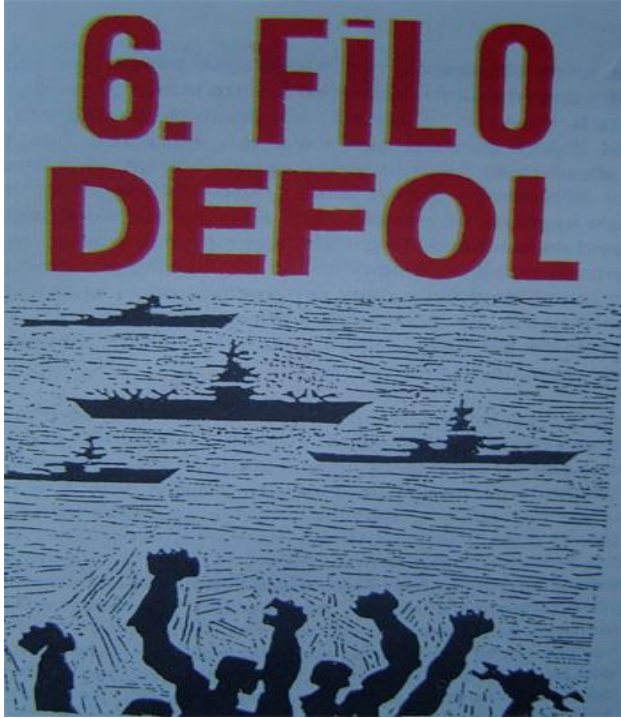
<http://www.ntvmsnbc.com/id/24955365/>

EK- 3

Yılmaz Aysan, *Afişe Çıkmak 1963-1980: Solun Görsel Serüveni*, İletişim Yay., İstanbul, 2013, s.146-147

EK- 4

<http://www.turksolu.com.tr/244/konuksever244.htm>

EK- 5

http://www.68dayanisma.org/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=1:resim&Itemid=32

EK- 6

Vedat Demircioğlu'nun ölümünün ardından İstanbul Üniversitesi Beyazıt kampusunun girişine asılan büyük pankart.

<http://www.turksolu.com.tr/244/konuksever244.htm>

EK- 7

<http://arsiv.gercekgundem.com/galeriler/guncel/820-uc-fidan/6>

EK-8

http://www.68dayanisma.org/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=1%3Aresim&Itemid=32&limitstart=140

EK-9

<http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.xhtml>

EK- 10

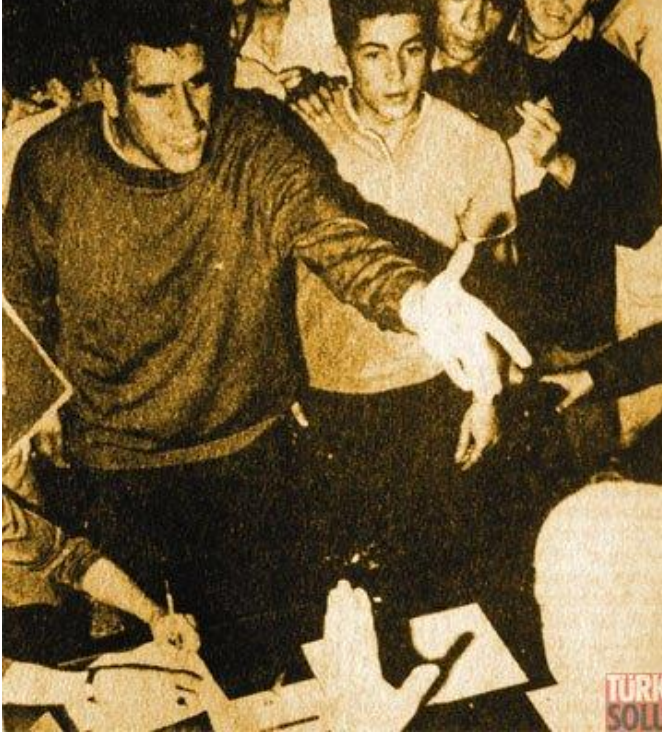
http://www.68dayanisma.org/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=1%3Aresim&Itemid=32&limitstart=140

EK- 11

<http://arsiv.gercekgundem.com/galeriler/guncel/820-uc-fidan/1>

EK- 12

<http://arsiv.gercekgundem.com/galeriler/guncel/820-uc-fidan/9>

EK-13

12-Mart-1969 İlk Duruşma-On sırada soldan sağa: Halil Çelimli/hemen üstünde Ulas Bardakçı görüüyor), Yusuf Aslan, Taylan Özgür, Kasım Çelik.(arkasında Sait Bigi),İrfan Uçar,/hemen arkasında Mehmet Günal Ölçer), Tuncat Çelen, Mustafa Akgöl, Seckin İnceefe

http://www.68dayanisma.org/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=1%3Aresim&Itemid=32&limitstart=40

EK- 14

<http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.shtml>

EK-15

http://www.68dayanisma.org/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=1%3Aresim&Itemid=32

EK- 16

http://www.68dayanisma.org/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=1%3Aresim&Itemid=32

KAYNAKÇA

A. SÜRELİ YAYINLAR

1. GAZETE VE DERGİLER

Cumhuriyet Gazetesi

Cogito

Doğu Batı

Ulus Gazetesi

Yeni Gündem (Haftalık Dergi)

B- TEMEL BAŞVURU KAYNAKLARI VE TEZLER

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, İletişim Yay., İstanbul, 1983.

Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, *Sol*, Cilt 8, İletişim Yay., İstanbul, 2008.

BULUT Feryat, *68 Kuşağı Düşünce Yapısında Atatürk ve Atatürkçülük*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

C- KİTAPLAR

AÇIKKAYA Savaş, *Solun Türk Devrimi ile İmtihanı*, Paraf Yay., İstanbul, 2001.

ARCAYÜREK Cüneyt, *Müdahelenin Ayak Sesleri*, 1978-1979, Bilgi Yayınevi, 1985.

ATABERK Kaya, *Mahir Yaşamı ve Mücadelesi*, İleri Yay., İstanbul, 2008.

ATAHAN Haşmet, *68 Başkaldırısı*, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2008.

- AYSAN Yılmaz, *Afişe Çıkmak 1963-1980: Solun Görsel Serüveni*, İletişim Yay., İstanbul, 2013.
- BALBAY Mustafa, *Halit Çelenk Anlatıyor Denizlerin Davası*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2012.
- BALBAY Mustafa, *78'liler 12 Eylül'ün Sol-Kırımı*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2012.
- BAYKAM Bedri, *68'li Yıllar Tanıklar*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.
- BENSAİD Daniel- ALAİN Krivine, *1968 Son ve Devam*, Çev. Gülüm Şener, Yazın Yay., İstanbul, 2008.
- BOĞUŞOĞLU Mahmut, *1960-1978 Olayları Anılar-Yorumlar*, Kastaş Yay., İstanbul, 1995.
- BOSTANCIOĞLU Adnan, *Bitmeyen Yolculuk Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011.
- CEM İsmail, *Tarih Açısından 12 Mart Tarihteki Yeri ve Sonuçları*, Cilt 2, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977.
- CEVİZOĞLU Hulki, *Kod Adı:68 68'lilerin Dünyü Bugünü*, Ceviz Kabuğu Yay., Ankara, 2009.
- ÇALIŞLAR Oral, *'68 Anılarım*, Everest Yay., İstanbul, 2011.
- ÇALIŞLAR Oral, *Denizler İdam Giderken*, Everest Yay., İstanbul, 2011.
- ÇALIŞLAR Oral, *Mamak Askeri Cezaevi Anılar (1971-1980)*, Everest Yay., İstanbul, 2010.
- ÇAVDAR Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.
- ÇAYLAK Adem- CİHAN Göktepe vd., *Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009.
- ÇELEN Tuncay, *Denizler'den Terzi Fikri'ye Türkiye*, İmge Kitabevi, Ankara, 2011.
- ÇELENK Halit, *İdam Gecesi Anıları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2002.
- ÇETİNKAYA Hikmet, *68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

- ÇİMEN Ali, *Tarihi Değiştiren Olaylar*, Timaş Yay., İstanbul, 2012.
- ÇUBUKÇU Aydın, *Bizim '68*, Evrensel Basım Yay., İstanbul, 2011.
- DEMİR Emre, *Kırmızı Günler 68'in Liderlerinden Bozkurt Nuhoglu Anlatıyor*, Destek Yay., Ankara, 2009.
- DEMİRER Temel, Marie-Claire Lavabre vd., *Sokakta ve Duvarda 1968*, Öteki Yay., Ankara, 1998.
- ERDEM Özgür, *Deniz Yaşamı ve Mücadelesi*, İleri Yay., İstanbul, 2008.
- FEYİZOĞLU Turhan, *Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor*, Ozan Yay., İstanbul, 2010.
- FEYİZOĞLU Turhan, *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*, Ozan Yay., İstanbul, 2005.
- FEVİZOĞLU Turhan, *Fikir Kulüpleri Federasyonu*, Ozan Yay., İstanbul, 2004.
- FEYİZOĞLU Turhan, *Mahir On'ların Öyküsü*, Ozan Yay., İstanbul, 2007.
- FEYİZOĞLU Turhan, *Sinan Nurhak Dağları'ndan Sonsuzluğa*, Alfa Yay., İstanbul, 2011.
- FRASER Ronald, *1968 İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı*, Belge Yay., İstanbul, 2008.
- GİRİTLİ İsmet, *Gençlik Hareketleri ve Ötesi*, Garanti Yay., İstanbul, 1970.
- GÜRELİ Nail, *1 Mayıs 1977 Türkiye Devrimcilerinin "İki 1 Mayıs" Belgeseli*, Ozan Yay., İstanbul, 2006.
- GÜRSES Fulya, *Dünya'da ve Türkiye'de Gençlik*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1977.
- HÖKE Engin, *1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi*, Simge Yay., İstanbul, 1989.
- İŞİTAN Gündüz, *'68 Mayısında Paris*, Parşömen Yay., İstanbul, 2009.
- KABACALI Alpay, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Gürer Yay., İstanbul, 2007.
- KABACALI Alpay, *1977 Yılında Sağcı Basın Ne Dedi*, Derinlik Yay., İstanbul, 1977.
- KARADENİZ Harun, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, Belge Yay., İstanbul, 1995.
- KILINÇ Erol, *İhtilal İhtiras ve İdeal 68 Kuşağı Hakkında*, Ötüken Yay., İstanbul, 2012.
- KISACIK Raşit, *Nurhak'tan Mamak'a*, Ozan Yay., İstanbul, 2011.

- KIŞLALI Ahmet Taner, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi Yay., Ankara, 1974.
- KIZIK Mete, *Küresel İsyân 68*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2011.
- KOLUKISA Can, *Fransa'da Mayıs Patlaması (Paris'te Gençliğin Ayaklanması)*, Kıtış Yay., İstanbul, 1968.
- KONGAR Emre, *21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2012.
- KURLANSKY Mark, *1968 Dünyayı Sarsan Yıl*, Everest Yay., İstanbul, 2011.
- KÜRKÇÜGİL Masis, *Latin Amerika'nın Kaynayan Damarları*, İthaki Yay., İstanbul, 2004.
- NALBANTOĞLU Muhittin, *Alparslan Türkeş ile Tarihi Aydınlatan Sohbetler*, Toker Yay., İstanbul, 2010.
- ŞÜKRAN Soner, *Bizim 68'liler*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.
- TANİLLİ Server, *Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
- TBMM Tutanakları, *İdam Görüşmeleri Deniz Gezmiş Yusuf Aslan Hüseyin İnan*, Alter Yay., Ankara, 2011.
- TEYLİOĞLU Orhan, *Kahraman Maraş Katliamı*, Um:ag Yay., Ankara, 2009.
- TOPUZ Hıfzı, *Paris 68 Bir Devrim Denemesi*, Agora Yay., İstanbul, 2008.
- TUFAN Tarkan, *Deniz Gezmiş Fırtınalı Yıllar*, Nokta Yay., İstanbul, 2012.
- TUFAN Tarkan, *Hikmet Kıvılcımlı'nın Hayatı ve Eserleri*, Nokta Kitap, İstanbul, 2012.
- TUFAN Tarkan, *İbrahim Kaypakkaya'nın Hayatı ve Fikirleri*, Nokta Kitap, İstanbul, 2012.
- TUFAN Tarkan, *Mahir Çayan'ın Hayatı ve Fikirleri Bir Devrimcinin Portresi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2014.
- TURAN Metin, *Ülkü Ocakları (1968-1980)*, Lord Matbacılık, İstanbul, 2010.
- TURAN Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi 5 Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- TÜRKÖNE Mümtazer, *Darbe Peşinde Koşan Bir Nesil 68 Kuşağı*, Nesil Yay., İstanbul, 2012.

- UZUN Turgay, *Türk Milliyetçiliği ve MHP*, Ebabil Yay., Ankara, 2005.
- YAĞCI Öner-Bahrem Yıldız vd., *Sonsuza Rüzgardı '68*, Ozan Yay., İstanbul, 2012.
- YALÇIN Hasan, *68'in Sırrı*, Kaynak Yay., İstanbul, 2008.
- YETKİN Barış, *Kırılma Noktası 1 Mayıs 1977 Olayları*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yay., Antalya, 2007.
- YETKİN Çetin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Kilit Yay., Ankara, 2011.
- YILDIRIM Ali, *FKF Dev-Genç Tarihi Belgelerle Bir Dönemin Serüveni*, Doruk Yay., Ankara, 1997.
- YURTSEVER Haluk, *Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türk Solu*, El Yayınevi, İstanbul, 2002.
- YURTSEVER Haluk, *Yükseliş ve Düşüş Türk Solu 1960-1980*, Yordam Yay., İstanbul, 2008.
- ZEYBEK Namık Kemal, *Ülkü Yolu*, Divit Basımevi, İstanbul, 2006.

D- MAKALELER

- BELGE Murat, *"Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'dan Sonra)"*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.7, İletişim Yay., İstanbul, 1983.
- ERTEN A. Bağış, *"Türkiye'de 68"*, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce "Sol", C.8, İletişim Yay., İstanbul, 2008.
- ERDENTUĞ Nermin, *"Japonya'da Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler"*, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünya'da ve Türkiye'de), A.Ü. Yay., No:7, Ankara, 1969, ss. 135-140
- FEROZ Ahmad, *Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.7, İletişim Yay., İstanbul, 1983.
- KAHRAMAN H. Bülent, *"Türk Solunun Çıkmaz Sokağı: Kemalizm (Ordu) İlişkisi"*, Doğu Batı Dergisi, S.59, Doğu Batı Yay., Ankara, 2011.

KONANÇ Esin, “İtalya’daki Üniversite Reformu Hazırlıkları ve Öğrenci Hareketleri”, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünya’da ve Türkiye’de), A.Ü. Yay., No:7, Ankara, 1969, ss. 93-114.

KÜRKÇÜ Ertuğrul, *Hala Bir “68 Kuşağı” Var mı?*, Cogito, S.14, Yapıkredi Yay., İstanbul, 1998.

TUNÇAY Mete, “Siyasal Gelişmenin Evreleri”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.7, İletişim Yay., İstanbul, 1983.

E- İNTERNET VE GÖRSEL KAYNAKLAR

<http://www.ntvmsnbc.com/id/24955365/>

<http://www.turksolu.com.tr/244/konuksever244.htm>

http://www.68dayanisma.org/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=1:resim&Itemid=32

<http://arsiv.gercekgundem.com/galeriler/guncel/820-uc-fidan/6>

<http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.xhtml>

F- KAYNAK KİŞİLER

Okan YÜKSEL, 20.03.2014, (İzmir/Çankaya’da yapılan röportaj).

Nail YÜCE, 20.03.2014, (İzmir/Konak’ta yapılan röportaj).

Özkan BAŞER, 26.03.2014 (İzmir/Konak’ta yapılan röportaj).

Alaattin YÜKSEL, 11.04.2014 (İzmir/Çankaya’da yapılan röportaj).

Mustafa MOROĞLU, 14.04.2014 (İzmir/Narlıdere’de yapılan röportaj).